

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

КОНСТРУКТИВНА ГЕОГРАФІЯ ТА РАЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

Науковий журнал

Заснований у 2020 році

ВИПУСК 2 № 1

КИЇВ
2022

Науковий журнал під назвою «Конструктивна географія та раціональне використання природних ресурсів» заснований у 2020 р.

- Зареєстрований в Міністерстві Юстиції України: КВ № 24557 - 14497 Р від 20.07.2020 р.
- Видавець: Київський національний університет імені Тараса Шевченка.
- Видається двічі на рік

Конструктивна географія та раціональне використання природних ресурсів / [Ред. кол.: О.Г. Шевченко (гол. ред.), Уліганець С.І. (заступник гол. ред.) та ін.] – 2022. – Вип. 2 (1). – 89 с.

Науковий журнал “Конструктивна географія та раціональне використання природних ресурсів” висвітлює оригінальні дослідження з різних аспектів теорії та практики у галузі географічних наук, географічної освіти та суміжних галузях науки, забезпечуючи відкритий доступ до статей за допомогою цієї платформи. Опубліковані у журналі роботи призначені для викладачів, науковців та студентів, що спеціалізуються у відповідних або суміжних галузях науки.

Редакційна колегія:

Головний редактор: Шевченко О.Г., д.геогр. н., КНУ імені Тараса Шевченка

Заступник головного редактора: Уліганець С.І., к.геогр. н., КНУ імені Тараса Шевченка

Випускаючі редактори: Купач Т.Г., к.геогр.н., КНУ імені Тараса Шевченка; Дем'яненко С.О., к.геогр.н., КНУ імені Тараса Шевченка

Редакційно-дорадча рада:

Дмитрук О.Ю., д.геогр. н., КНУ імені Тараса Шевченка

Вербицький В.В., д.пед.н. директор Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді

Потапенко В.Г., д.ек.н., директор НПП «Голосіївський»

Денисик Б.Г., к.геогр.н., Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

Дідовець Ю. к.геогр.н., Потсдамський інститут дослідження впливу клімату (м. Потсдам, Німеччина)

Масляк П.О., д.геогр.н., КНУ імені Тараса Шевченка

Овчарук В.М., д.геогр.н., директор Гідрометеорологічного інституту, Одеський державний екологічний університет

Гудзевич А.В., д.геогр.н., Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

Лаврик О.Д., д. геогр. н., Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Машіка Г.В., д.геогр.н., Ужгородський національний університет

Бучко Ж.І., д.геогр.н., Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Сорокіна Л.Ю., к.геогр.н., Інститут географії НАН України

Спиця Р.О., к.геогр.н., Інститут географії НАН України

Савчук І.Г., к.геогр.н., КПНЗ «КМАН учнівської молоді», Національний університет оборони імені Івана Черняхівського

Голубцов О.Г., к.геогр.н., Інститут географії НАН України

Гнатюк О.М., к.геогр.н., КНУ імені Тараса Шевченка

Петрина Н.В., к.геогр.н., КНУ імені Тараса Шевченка

Гринюк О.Ю., к.геогр.н., КНУ імені Тараса Шевченка

Адреса редакційної колегії: м. Київ, МСП-680, проспект Академіка Глушкова, 2, Київський національний факультет імені Тараса Шевченка, географічний факультет, кафедра географії України.

телефон: (044) 521 3372; e-mail: konstructgeo@gmail.com; веб-сайт: <http://constructgeo.knu.ua>

© Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2022

ЗМІСТ

Вовк Ю.В., Курач Т.М.	Аналіз стану агроландшафтів за матеріалами безпілотного знімання	4
Кулагіна А. І., Аріон О.В.	Тенденції та перспективи лікувально-оздоровчого туризму у Тернопільській області	12
Пашкова А. В., Дем'яненко С. О.	Географічний кабінет – центр навчально- виховної роботи з географії	21
Гайдай С.В., Гринюк О.Ю., Юрченко В.А.	Можливості розвитку шкільної екскурсійної діяльності на території Національного природного парку «Голосіївський»	27
Уліганець С.І., Шинкаренко У.Ю.	Ландшафтно-рекреаційний потенціал НПП «Олешківські піски» для розвитку туризму	33
Купач Т.Г., Дем'яненко С.О.	Електронний дидактичний тест-додаток «Географічний мінімум» для діагностики предметних знань студентів	47
Козарез Д. М., Гринюк О. Ю.	Можливості розвитку екотуризму на території національного природного парку «Дермансько-Острозький»	56
Мотузенко О.О., Шинкаренко У.Ю.	Міжнародне співробітництво у галузі туризму між Україною та Естонією: сучасний стан та перспективи розвитку	64
Хачатуров А.С., Дем'яненко С.О.	Соціальні мережі як засіб поширення інформації про туристичні об'єкти (на прикладі об'єктів культурно-пізнавального туризму в Одеській області)	78
Вимоги для авторів до оформлення статей		86

Аналіз стану агроландшафтів за матеріалами безпілотного знімання

Вовк Ю.В., Курач Т.М.

Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, Київ, Україна, julia.didyk789@gmail.com

Надішла до редакційної колегії 25.03.2022.

Прийнята: 28.03.2022

Анотація. У даній статті проаналізовано стан агроландшафтів України. Виокремлено негативні чинники, які впливають на компоненти агроландшафту, призводять до їх виснаження,

забруднення та деградації, а також знижують кількість та якість виробленої продукції. Розглянуто переваги використання безпілотних літальних апаратів для цілей агромоніторингу. Виокремлено основні етапи та вимоги до здійснення знімань з безпілотних літальних апаратів для отримання матеріалів на основі яких здійснюється аналіз стану агроландшафтів. Окреслено особливості використання індексу NDVI для оцінки стану рослинності. Зокрема, за допомогою програмного забезпечення Pix4D Mapper виконано обробку різночасових мультиспектральних знімків та отримано значення NDVI, які стали основою для створення растрової моделі вегетаційного індексу території. Обґрунтовано заходи для досягнення оптимізації агроландшафтів Бориспільського району Київської області.

Ключові слова: агроландшафт, вегетаційний індекс, мультиспектральна зйомка, безпілотний літальний апарат.

Analysis of the agricultural landscapes based on UAV survey materials

Vovk Y., Kurach T.

Taras Shevchenko National University, Kyiv, Ukraine, julia.didyk789@gmail.com

Annotation. This article analyzes the state of the agricultural landscapes of Ukraine. It describes negative factors that affect the components of the agricultural landscape, lead to their depletion, pollution and degradation, as well as reduce the quantity and quality of products. The publication considers the advantages of using unmanned aerial vehicles (UAV) for agromonitoring purposes. It also features the main stages and requirements for the implementation of surveys from UAV to obtain the materials which are necessary for the analysis of the agricultural landscapes state. It demonstrates the feasibility of using the NDVI index to assess the state of vegetation. Especially, with the help of Pix4D Mapper software, the multispectral images were processed to obtain the NDVI values, which became the basis for creating a raster model of the vegetation index for the agricultural landscape area. The publication offers a solution to achieve optimization of agricultural landscapes of the Boryspil district of the Kyiv region.

Keywords: agrolandscape, vegetation index, multispectral survey, unmanned aerial vehicle.

Вступ. Агроландшафт — це антропогенний ландшафт, основу якого становлять агроценози, тобто сільськогосподарські угіддя та штучні лісові насадження, зокрема лісосмуги та інші захисні насадження (Тихонова О., 2009).

У результаті надмірного використання людиною агроландшафтів, зокрема, проведення меліоративних заходів, забруднення пестицидами, виснаження земель тощо, посилюється негативний вплив на компоненти агроландшафту, змінюється його структура, зменшується якість природних ресурсів. Усі ці негативні фактори погіршують екологічний стан

агрорландшафтів, знижують кількість і якість вирощеної продукції, провокують збільшення площ сільськогосподарських угідь, що в свою чергу веде до значного розорення земель.

Здійснення аналізу агрорландшафтів дозволяє вчасно виявити деградаційні процеси, їх негативний вплив на стан земель та взяти необхідних заходів щодо їх усунення.

Пошуку найкращих варіантів оптимізації агрорландшафтів з метою досягнення екологічно збалансованого і економічно доцільного землекористування присвячено праці багатьох вітчизняних учених – С.Ю. Булигіна, В.І. Буракова, Л.Я. Новаковського, В.Ф. Сайка, О.Г. Тараріко, А.М. Третяка, О.І. Фурдичка, С.Г. Чорного, Н.М. Шелякіна та інших. Однак, питання збереження агрорландшафтів досі залишається актуальним і потребує подальшого наукового дослідження і обґрунтування (Тараріко О., 2007).

Одним із сучасних способів здійснення аналізу агрорландшафтів є використання безпілотних літальних апаратів, які є найбільш оперативними та ефективними засобами з економічної точки зору.

У якості досліджуваної території обрано ділянку агрорландшафту, розташовану поблизу с. Велика Олександрівка Бориспільського району Київської області.

Метою статті є дослідження стану агрорландшафтів Бориспільського району з використанням безпілотних літальних апаратів.

Для досягнення даної мети були поставлені наступні **завдання**:

- проаналізувати сучасний стан агрорландшафтів України;
- визначити основні підходи проведення аналізу стану агрорландшафтів за допомогою безпілотних літальних апаратів;
- виконати обробку різночасових мультиспектральних знімків отриманих із БПЛА та розробити растрову модель на основі отриманих значень вегетаційного індексу;
- обґрунтувати заходи оптимізації агрорландшафту території.

Матеріали і методи дослідження. У даному дослідженні були використані загальнонаукові методи пізнання, а саме: аналізу і синтезу, алгоритмізації, вимірювання та спостереження.

Аерозйомка досліджуваної ділянки агрорландшафту виконувалась за допомогою квадрокоптера Phantom 4 RTK. Для отримання мультиспектральних знімків використано камеру Parrot Sequoia. Оброблення отриманих даних та створення растрової моделі вегетаційного індексу виконано в програмному забезпеченні Pix4D Mapper.

Результати та їх аналіз. Відповідно Концепції збалансованого розвитку агроєкосистем в Україні на період до 2025 року, сучасний екологічний стан агрорландшафтів України є незадовільним. Зокрема на їх функціонування впливає комплекс негативних факторів, серед яких: недотримання вимог науково-обґрунтованої системи ведення сільського господарства, виснаження родючості та деградація ґрунтів, розповсюдження бур'янів, хвороб, шкідників, порушення гідрологічного режиму (Ministerstvo ahrarnoyi polityky Ukrainy, 2003).

Ще однією проблемою агрорландшафтів України є їх значна розореність, де в загальній структурі земель частка ріллі складає 56,1%, у той час як у інших країнах Європи даний показник не перевищує 35,7 % (Superagronom.com, 2019). Інші площі використовуються під багаторічні насадження (1,5 %), сінокоси (3,1 %) і пасовища (11 %). Першочерговим завданням, яке декларується в законодавчо-правових актах, є зменшення площі орних земель до 37-41% та збільшення частки сільськогосподарських угідь екстенсивного використання – сіножатей, пасовищ (Ministerstvo ahrarnoyi polityky Ukrainy, 2003).

Для створення умов збалансованого розвитку агрорландшафтів необхідно запровадити моделювання агроєкосистем на основі інформації про їх стан, систему землекористування,

технологію ведення сільськогосподарського виробництва, використання сортів і гібридів сільськогосподарських рослин, регулювання розповсюдження хвороб та бур'янів із урахуванням ґрунтово-кліматичних умов та запланованої продуктивності.

Одним із способів отримання інформації про стан агроландшафтів є проведення аерозйомки з використанням безпілотних літальних апаратів, які мають ряд переваг, порівняно з космічним зніманням або натурними спостереженнями, зокрема:

- можливість виконання низьковисотного знімання (100-300 м);
- висока розрізненість отриманих знімків (3-50 см/піксель);
- здійснення перспективного знімання (під кутом до горизонту);
- можливість точкового застосування;
- висока мобільність та оперативність отримання даних;
- можливість використання мультиспектральних камер для отримання інформації про відбиваючі характеристики об'єктів у різних спектральних діапазонах;
- маневреність, що полягає у виконанні знімань не тільки за визначеним маршрутом, а і з можливістю детального сканування окремих об'єктів території;
- простота в експлуатації та обслуговуванні;
- низька собівартість отриманих даних.

Ефективність використання безпілотних літальних апаратів для агромоніторингу досліджено на прикладі ділянки агроландшафту поблизу с. Велика Олександрівка Бориспільського району Київської області. Основою для даного дослідження стали виконані різночасові знімання за допомогою БПЛА у період із 02.06.2021 по 15.07.2021. Площа угіддя склала 3,4 га.

Знімання здійснювалось квадрокоптером Phantom 4 RTK, який завдяки вбудованому модулю забезпечує отримання даних позиціонування в режимі реального часу (Real Time Kinematic) та не потребує використання опорних точок. Висока точність позиціонування (вертикальна $\pm 0,015$ м, горизонтальна $\pm 0,01$ м) досягається завдяки вбудованій інтелектуальній системі TimeSync, яка забезпечує постійний зв'язок між польотним контролером, камерою та модулем RTK. Крім того, TimeSync використовує найточніші метадані кожного знімка, що дозволяє оптимізувати результати фотограмметричних методів і отримати найточніші дані позиціонування (DJI, 2022).

Планування польоту виконувалось у програмному забезпеченні DroneDeploy. Маршрут польоту і час на його виконання розраховувались автоматично, відповідно до вказаних параметрів: висота знімання 150 метрів, розрізненість знімка 4 см/піксель, перекриття між знімками 80 % повздовжнє, 75 % поперечне; швидкість зйомки 10 м/с.

На основі отриманих композитних RGB-знімків сформовано ортофотоплан, цифрову модель рельєфу (ЦМР) та цифрову модель місцевості (ЦММ).

Для отримання ортофотоплану кожне вихідне зображення трансформується в ортогональну проекцію з метою усунення спотворень, які виникають за рахунок рельєфу та способу отримання зображення, зокрема усуваються перспективні викривлення, спричинені дисторсією об'єктива, нерегулярні спотворення через відхилення орієнтування оптичної вісі від надиру та ін. У результаті, кожне зображення зводиться до планової проекції, при якій кожна точка місцевості спостерігається чітко вертикально, в надир. Потім виконується мозаїка, а саме, набір ортотрансформованих зображень "зшивається" в єдине зображення.

Створення ортофотомозаїки в програмному забезпеченні Pix4D Mapper складається з наступних етапів:

Етап 1. Формування хмари точок і сітки триангуляції. На даному етапі оброблені дані використовувались для формування тривимірної хмари точок з інформацією про колір та місцезнаходження кожної з них, а також тривимірної сітки триангуляції з текстурою.

Етап 2. Формування цифрової моделі місцевості (ЦММ) та ортофотоплану на основі даних, отриманих із попередніх етапів обробки.

У результаті отримано ортофотоплани ділянки агроландшафту (Рис.1.). За даними зображеннями можемо спостерігати зростання насаджень кукурудзи за період з 02.06.21 р. по 15.07.2021 р.

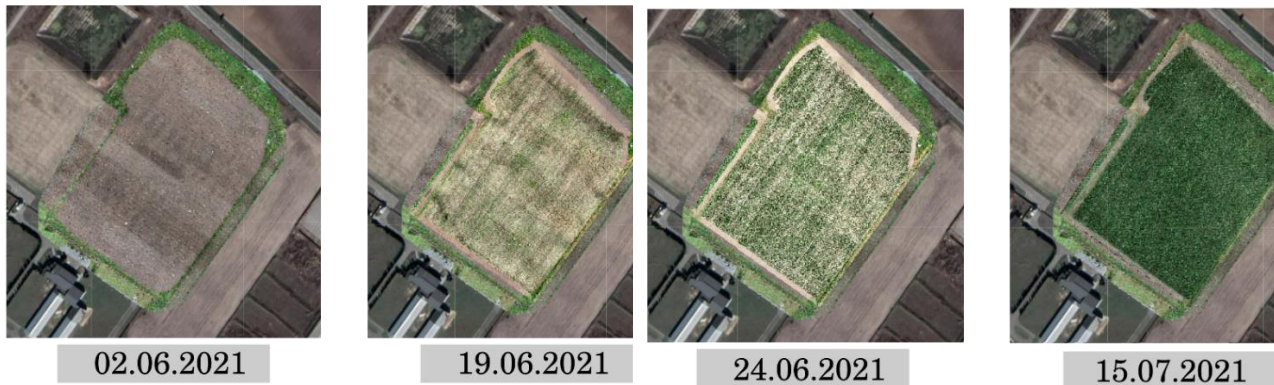

Рис. 1. Ортофотоплани заданої ділянки сільськогосподарського угіддя за період з 02.06.2021р. по 15.07.2021 р. [Розроблено авторами за результатами власного дослідження]

Автоматичний режим створення ортофотоплану дає можливість створювати віртуальні мозаїчні ортофотоплани з високою розрізненістю на великі за площею ділянки. Точність створених ортофотопланів перевіряють за контрольними точками, лініями "зшивання" частин ортофотопланів та зведенням із суміжними ортофотопланами. Контроль фотоплану за опорними точками полягає у перевірці місцезнаходження планових опознаків, які було взято на місцевості. Розбіжність на контрольних 9 фотограмметричних точках не повинна перевищувати 0,2 мм, на лініях "зшивання" частин ортофотокарти – 0,3 мм, при зведенні суміжних ортофотокарт – 0,4 мм в масштабі плану (Кочеригін Л., 2019).

Цифрова модель рельєфу (ЦМР) та цифрова модель місцевості (ЦММ) створена на третьому етапі автоматичної обробки матеріалів в Pix4D mapper, яка має назву «DSM, Orthomosaic та Index».

На основі отриманих даних про ЦММ та ЦМР розраховано висоту рослинності на окремі дати (Рис.2) та отримано відповідні результати (Табл.1).

Таблиця 1. Висота рослинності на окремі дати [Укладено авторами за результатами власного дослідження]

Висота (м)	Дата знімання
0 – 0.8	19.06.2021
0.8 – 1	24.06.2021
1 – 2.5	15.07.2021

Для виконання мультиспектральної зйомки до Phantom 4 RTK було приєднано камеру Parrot Sequoia, технічні параметри якої задовольняють сучасні вимоги точкового землеробства: розмір пікселя 3,75 мм, фокусна відстань 3,98 мм та роздільна здатність 1280×960 пікселів. Parrot Sequoia оснащена двома сенсорами: мультиспектральним та сензором освітленості (Coptez.com, 2022). Завдяки мультиспектральному сенсору було отримано дані про кількість відбитого рослинами світла в чотирьох спектральних каналах: зеленому

(GREEN) (530-570 нм), червоному (RED) (640-680 нм), крайньому червоному (RED EDGE) (730-740 нм) та ближньому інфрачервоному діапазонах (NIR) (770-810 нм).

Рис.2. Зображення ЦММ заданого об'єкту на окремі дати
[Розроблено авторами за результатами власного дослідження]

Наявність сенсору освітленості дозволило зафіксувати інтенсивність сонячного світла у вищевказаних спектральних діапазонах.

Отримані знімки в червоному і інфрачервоному спектрі (NIR та RED) стали основою для розрахунку вегетаційного індексу. Для цього першочергово створено карту відбивної здатності поверхні, на якій кожному пікселю надано значення коефіцієнту відбивання. Кількісно коефіцієнт відбивання розраховується за наступною формулою (1):

$$\rho = \frac{\Phi}{\Phi_0} \quad (1)$$

де, Φ – світловий потік відбитий від поверхні, Φ_0 – падаючий світловий потік.

Отримані значення відбивання використано для розрахунку вегетаційного індексу NDVI. Обраний індекс найкраще характеризує густоту рослинного покриву, що дозволяє дати оцінку схожості культур, обґрунтувати продуктивність посівів та сільськогосподарських угідь.

Індекс NDVI (англ. Normalized Difference Vegetation Index) – це простий кількісний показник фотосинтетичної активної біомаси, який визначається на основі здатності рослин поглинати чи відбивати світлові хвилі в червоній та інфрачервоній зонах електромагнітного спектру (GIS LAB, 2016). Індекс розраховується за формулою (2):

$$NDVI = R_{NIR} \frac{R_{NIR} - R_R}{R_{NIR} + R_R} \quad (2)$$

де, R_{NIR} – відображення в ближній інфрачервоній області спектра, R_R – в червоній області спектра.

Значення NDVI змінюються в діапазоні від -1 до 1. Висока фотосинтетична активність, пов'язана, як правило, з густою рослинністю, веде до меншого відбивання в червоній області

спектру і більшого в ближній інфрачервоній, тому значення індексу для рослинності є завжди додатними. Показник здорової, густої рослинності має бути вище 0,5. Чим більше значення NDVI, тим кращий стан рослинності на місцевості (Бардиш Б., Бурштинська Г., 2014).

Значення NDVI розподіляються на зони високої, середньої та низької вегетації за якими визначається норма внесення необхідних добрив та хімікатів для покращення стану сільськогосподарської культури (Табл.2).

Таблиця 2. Критерії розпізнавання стану рослинності за значеннями NDVI (GIS LAB, 2016).

Значення NDVI	Стан рослинності
0,71 – 1,00	дуже добрий
0,56 – 0,70	добрий
0,41 – 0,55	задовільний
0,31 – 0,40	поганий
0,21 – 0,30	пригнічений

Даний розподіл значень є умовним, оскільки завжди слід брати до уваги конкретний сезон, вид досліджуваної сільськогосподарської культури, регіональні особливості території, які можуть впливати на отримані значення NDVI.

Отже, на третьому етапі обробки даних в програмному забезпеченні Pix4D Mapper виконано оброблення мультиспектральних знімків та отримано значення відбивання, що стали основою для розрахунку NDVI та формування растрових моделей вегетаційного індексу заданої території за період із 19.06.2021 р. по 15.07.21 р. (Рис.3.).

Рис.3. Растрові моделі вегетаційного індексу ділянки агроландшафту
[Розроблено авторами за результатами власного дослідження]

Отримані значення NDVI знаходяться в межах від 0.2 (min) до 0.6 (max). Враховуючи фазу росту і тип культури, кожному значенню NDVI надано відповідне значення густоти насаджень, що відповідає середньорічному показнику на досліджуваній території (Табл.3).

Таблиця 3. Відповідність отриманих значень NDVI густоті насаджень кукурудзи на досліджуваній ділянці агроландшафту [Розроблено авторами за результатами власного дослідження].

Значення NDVI	Густота насаджень (рос/га)
0.2	< 10000
0.3	10000-20000
0.4	20000-30000
0.5	30000-40000
0.6	40000-50000

Досліджувану ділянку агроландшафту поділено на кластери за значеннями густоти насаджень та надано кожному з них відповідний колір. Розподіл густоти насаджень кукурудзи відображено на Рис.4.

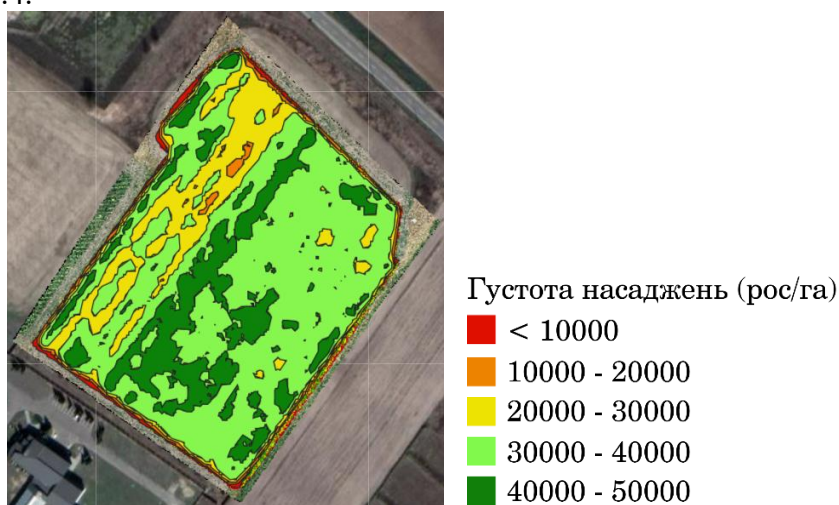

Рис.4. Розподіл густоти насаджень кукурудзи на заданій території [Розроблено авторами за результатами власного дослідження]

Ділянки поля, що мають жовте та помаранчеве забарвлення є малопродуктивними та потребують додаткових обстежень на місцевості. Зокрема, необхідно проведення таких натурних обстежень: вимірювання температури орного шару ґрунту, візуальна та інструментальна оцінка вологості ґрунту, оцінка засміченості посівів бур'янами, пошкодження несприятливими метеорологічними явищами, шкідниками, хворобами, тощо. Також виконується забір зразків ґрунту та рослинного матеріалу для лабораторних обстежень. Результати даних аналізів допомагають вирахувати норму внесення добрив, адже їх нестача призводить до зменшення врожайності, а надлишок – до засмічення навколишнього середовища. Також для покращення врожайності на даних ділянках варто запровадити меліоративні та інженерно-захисні заходи.

Висновки. Результатом проведеного дослідження стало створення різночасових растрових моделей вегетаційного індексу в програмному забезпеченні Pix4D Mapper. Створені індексні карти насаджень кукурудзи відображають поступове дозрівання насаджень кукурудзи на ділянці агроландшафту, поблизу с. Велика Олександрівка Бориспільського району Київської області.

Отримані результати мають практичне значення при здійсненні оцінки стану агроландшафтів, аналізу якості виконання польових робіт, здійсненні різночасових спостережень за розвитком сільськогосподарських культур, прогнозуванні врожайності тощо. Розроблена карта густоти насаджень кукурудзи відображає нерівномірний розвиток рослини на обраній території. Малопродуктивні ділянки якої потребують додаткового обстеження і прийняття відповідних рішень із покращення посівів.

Використання безпілотних літальних апаратів у сільському господарстві дозволить досягти збалансованого розвитку агроландшафтів, економічний ефект від запровадження

якого полягатиме у зменшенні витрат на відшкодування збитків від негативних явищ в агроландшафтах; попередженні втрат від зниження родючості ґрунтів, їх деградації; підвищенні урожайності вирощуваних сільськогосподарських культур. Даний підхід у перспективі дозволить реалізувати державну програму скорочення площ ріллі на 10-12 млн. га.

Список використаних джерел

- Bardysh B., Burshtynska H., Vykorystannya vechetatsiynykh indeksiv dlya identyfikatsiyi ob'ektiv zemnoyi poverkhni // Cuchasni dosyahnennya heodezychnoyi nauky ta vyrobnytstva [The use of vegetation indices for the identification of objects on the earth's surface // Modern achievements of geodetic science and production]. – 2014. – №2 (28). – S. 82-88. (in Ukrainian)
- Kocherigin L. Fotogrammetriya: navchal'nyy posibnyk [Photogrammetry: a textbook]. – Bila Tserkva: BNAU, 2019. – S.496 (in Ukrainian)
- Ministerstvo ahraryoi polityky Ukrayiny: Nakaz Pro zatverdzhennya Kontseptsiyi zbalansovanoho rozvytku ahroekosystem v Ukrayini na period do 2025 roku [Ministry of Agrarian Policy of Ukraine: Decree on approval of the Concept of agroecosystems balanced development in Ukraine for the period up to 2025], – 2003. – №280. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0280555-03#Text> (in Ukrainian)
- Mul'tyspektral'na kamera Parrot Sequoia [Parrot Sequoia multispectral camera] Retrieved from: <https://coptrz.com/shop/payloads/parrot-sequoia/> (in English)
- NDVI – teoryya y praktyka [NDVI – theory and practice] Retrieved from: <https://gis-lab.info/qa/ndvi.html> (in Russian)
- PHANTOM 4 RTK Retrieved from: <https://www.dji.com/cz/phantom-4-rtk> (in English)
- Reytnh krayin-lideriv za rivnem rozoranosti zemel' v sviti [Ranking Of Countries With The Most Arable Land] Retrieved from: <https://superagronom.com/news/6385-viznachenno-reyting-krayin-lideriv-za-rivnem-rozoranosti-zemel-v-sviti> (in Ukrainian)
- Tarariko O., Ahrolandshaft. Ekolohichna entsyklopediya [Agrolandscape. Ecological encyclopedia] redkol: Tolstoukhov A. – K.: LLC "Center for Environmental Education and Information", – 2007. – S. 15 (in Ukrainian)
- Tykhonova O., Slovnyk terminiv z ahrofitotsenolohiyi [Dictionary of terms in agrophytocenology]. – Sumy, 2009. – S. 21 (in Ukrainian)

Тенденції та перспективи лікувально-оздоровчого туризму у Тернопільській області

Кулагіна А.І., Аріон О.В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна, kulaginaalina4@gmail.com

Надішла до редакційної колегії 18.02.2022.

Прийнята: 23.02.2022

Анотація. Стаття присвячена аналізу тенденцій та перспектив розвитку лікувально-оздоровчого туризму у Тернопільській області. Зокрема у статті охарактеризована сучасна

ситуація щодо розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Тернопільській області. З метою визначення обізнаності населення щодо можливостей лікувально-оздоровчого туризму в області здійснено опитування (методом анкетування). Застосування методу SWOT-аналізу дозволило стверджувати, що Тернопільська область має достатньо ресурсів та можливостей для розвитку лікувально-оздоровчого туризму, проте, не зважаючи на позитивні передумови і зацікавленість потенційних рекреантів, залишається низка проблем, які стримують подальший розвиток галузі. Шляхами подолання їх визначено поширення позитивного іміджу регіону, вдосконалення туристичної інфраструктури, оновлення матеріальної бази санаторно-курортних закладів, а також підвищення кваліфікації зайнятих у даній галузі.

Ключові слова: лікувальний туризм, оздоровчий туризм, Тернопільська область, спа-туризм, санаторно-курортний комплекс, проблеми та перспективи розвитку лікувально-оздоровчого туризму.

Trends and prospects for the development of health tourism in the Ternopil region

Kulagina A., Arion O.

Taras Shevchenko National University, Kyiv, Ukraine, kulaginaalina4@gmail.com

Annotation. The article is devoted to the analysis of tendencies and prospects of development of medical and health tourism in Ternopil region. In particular, the article describes the current situation regarding the development of health tourism in the Ternopil region. Information on the recreational potential and natural security of the region is provided. In order to determine the awareness of the population about the possibilities of health tourism in the region, a survey was conducted (by questionnaire). The application of the SWOT-analysis method allowed to state that Ternopil region has sufficient resources and opportunities for the development of health tourism, however, despite the positive conditions and interest of potential vacationers, there are a number of problems hindering further development of the industry. The ways to overcome them are to spread a positive image of the region, improve the tourist infrastructure, update the material base of sanatoriums, as well as improve the skills of those employed in this field. The conducted researches confirm the opinion that health tourism is promising direction of tourism development in the region, which is facilitated by available medical resources and natural conditions, which are similar in their indicators to the leading regional areas of Ukraine with the development of health tourism. The conclusion on the tendencies of development of this type of tourism in Ternopil region is made.

Key words: medical tourism, health tourism, Ternopil region, spa-tourism, sanatorium and resort complex, development problems and prospects of health-improving tourism.

Вступ. Зараз люди все частіше турбуються про своє здоров'я і обирають подорожі, метою яких є лікування, оздоровлення, профілактика захворювань та реабілітація. Саме лікувально-оздоровчий туризм надає можливість підтримувати стан здоров'я в комфортних умовах, поєднуючи оздоровлення з іншими видами рекреаційної діяльності. Тому його розвиток останніми роками є вкрай динамічним як на вітчизняному, так і на міжнародному туристичних ринках.

Лікувально-оздоровчий туризм базується на використанні природних ресурсів: мінеральних вод, лікувальних грязей і кліматичних умов, які завдяки комплексному позитивному впливу сприяють оздоровленню людей і використовуються для профілактики і лікування різноманітних захворювань. Не зважаючи на те, що основним чинником розвитку даного виду туризму на тій чи іншій території є наявність природних лікувальних ресурсів, проте не менш важливим є наявність розвинутої туристичної інфраструктури, застосування новітніх технологій і методик у лікуванні, висока кваліфікація персоналу, доступність цін на послуги, екологічний стан території, а також політична стабільність у країні. Також є фактори, які можуть негативно впливати на розвиток лікувально-оздоровчого туризму: нестача кваліфікованого персоналу, зростання цін, та їх невідповідність якості наданих послуг, незадовільна економічна ситуація, безробіття у регіоні, а також відсутність державної програми розвитку мережі санаторно-курортних закладів. Щодо Тернопільської області, то область має значний природно-ресурсний потенціал для розвитку лікувально-оздоровчого туризму. Зокрема, сприятливі кліматичні умови, бальнеологічні, а також водні, лісові та ландшафтні рекреаційні ресурси.

Як показує аналіз пошукових систем і баз даних наукових цитувань, лікувально-оздоровчий туризм (medical and health tourism, spa tourism) є досить популярним напрямом досліджень. Особливе зростання кількості публікацій за даною темою в період 2020-2021 рік (до 143 публікацій у 2021 році, порівняно з 80 у 2019 році, за даними пошукової системи OUCI) свідчить на користь актуальності досліджень цього напрямку туристсько-рекреаційної діяльності. Зокрема, переважна кількість публікацій здійснена в таких галузях знань як Соціальні та поведінкові науки, Управління та адміністрування, а також Природничі науки.

В публікаціях останніх років значною мірою підіймаються питання глобальних змін яких зазнає ринок туризму у зв'язку з пандемією COVID-19. Багато уваги приділяється змінам характеру попиту на лікувальні та оздоровчі послуги, зростанню потреб здорового способу життя. Більш актуальним стає не просто забезпечення відпочинку в закладах санаторно-курортного типу, а перетворення їх на багатофункціональні оздоровчі центри, розраховані на широке коло споживачів (Мехович, 2021). Серед іншого такі курортні центри є привабливими об'єктами для інвестицій. На користь чого, зокрема, свідчить зростання економічної та соціальної цінності бальнеотерапії та курортного туризму (Torres-Pruñonosa, 2022; Ahmadov, 2020; Махортов, 2021).

З точки зору регіонального аналізу лікувально-оздоровчого туризму в Україні, варто виділити ряд публікацій останніх років щодо Львівської області (Запотоцький, 2018; Ковальчук, 2021), Волинської (Пасічник, 2021), а також курорту Трускавець (Теодорович, 2021).

Щодо Тернопільської області, то дана проблема в останні роки досліджувалась В.І. Охотою через призму інвестиційно-інноваційного потенціалу (Охота, 2016), М.Р. Питуляк та М.В.Питуляком (М.Р.Питуляк, М.В.Питуляк, 2019), частково була висвітлена в роботах О.В. Ривака (Ривак, 2012), В. Радзівського (Радзівський, 1984), К.Б. Ямпольської (2017), де в цілому аналізується туристичний потенціал області і окреслюються тенденції та перспективи розвитку лікувально-оздоровчого туризму у Тернопільській області.

Значний внесок в дане питання зробили А.В.Кузишин та І.Б.Галицька, в публікаціях яких представлені умови та риси оздоровчо-лікувального туризму в межах Тернопільської області

(Кузишин, Галицька, 2019), а також питання територіальної організації оздоровчо-відпочинкового туризму (Кузишин, Галицька, 2019).

Об'єктом дослідження в даному випадку є територія Тернопільської області. Метою статті є дослідження актуальності розвитку лікувально-оздоровчого туризму як складової туристичної галузі Тернопільської області.

Матеріали і методи досліджень. Дослідження ґрунтується на використанні загальнонаукових та спеціальних методів: аналізу та синтезу інформації, методу порівняння, узагальнення та систематизації. Матеріалами для дослідження стали відкриті інформаційні джерела, наукові публікації по території дослідження та матеріали власних спостережень. Так, для визначення обізнаності потенційних рекреантів щодо можливостей лікувально-оздоровчого туризму в області здійснено опитування методом анкетування; для оцінки сучасного стану та визначення перспектив даного напрямку туристичної діяльності використаний метод SWOT-аналізу.

Дослідження питань лікувально-оздоровчого туризму є об'єктом уваги ряду вітчизняних науковців. Так, теоретико-методологічною основою дослідження стали роботи О.О. Бейдика, Л.С. Гриніва, І.П. Гаврилишина, М.П. Мальської, Л.Г. Агафонова, О.О. Любіцевої, В.Ф. Кифяка. У своїх працях ці автори розглядають як і розвиток санаторно-курортної галузі в цілому, так і досліджують окремі аспекти функціонування туристсько-рекреаційних комплексів.

Серед іншого, у працях цих авторів знайшли відображення різні підходи до формування поняття «лікувально-оздоровчий туризм». Зокрема, В.Ф. Кифяк визначає поняття «лікувально-оздоровчий туризм», як таке, що передбачає досягнення наступних цілей: відпочинок, рекреація, лікування, оздоровлення. (Кифяк, 2003). За О.О. Бережною, лікувально-оздоровчий туризм є організацією стаціонарного/амбулаторного розміщення туристів з метою поєднання послуг з лікування певного захворювання та відпочинку (Бережна, 2003). А М.П. Мальська наголошує на тому, що основною метою є зміцнення здоров'я під час перебування у оздоровчих закладах (Мальська, 2008). Багато інших науковців трактують лікувально-оздоровчий туризм як складову медичного туризму.

Доцільно звернути увагу на підхід, який запропонований Всесвітньою туристичною організацією. Відповідно нього, лікувально-оздоровчий туризм в якості основної мотивації розглядає медичні та оздоровчі заходи, які повинні підвищити спроможність особистості задовольнити свої потреби в фізичному та духовному здоров'ї (Ellis Susie, 2011).

Варто звернути увагу, що в закордонних джерелах як правило розрізняють лікувальний (медичний) туризм та оздоровчий. Загальноприйнятими вважаються визначення, які були прийняті Генеральною Асамблеєю ЮНВТО у 2017 році.

Оздоровчий туризм (wellness tourism) – це вид туристичної діяльності, основною метою якого є поліпшення і збалансування всіх основних сфер життя людини, включаючи фізичний, психічний, емоційний, професійний, інтелектуальний і духовний стан. (Exploring Health Tourism Executive Summary, 2017).

Медичний туризм (health tourism) – це вид туристичної діяльності, який передбачає використання медичної допомоги на основі доказової інформації, лікувальні ресурси та послуги. Це може включати діагностику, лікування, профілактику та реабілітацію (Exploring Health Tourism Executive Summary, 2017).

В той же час аналіз публікацій останніх років показує, що у висвітленні проблематики лікувально-оздоровчого туризму автори не обмежуються наведеними термінами. Зокрема, зустрічається термін spa tourism, що за змістом цілком відповідає вище наведеному поняттю wellness tourism. А в публікаціях, присвячених подорожам з метою отримання медичної допомоги в закладах системи охорони здоров'я різних країн, частіше використовується термін medical tourism.

Щодо ж до даного дослідження, то воно ґрунтується на тлумаченні лікувально-оздоровчого туризму як подорожі на визначений термін з ціллю отримати визначений набір

послуг, які поєднують лікування, оздоровлення та відпочинок, на базі санаторно-курортних закладів.

Результати та їх аналіз. Тернопільська область має достатньо ресурсів та можливостей для розвитку лікувально-оздоровчого туризму. На її території присутні джерела мінеральних вод, родовища лікувальних грязей, лісові ресурси та сприятливий клімат, наявна також і матеріально-інфраструктурна база (табл.1).

Таблиця 1. Санаторно-курортні заклади Тернопільщини (складено автором за відкритими джерелами)

Назва	Розташування	Спеціалізація
1. Санаторій «Барвінок»	Зборівський район, село Мшанець	Діагностика та комплексне та хірургічне лікування зору.
2. Санаторій «Медобори»	Теребовлянський район, село Конопківка	Серцево-судинні захворювання, хвороби опорно-рухового апарату, захворювання периферичної та центральної нервової системи, захворювання шлунково-кишкового тракту, печінки, гінекологічні захворювання запального характеру, захворювання шкіри.
3. Микулинецька фізіотерапевтична лікарня	Теребовлянський район, смт. Микулинці.	Основою лікування є використання сірководневих вод та торфових грязей
4. Гусятинська водолікарня	Смт. Гусятин	Лікування на базі родовища мінеральних вод «Новозбручанське».
5. Більче-Золотецька обласна лікарня фізіотерапії та реабілітації	Борщівський район, село Більче-Золоте	Забезпечує надання висококваліфікованої медичної допомоги, проведення комплексного реабілітаційного та відновного лікування.
6. Заліщицький обласний дитячий санаторій	Смт. Заліщики	Оздоровлення та реабілітація дітей з легеневиими, серцево-судинними захворюваннями та ін.

Варто зазначити, що вже досить довго зберігається тенденція до скорочення кількості лікувально-оздоровчих закладів в Україні, насамперед тих, що належали до системи санаторно-курортного лікування УРСР.

Така ситуація склалася і у Тернопільській області. На жаль, в останні роки була припинена діяльність саме тих закладів, які раніше були найбільшими центрами надання комплексу послуг лікування та оздоровлення. Наприклад, санаторій «Збруч», який спеціалізувався на захворюваннях органів травлення, нирок, урологічних захворюваннях, захворюваннях шкіри тощо. В даному закладі використовували широкий спектр методів лікування, що базуються на використанні курортологічних ресурсів: кліматотерапію, кінезотерапію, гідротерапію, бальнеотерапію, пелоїдотерапію та ін. А також, Бережанський обласний комунальний дитячий гастроентерологічний санаторій «Золота Липа» - заклад ще не ліквідований, але перебуває в стані припинення. Санаторій працював цілорічно, особливу увагу тут приділяли кліматотерапії, геліотерапії, аеротерапії та дієтичному харчуванню. Діяльність призупинена також і Кременецького обласного комунального дитячого психоневрологічного санаторію, який спеціалізувався на неврозах, невротичній реакції, невротичних станах, заїканні різних ступенів складності, голоневрозах та ін.

З метою визначення зацікавленості жителів України лікувально-оздоровчим туризмом та дослідження поінформованості туристів щодо туризму цього спрямування в Тернопільській області було проведене анонімне опитування з використанням методу анкетування.

Анкета, складена в електронному форматі, була розміщена у соціальних мережах (зокрема, Facebook та Instagram), а також поширена серед знайомих.

Респонденти – фізичні особи. Вік та вид занять респондентів не обмежувались. Анкета складалася з 20 питань. Більшість питань були закритими, проте деякі передбачали можливість додати свій варіант, щоб розширити межі відповідей. Опитування проводилося протягом п'яти

тижнів березня-квітня 2021 року. Загалом було опитано 126 респондентів. За статеву-віковою структурою більшість респондентів склали особи у віці від 18 до 25 років (31%) та у віці від 44 до 60 років (29,4%); 54,6% респондентів – жінки, 42,5% - чоловіки. Майже 60% опитаних мають вищу освіту, тоді як 32,5% мають неповну вищу освіту та лише 9,5% - середню. Щодо роду зайнятості респондентів, то більшість є держслужбовцями (20,5%), студентами (18%) та працівниками середньої ланки управління (18,9%), вагома також частка і пенсіонерів – 13%.

Результати опитування. За результатами виявлено, що більшість респондентів вважає, що Тернопільська область має розвинену мережу санаторно-курортних установ (рис. 1.)

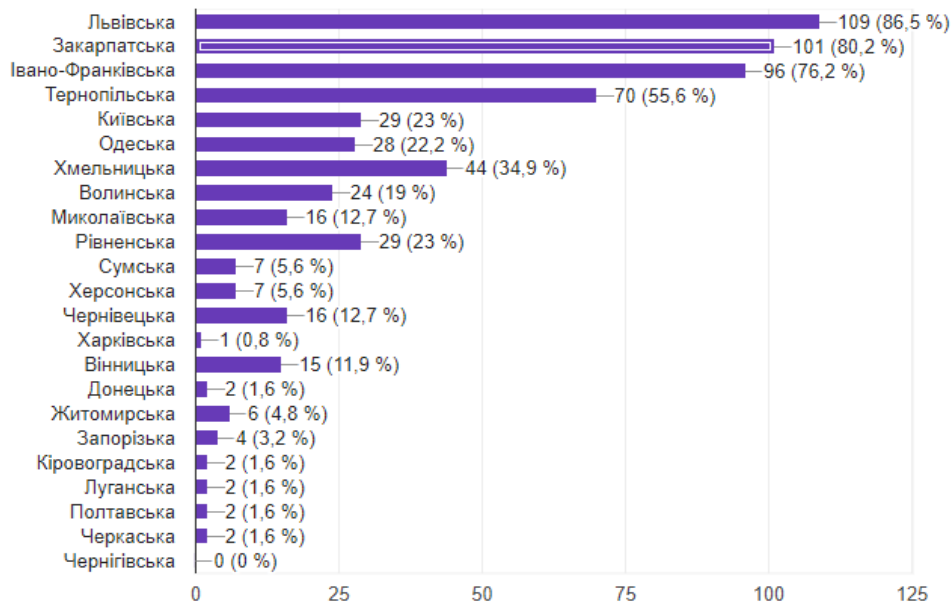

Рис. 1. Рейтинг областей за ступенем розвитку мережі санаторно-курортних закладів України (складено автором за результатами опитування)

На запитання «Які з областей мають достатньо ресурсів для розвитку лікувального туризму» відповіді були досить позитивні: 81,3% вважають, що таких ресурсів достатньо (рис.2).

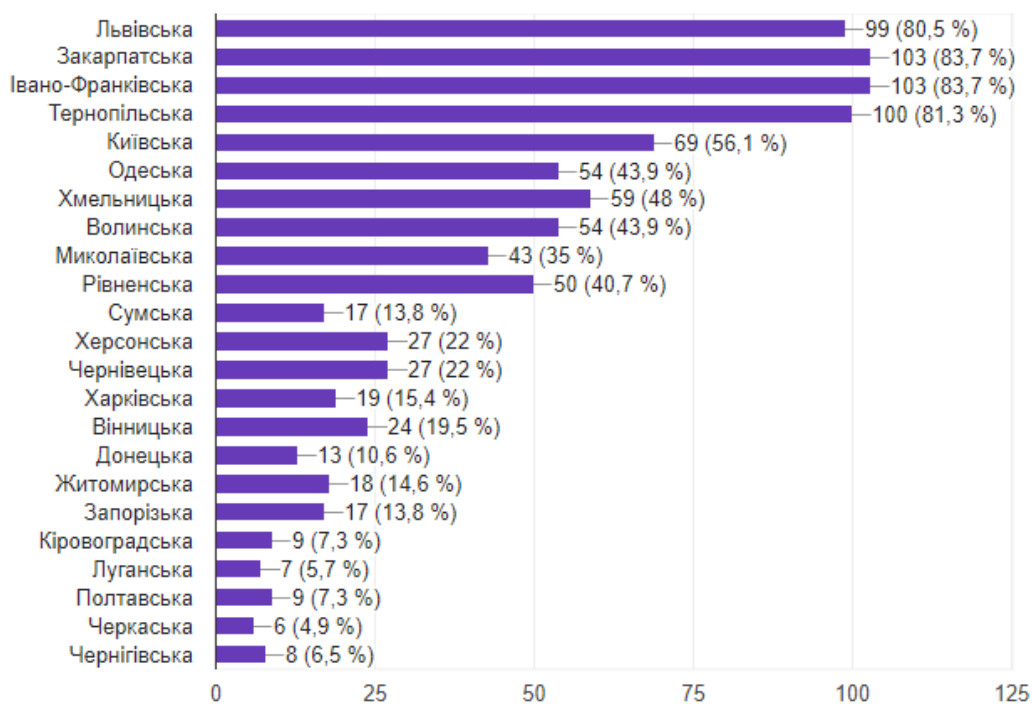

Рис. 2. Рейтинг областей за забезпеченістю ресурсами лікувально-оздоровчого туризму (складено автором за результатами опитування)

Тож можна зробити висновок, що більшість людей оцінюють область як перспективну для розвитку лікувально-оздоровчого туризму, проте зараз потенціал використовується недостатньо.

На відкрите питання «Що вам відомо про лікувально-оздоровчий туризм?», близько 50% відповідей респондентів було «Не знаю», «Не цікавився цим питанням», «Невідомо нічого», з чого можна зрозуміти, що поінформованість респондентів щодо цього питання невисока. Проте, поміж відповідей були й досить цікаві, зокрема: «Вважаю, що ця область має всі передумови для розвитку даного виду туризму, проте аграрна спеціалізація області стримує розвиток туризму» або «Був у санаторії «Барвінок», відчуття наче повернувся в СРСР», що також характеризує розвиток даного виду туризму в області.

В подальшому з'ясовано, що серед опитаних лише 36,5% відвідували санаторно-курортні заклади області. Наступне питання дозволило виявити найбільш популярні санаторії Тернопільщини (рис.4):

Якщо так, то які з санаторіїв/курортів області Ви відвідували?

53 ответа

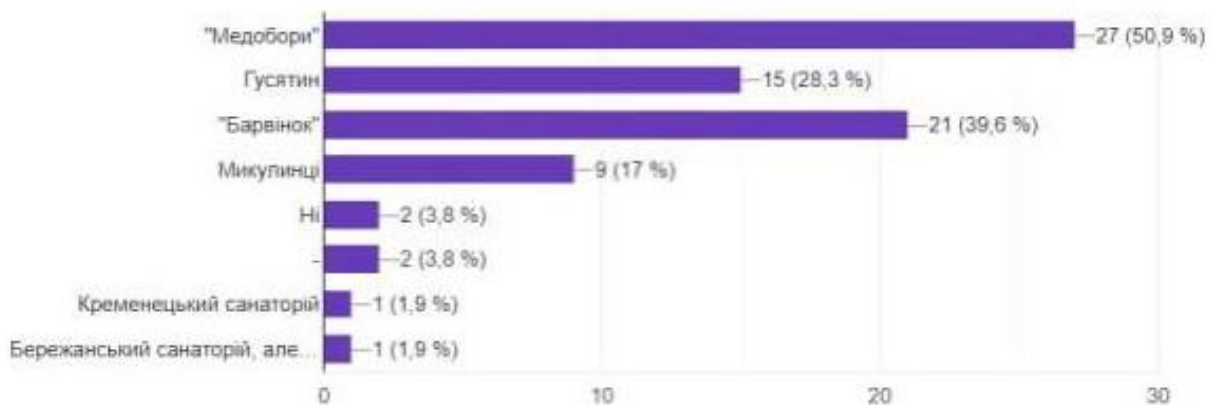

Рис.4. Найбільш популярні санаторії Тернопільщини (складено автором за результатами опитування)

Важливо також зазначити, що переважна більшість респондентів, які бували у санаторіях залишилися задоволені (рис.5.)

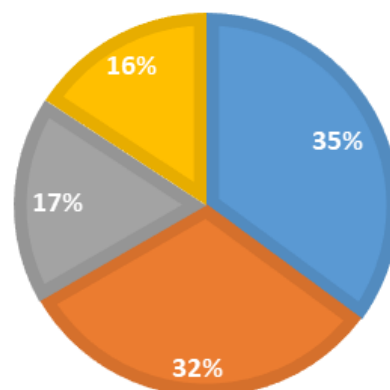
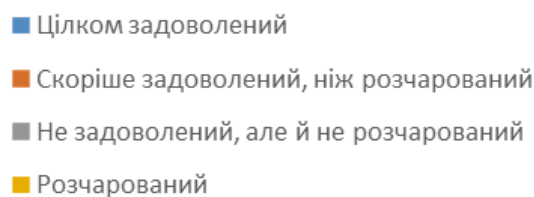

Рис. 5. Враження від відвідування санаторіїв Тернопільщини (складено автором за результатами опитування)

Що ж до розподілу вподобань за віком, опитування дозволило з'ясувати, що молодь більш позитивно оцінює перспективи розвитку лікувально-оздоровчого туризму, в той час як люди старшого віку схильні звертати увагу на проблемні сторони питання.

Так, з тих хто відповів, що область має достатньо ресурсів для розвитку – 74% респонденти у віці від 18 до 25 років. Цікавим результатом стало те, що люди старшого віку менш прискіпливі до питань побуту і схильні більш позитивно оцінювати своє перебування у санаторії: майже 80% тих, хто відповів, що задоволений відвідуванням санаторіїв були особи від 44 до 75 років, тоді як молодь звернула увагу на те, що заклади потребують ремонту, і зазначили, що залишилися не задоволеними, але й не розчарованими або ж повністю розчарованими.

Тож, опитування підтверджує думку, що лікувально-оздоровчий туризм є перспективним напрямом розвитку туризму в області, і дозволило визначити ряд проблем, що стоять на заваді розвитку даного напрямку. Це, насамперед, незадовільний загальний стан санаторно-курортних закладів, відсутність ремонту; низький рівень інформаційної доступності.

Зокрема, деякі респонденти звертають увагу на те, що відсутня будь-яка реклама закладів, тому значна частина опитаних навіть не знали, що подібні заклади існують. Це стосується навіть тих осіб, які проживають у Тернопільській області.

Для дослідження стану і перспектив розвитку лікувально-оздоровчого туризму Тернопільщини було здійснено SWOT-аналіз, де враховані результати опитування жителів України (табл. 2.).

Таблиця 2. Карта SWOT-аналізу лікувально-оздоровчого туризму у Тернопільській області (виконано автором)

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> • Вигідне суспільно-географічне положення; • Багатий природно-ресурсний потенціал (лікувальні мінеральні води, спелеоресурси, наявність лікувальних грязей, ландшафтні ресурси); • Більшість територій має низький рівень екологічного навантаження; • Наявність мережі санаторіїв, баз відпочинку; • Розвинена транспортна мережа, висока щільність транспортних мереж; • Наявність регіональних програм розвитку туризму. 	<ul style="list-style-type: none"> • Недостатній рівень розвитку курортної та відпочинкової інфраструктури; • Незадовільний стан матеріально-технічної бази; • Незадовільний стан місцевих доріг до санаторно-курортних закладів; • Недостатнє туристично-інформаційне забезпечення туристів; • Невідповідність якості лікувально-оздоровчих послуг міжнародним стандартам; • Недостатній рівень кваліфікації працівників туристичної сфери.
Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> • Проведення рекламно-інформаційної роботи; • Запровадження новітніх технологій курортного обслуговування, бальнеологічного лікування; • Вихід туристичного і рекреаційного бізнесу на міжнародний рівень; • Розвиток туристичної інфраструктури; • Визначити туризм як одну з пріоритетних галузей економіки регіону; • Запровадження виставок, ярмарок, які б популяризували лікувально-оздоровчий туризм у області. 	<ul style="list-style-type: none"> • Відтік кваліфікованих кадрів з підприємств санаторно-курортного комплексу регіону; • Конкуренція з сусіднім курортним регіоном, де якість послуг вища; • Потенційні відвідувачі санаторно-курортних закладів можуть надати перевагу сусіднім регіонам; • Недооцінка значення лікувально-оздоровчого туризму для розвитку області; • Загальна відсутність сприятливого інвестиційного клімату в Україні; • Втрати клієнтів через зміни в потребах потенційних споживачів курортних послуг.

Проведений аналіз дозволив виявити ключові фактори, які сприяють розвитку лікувально-оздоровчого туризму Тернопільщини, та певні недоліки, які стоять на заваді розвитку туристичної діяльності в регіоні.

Визначені загрози та недоліки можуть бути усунені за допомогою дієвої політики органів місцевого самоуправління у взаємодії із суб'єктами підприємницької діяльності.

Висновки. Лікувально-оздоровчий туризм – один з найперспективніших видів туризму в Україні. Тернопільська область має значні ресурси для розвитку цього виду туризму: джерела мінеральних вод, родовища лікувальних грязей, лісові ресурси та сприятливий клімат. Проте, проведене опитування та SWOT-аналіз дозволили виявити найбільш нагальні проблеми, які стримують подальший розвиток оздоровчого туризму в області: складові туристичної інфраструктури знаходяться у неналежному стані, більшість оздоровчих комплексів, які функціонують в області продовжують експлуатацію застарілої матеріально-технічної бази; окрім того, негативно впливає на розвиток туризму в області складна демографічна та економічна ситуація регіону.

Визначені проблеми були окреслені і респондентами під час опитування щодо поінформованості про лікувально-оздоровчий туризм Тернопільщини. Крім того, респондентами зауважено на низький рівень інформаційної доступності санаторно-курортних закладів області, що для значної частини них стало на заваді при виборі напряму відпочинку.

Отже, особливо важливо звернути увагу на наступне:

- формування туристичного образу Тернопільщини на світовому та вітчизняному туристичних ринках;
- підвищення кваліфікації працівників туристичної галузі;
- відновлення та розвиток матеріально-інфраструктурної бази;
- розширення асортименту медичних та лікувально-оздоровчих послуг;
- підвищення рівня обслуговування туристів.

Проведене дослідження показало, що потенціал розвитку лікувально-оздоровчого туризму досить значний, але основою цього повинне стати вдосконалення мережі санаторно-курортних закладів області і найкращі перспективи розвитку даного виду туризму область матиме лише за підтримки державних програм. Це має важливе значення як для оздоровлення населення області та України, так і для розвитку національного ринку туризму в цілому.

Список використаних джерел

- Ahmadov, R., 2020. Assessing the attractiveness and ability of the competitiveness of medical tourism destinations in Azerbaijan (on the example of Naftalan). *Tourism and Geography*. Issue 58. Retrieved from <https://doi.org/10.17721/2308-135X.2020.58.25-29>
- Berezhna, O.O., 2003. Stan i problemy rozvytku rekreatsiino-ozdorovchoho kompleksu Ukrainy v period perekhodu do rynkovykh vidnosyn [Status and problems of development of the recreational and health complex of Ukraine in the period of transition to market relations] *Ekonomika Ukrainy*. No.4 (In Ukrainian).
- Ellis, S., 2011. Are Wellness and Medical Tourism Industries two different topic? Retrieved from: <https://www.imtj.com/articles/are-wellness-and-medical-tourism-industries-two-different-topics/>
- Exploring Health Tourism. Executive Summary. Retrieved from <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284420308>
- Kovalchuk, I., Kovalchuk, A., Zapototskyi, S., & Zapototska, V., 2021. Likuvalno-ozdorovchyi turyzm u Lvivskii oblasti: suchasnyi stan i perspektyvy rozvytku [Medical and health tourism in the Lviv region: current status and prospects] *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Serii «Heolohiia. Heohrafiia. Ekolohiia»*. No.54 Retrieved from <https://doi.org/10.26565/2410-7360-2021-54-14> (In Ukrainian).
- Kuzyshyn A., Halytska I., 2019. Orhanizatsiia likuvalno-ozdorovchoho turyzmu v Ternopilskii oblasti [Organization of medical and health tourism in Ternopil region]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Ser. Heohrafiia*. No.1 (V.46). Retrieved from <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2019-10-25> (In Ukrainian).
- Kuzyshyn, A., Halytska, I., 2019. Terytorialna orhanizatsiia ozdorovcho- vidpochynkovoho turyzmu v Ternopilskii oblasti [Territorial organization of health and recreation tourism in Ternopil region]

- Naukovyi visnyk KhDU, heohrafiia. No.10 (34). Retrieved from <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2019-10-25> (In Ukrainian).
- Kyfiak, V. F., 2003. Orhanizatsiia rekreatsiinoi diialnosti v Ukraini [Organization of recreational activities in Ukraine]. – Chernivtsi, 2003. (In Ukrainian).
- Makhortov, Yu. V., Hromozdova, L. V., Illiashenko, I. O., Shevchuk, O.V., Medvid, H.S., 2021. Ivent-turyzm yak potentsial pidvyshchennia efektyvnosti roboty rekreatsiinykh i kurortno-ozdorovchykh kompleksiv [Event tourism as a potential to increase the efficiency of recreational and health resorts]. Naukovo-praktychnyi zhurnal problemy innovatsiino-investytsiinoho rozvytku. No.27. Retrieved from <https://doi.org/10.33813/2224-1213.27.2021.7> (In Ukrainian)
- Malska M. P., Rutynskiy, M. Y., Pankiv, N. M., 2008. Likuvalno-ozdorovchyi turyzm [Medical and health tourism] – Lviv: Vydav. tsentr LNU im. I. Franka, 2008 (In Ukrainian).
- Mekhovich, A., 2021. Kontseptualna systema suchasnoho ozdorovcho-likuvalnoho turyzmu [Conceptual system of modern medical and health tourism] Mizhnarodnyi universytet biznesu i prava. №5. Retrieved from <https://doi.org/10.20998/2313-8890.2021.05.04> (In Ukrainian)
- Okhota, V.I., 2016. Investytsiino-innovatsiinyi potentsial sanatorno-kurortnoho turyzmu na Ternopilshchyni [Investment and innovation potential of sanatorium and resort tourism in Ternopil region] Innovatsiina ekonomika. No.3-4 (In Ukrainian).
- Pashaeifar, A., Ramezani, M., Amir-Behghadami, M., Janati, A., Alavi Matin, Y., 2021. Developing a Medical Tourism Marketing Model by a Meta-Synthesis Method. Manage Strat Health Syst.; 6 (3) :260-275 Retrieved from <http://mshsj.ssu.ac.ir/article-1-398-en.html>
- Pasichnyk, M., Ilina, O. (2021). Resursni chynnyky rozvytku likuvalno-ozdorovchoho turyzmu Volynskoi oblasti [Resource factors for the development of health tourism in the Volyn region] Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu kultury i mystetstv. Seriya: Turyzm, 4(1). Retrieved from <https://doi.org/10.31866/2616-7603.4.1.2021.235147> (In Ukrainian)
- Pytuliak M., Pytuliak M., 2019. Suchasnyi stan i tendentsii rozvytku likuvalno-ozdorovchoho turyzmu v Ternopilskii oblasti [Current state and trends in the development of health tourism in Ternopil region] Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Ser. Heohrafiia. No.1 (46). Retrieved from <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/14145> (In Ukrainian).
- Radziievskiy V., 1984. Podorozh u pidzemnu kazku [Journey to an underground fairy tale] : putivnyk po karstovykh pecherakh Ternopilshchyny. – Lviv: Kameniar, 1984. Retrieved from https://library.te.ua/library_content/calendar/kalendar05/18_04.htm (In Ukrainian)
- Ryvak O.S., 2012. Stan ta perspektyvy rozvytku turystychno-rekreatsiinoho potentsialu Ternopilshchyny [State and prospects of development of tourist and recreational potential of Ternopil region] Naukovyi visnyk Natsionalnoho lisotekhnichnoho universytetu Ukrainy. Vyp.22.7. Retrieved from https://tourlib.net/statti_ukr/ryvak.htm (In Ukrainian)
- Teodorovych L., Lushchik M., 2021. Turystychni brendynh yak zasib realizatsii stratehichnykh tsilei kurortu Truskavets [Tourist branding as a means of realization of strategic goals of Truskavets resort] Ekonomika. Upravlinnia. Innovatsii. No.2 (29). Retrieved from [https://doi.org/10.35433/ISSN2410-3748-2021-2\(29\)-7](https://doi.org/10.35433/ISSN2410-3748-2021-2(29)-7) (In Ukrainian).
- Torres-Pruñonosa, J., Raya, J.M., Crespo-Sogas, P., Mur-Gimeno, E., 2022. The economic and social value of spa tourism: The case of balneotherapy in Maresme, Spain. PLoS ONE 17(1): e0262428 Retrieved from <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0262428>
- Yampolska K.B., 2017. Suchasnyi stan ta rozvytok turyzmu u Ternopilskii oblasti [Current state and development of tourism in Ternopil region] Modernization of the economy in the conditions of growing public consciousness: tourism, humanity, partnership, cooperation: materialy II Vse- ukrainskoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii – Poltava, 2017. Retrieved from: <http://tourism.puet.edu.ua/files/023-2017.pdf#page=813> (In Ukrainian)
- Zapototskyi, S., Horyn, I., 2018. Suchasni tendentsii rozvytku likuvalno-ozdorovchoho turyzmu na Lvivshchyni [Modern trends in the development of treatment and recreation tourism in Lviv region] Visnyk Kyivskogo nacionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka, Geografiya [Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Geography], No. 3 (72) Retrieved from <http://doi.org/10.17721/1728-2721.2018.72.12> (in Ukrainian, abstr. in English).

Географічний кабінет – центр навчально-виховної роботи з географії

Пашкова А. В., Дем'яненко С. О.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, alinaspng@gmail.com

Надішла до редакційної колегії: 18.01.2022.

Прийнята: 02.02.2022

Анотація. У даній статті викладено теоретико-методичні засади організації кабінету географії в школі. Проведено інтерв'ю для вчителів географії Голосіївського району м.

Києва з метою аналізу наявності географічних кабінетів у загальноосвітніх навчальних закладах та їх наповненості навчальними приладами та матеріалами. Головною метою дослідження було вивчення можливостей кабінету географії у школі як центру навчально-виховної роботи з географії. Географічний кабінет у статті постає центральною ланкою в організації навчального процесу, що становить матеріальну базу шкільної географії, створює необхідні умови для роботи вчителя та учнів. Постійні зміни шкільної освіти, зокрема географічної, роблять дослідження актуальним сьогодні. У зв'язку з цим, вчителі географії мають працювати, створюючи нове, сучасне навчальне середовище для учнів, при цьому формуючи компетентну особистість, яка здатна самореалізуватися у майбутньому. Імідж сучасного кабінету має сприяти впровадженню активних форм організації навчання географічної науки та виступає важливим різновидом організаційно-забезпечувальних засобів навчання географії і є інтегрованою системою взаємопоєданого навчального обладнання, засобів і технологій, рівень яких відповідає вимогам часу, сконцентрованих в одному класному приміщенні з метою забезпечення високої ефективності навчання.

Ключові слова: географічний кабінет, устаткування кабінету, Голосіївський район, кабінетна система навчання, інтерв'ю

Geographic cabinet as a geography educational center

Pashkova A., Demianenko S.

Taras Shevchenko National University, Kyiv, Ukraine, alinaspng@gmail.com

Abstract. This article outlines the theoretical and methodological principles of organizing a geography classroom at school. Interviews were conducted for teachers of geography of Holosiivskiy district of Kyiv in order to analyze the availability of geographical classrooms in secondary schools and their content of teaching aids and materials. The main purpose of the study was to study the possibilities of the geography classroom at the school as a center of educational work in geography. The geographical office in the article is a central link in the organization of the educational process, which is the material basis of school geography, creates the necessary conditions for teachers and students. Constant changes in school education, in particular geography, make research relevant today. In this regard, geography teachers must work to create a new, modern learning environment for students, while forming a competent person who is able to self-realize in the future. The image of a modern office should promote the introduction of active forms of teaching geography, it is an important type of organizational and support tools for teaching geography is an integrated system of interconnected teaching equipment, tools and technologies, the level of which meets the requirements of time in one classroom teaching.

Keywords: geographical cabinet, cabinet equipment, Holosiivskiy district, cabinet training system, interview.

Вступ. Географічний кабінет – це центральна ланка в організації навчального процесу, що становить матеріальну базу шкільної географії, створює необхідні умови для роботи вчителя та учнів. Предметним кабінетом прийнято вважати класну кімнату закладу зі створеним навчальним середовищем, оснащеною сучасними засобами навчання та шкільним обладнанням. Основна мета створення кабінету полягає в забезпеченні оптимальних умов для організації навчально-виховного процесу та реалізації завдань, визначених Державним стандартом базової та повної загальної середньої освіти з географії.

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що шкільна освіта, зокрема географічна, сьогодні знаходиться в постійній зміні. XXI століття – це століття інформаційних технологій. У зв'язку з цим, вчителі географії мають працювати по-новому, створювати навчальне середовище на компетентнісних засадах, формувати особистість, здатну самореалізуватися в майбутньому. Головне завдання діяльності кожного учителя на сучасному етапі – пробудити інтерес до навчання та навчити самостійно здобувати знання, творчо їх використовувати. Навчально-методичне забезпечення географічного кабінету займає провідну роль у вивченні курсу географії в школі. Сама ідея класно-урочної системи навчання була сформульована великим чеським педагогом Я. А. Коменським.

Метою статті є вивчення можливостей шкільного кабінету географії як центру навчально-виховної роботи з географії та проведення дослідження аналізу забезпеченості матеріалами та використання навчальних географічних кабінетів на прикладі шкіл Голосіївського району.

Об'єктом дослідження виступає шкільний географічний кабінет як центр навчально-виховної роботи з географії. Предметом дослідження є роль географічного кабінету в навчально-виховній діяльності учнів.

Головними завданнями дослідження стали наступні позиції: шляхом аналізу фахової літератури визначити дидактичні можливості шкільного кабінету географії в організації навчально-виховного процесу; проаналізувати кабінетну систему навчання географії загальноосвітніх навчальних закладів Голосіївського району міста Києва.

Матеріали і методи досліджень. Проведене дослідження базується на аналізі літературних джерел. За допомогою методу інтерв'ю було опитано вчителів географії Голосіївського району м. Києва з приводу реалізації кабінетної системи навчання у загальноосвітньому навчальному закладі, де вони працюють.

Результати та їх аналіз. Першим етапом роботи, було визначення теоретико-методичних засад організації кабінету географії в школі. Предметним кабінетом прийнято вважати класну кімнату закладу зі створеним навчальним середовищем, оснащеною сучасними засобами навчання та шкільним обладнанням (Martynyuk T.S.,2016). Основна мета створення кабінету полягає в забезпеченні оптимальних умов для організації навчально-виховного процесу та реалізації завдань, визначених Державним стандартом базової та повної загальної середньої освіти з географії (Postanova KМУ vid 30.09.2020 № 898..., 2020). В основних документах, що регламентують навчально-виховний процес, значну увагу приділено функціонуванню предметних кабінетів, вимог до оснащення, їх атестації та ін., проте для кожного педагога створений ним особисто простір співпраці з учнями стає фундаментом для успішного вирішення основних завдань дидактики. Шкільний географічний кабінет – це матеріальна база організації і проведення всієї навчально-виховної роботи на уроках географії і позакласного виховання, а також важлива ланка в організації навчально-виховного процесу на уроках географії. Окрім цього, сучасний географічний кабінет – це простір, де молодь спілкується, дискутує, визначає проблеми державного та світового значення та пропонує шляхи їх вирішення (Martynyuk T.S.,2016). Таким чином, наявність добре обладнаного навчального географічного кабінету сприяє забезпеченню високого рівня викладання навчальної дисципліни, підвищенню ефективності праці вчителя та учня, підвищенню рівня навчальних досягнень учнів, прищепленню інтересів учнів до навчального предмету, стимулює мотивацію

та зацікавленість учнів до вивчення курсу географії в школі. У сучасній науково-педагогічній літературі дається таке визначення навчального кабінету – це єдина, органічно зв'язана система навчального обладнання, змонтована в окремому приміщенні, оформлена відповідно до вимог наукової організації праці вчителя і учня, яка забезпечує високий рівень викладання предмета (Рокас Л.А.,2017). Добре обладнаний кабінет географії стимулює мотивацію та зацікавленість учнів до вивчення курсу географії в школі, стає осередком усієї географічної роботи школи, перетворюється в систему взаємозалежних процесів – навчання предмета вчителем та оволодіння навчальним матеріалом учнями (Vygovska T.O.,2009).

Наступний крок – дослідження трансформацій кабінету географії у сучасній шкільній практиці в період пандемії. Для дослідження брався 2020/2021 навчальний рік. Адже, коли на весні 2020 року школам довелось перейти на віртуальне навчання, багато хто говорив, що майбутнє нарешті настало, і онлайн-освіта на очах стає нормою. Експерти Всесвітнього економічного форуму у квітні зробили висновок: «Інтернет-навчання дозволяє отримати більше інформації, робити все швидше. А це означає, що ймовірно, зміни у галузі, впроваджені через коронавірус, залишаться, коли епідемія закінчиться» (World Economic Forum, 2020). Однак лише через кілька місяців і учні, і вчителі дізнались про обмеження та слабкі сторони такого навчання. Схожу думку висловив Оксфордського університету Рой Еллісон: «Якщо вам подобається майбутнє, в якому студентам просто видають факти, інформацію, а вони її зазубрюють, тоді навчання онлайн цілком підходить. Але це несправжня освіта» (думка професора не відображає офіційну позицію університету). Також він сказав «Мета освіти – навчитися критично мислити, обмірковувати інформацію, дискутувати, ставити під сумнів факти, думки, зокрема свою власну, – продовжує Еллісон. – Інтернет-навчання не підходить для досягнення цієї мети» (Smirnova O., 2020). За цей навчальний рік, більша частина шкільних занять була проведена в режимі On-line. Це означає, що вчителі не мали можливості проводити уроки у навчальних географічних кабінетах, а учні – користуватись наявними наочними засобами для кращого засвоєння матеріалу. Загальноосвітні навчальні заклади, котрі знаходились у регіонах з більш-менш сприятливою епідеміологічною ситуацією мали змогу на певний час проводити заняття у офлайн-режимі. Однак, деякі протиепідемічні заходи для загальноосвітніх навчальних закладів на період карантину продовжували діяти. Зокрема, згідно Постанови МОЗ України від 22 серпня 2020 року №50 «Про затвердження протиепідемічних заходів у закладах освіти на період карантину у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» (Postanova KМУ vid 23.04.2021., 2021), керівник закладу освіти повинен розробити маршрути руху здобувачів освіти таким чином, щоб запобігати утворенню скупчення учасників освітнього процесу.

Учасниками інтерв'ю стали вчителі географії загальноосвітніх шкіл Голосіївського району м. Києва. У ході проведення інтерв'ю було отримано відповіді на такі запитання, як «Чи є у школі географічний кабінет?», «Чи проводились навчання у географічному кабінеті в умовах пандемії COVID-19?», «Чи є підсобне приміщення у географічному кабінеті?», «Якими наочними засобами навчання забезпечений географічний кабінет?», «Чи підключений географічний кабінет до мережі Інтернет?», «Як часто та за чиї кошти проводиться оновлення обладнання у географічному кабінеті?».

Серед проаналізованих шкіл, значна частина, зокрема Школа І-ІІІ ст. №78 та Школа І-ІІІ ст. №186 (м. Київ), цього навчального року, з урахуванням епідеміологічної ситуації, вирішили відмовитися від системи пересування здобувачів освіти між кабінетами, і кожен клас «прив'язали» до визначеного кабінету. Таким чином, уроки у навчальних географічних кабінетах згаданих шкіл не проводились.

Отже, під час опитування, було виявлено, що, у зв'язку з пандемією, під час дистанційного навчання, уроки у географічних кабінетах частини опитаних не проводяться. Це зумовлено, насамперед, тим, що, згідно Постанови МОЗ України від 22 серпня 2020 року №50 «Про затвердження протиепідемічних заходів у закладах освіти на період карантину у

зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19) (Postanova KМУ від 23.04.2021..., 2021), рух здобувачів освіти у межах загальноосвітніх навчальних закладів має бути обмежений. Тобто, керівники закладів освіти відмовились від пересування класів по предметним кабінетам. Натомість, до кожного класу був «прикріплений» визначений навчальний кабінет для проведення там усіх уроків за розкладом. Таку тенденцію ми могли спостерігати і під час проходження педагогічної практики у іншому районі м. Києва – Печерському (Школа І-ІІІ ступенів №78 Печерського р-ну м. Києва). Однак, частина опитаних вчителів все-таки підтвердили, що у навчальному закладі, де вони працюють, система пересування учнів протягом дня між кабінетами залишилась і до сьогодні. Таким чином, в середньому у навчальному географічному кабінеті проводиться 20-25 уроків на тиждень.

У більшості шкіл немає підсобного приміщення (лаборантської кімнати) для обладнання шкільного географічного кабінету. З опитаних, лише у Середній школі №92 Голосіївського р-ну м. Києва таке приміщення наявне. Вчитель Морозова Н. Г. розповіла, що у лаборантській кімнаті навчального географічного кабінету школи, де вона працює, розміщений робочий стіл вчителя, шафа для навчальних посібників та роздаткових матеріалів та сховище для карт.

Стосовно наочних засобів навчання, з опитування видно, що всі школи більш-менш ним ними забезпечені. У географічному кабінеті Середньої школи №186 Голосіївського р-ну м. Києва є різноманітні навчальні тематичні карти, топографічні, глобус Землі та Місяця тощо. Вимірювальні прилади, такі як курвіметр, далекомір, астролябія та тринога, належать до особистої власності вчителя географії Міщенко Т. М. Натомість, у географічному кабінеті Середньої школи №92 Голосіївського р-ну м. Києва наявні різноманітні навчальні тематичні карти, зокрема карта Києва, зразки мінералів, різноманітні муляжі, навчальні таблиці для 6 та 8 класу. З вимірювальних приладів наявні термометр та барометр.

Також було проаналізовано наявність наочних засобів у географічному кабінеті Креативної Міжнародної Дитячої Школи (Голосіївський р-н, м. Київ), яка є приватним закладом освіти, що проявляється й в оснащенні навчального кабінету. Таким чином, зі слів вчителя географії Макеєвої А. І., у географічному кабінеті КМДШ наявні: карти настінні (зокрема, фізичні, політичні, карти ґрунтів), колекції мінералів та гірських порід, зразки нафти, зразки кам'яного вугілля та його продуктів, зразки ґрунтів, глобуси, компаси, макет рухів літосферних плит, курвіметр, барометр.

Інтерв'ю з вчителем географії Ісько О. С., дало змогу проаналізувати наявність наочних засобів навчання й у НВК «Міжнародному ліцеї МАУП». Цей загальноосвітній навчальний заклад є приватним, тому він також забезпечений повним комплектом наочних засобів навчання, зокрема, різноманітними картами, глобусами, моделями рельєфу, барометром, термометром, анемометром тощо.

З проаналізованих географічних кабінетів, всі підключені до мережі Інтернет та мають у своєму складі інтерактивну дошку (Smart-дошку), проектор та комп'ютер. Єдині складнощі, які при цьому виникають – це відсутність людини (майстра або системного адміністратора), яка б могла допомагати у налаштуваннях програмного забезпечення та вирішенні технічних проблем.

Зі слів вчителів, для виконання таких дій, доводиться, на жаль, просити учнів, відповідно – відволікати їх від навчального процесу.

У школах приватної форми власності оновлення обладнання географічного кабінету проводиться раз на рік: створюються відповідні фонди, звідки й виділяються кошти на централізовану закупівлю. Школи державної форми власності мають іншу систему – оновлення обладнання відбувається за батьківські кошти (неофіційні фонди) або ж за рахунок вчителя (власна ініціатива). Однак, в будь якому випадку, оновлення у географічних кабінетах відбуваються щороку.

Також опитування передбачало дізнатись побажання вчителів щодо змін в географічному кабінеті школи, де вони працюють. Так, більшість з них хотіли б мати більше різноманітних засобів навчання (особливо сучасних), більше приладів, літератури, засобів для виконання творчих завдань та обладнання географічного майданчику біля школи.

Під час аналізу відповідей було помічено істотні відмінності у забезпеченні навчальним обладнанням та наочними засобами навчання географічних кабінетів у державних та приватних школах. Насамперед, це зумовлено формою фінансування школи: у приватних – батьківські фонди, у державних – держава.

Вчителі розповіли зі свого досвіду як відбувалось оновлення обладнання географічного кабінету раніше (за часів Радянського Союзу). Тоді на площі Космонавтів (Солом'янський р-н, м. Київ) в радянські часи був розташований «Учтехприлад» (рос. «Учтехприбор») – магазин, де продавалось все для навчальних закладів, будь-яке обладнання/наочні засоби, необхідні для успішного проведення уроку. Вчителі згадують про «особливий запах науки» у цьому місці. Зараз же, цього магазину, на жаль, не має. Та й взагалі, не має такого організованого державного підприємства, що б займалось всебічним наповненням географічних кабінетів. Сьогодні роль бувшого «Учтехприладу» виконують невеликі фірми, зокрема Інтернет-магазини, такі як, наприклад, «Elizlabs», «Українська сучасна школа», та «B-Pro».

Висновки. Аналіз літератури з теми дослідження дозволив вивчити історію створення кабінетної системи навчання в Україні та переконатися в значимості для визначення успіху вітчизняної освіти. Експериментальне дослідження дало змогу проаналізувати кабінетну систему загальноосвітніх навчальних закладів Голосіївського району міста Києва. Були проведені інтерв'ю з вчителями географії, виявлено особливості наповнення шкільних кабінетів географії навчальним обладнанням та наочними засобами. Загалом, імідж сучасного кабінету має сприяти впровадженню активних форм організації навчання географічної науки, тобто кабінет потрібно обладнати так, щоб учням було зручно, комфортно не тільки навчатися, а й виконувати практичні, контрольні роботи. Постійне поповнення й удосконалення інтер'єру кабінету географії вчителем сприяє зростанню інтересу школярів до географії й формуванню їхньої географічно-патріотичної свідомості. У сучасних школах кабінети географії необхідно обладнати такими об'єктно-замінювальними, приладно-природничими, програмно- та апаратно-забезпечувальними, інформаційно-мережними, системно-позиційно-навігаційними та мультимедійними засобами навчання географії, що відповідали б вимогам інформатизації суспільства XXI ст. та надавали б змогу вчителеві запроваджувати новітні освітні технології. У ході проведення інтерв'ю було виявлено значний вплив пандемії коронавірусу COVID-19 на проведення навчальних занять у шкільних географічних кабінетах. Під час інтерв'ю вчителі також поділилися своїми побажаннями щодо удосконалення географічного кабінету у школах, де вони працюють. Під час аналізу відповідей були виявлені істотні відмінності у забезпеченні навчальним обладнанням та наочними засобами навчання географічних кабінетів у державних та приватних школах. Насамперед, це зумовлено формою фінансування школи: у приватних – батьківські фонди, у державних – держава. Отже, кабінет географії, як важливий різновид організаційно-забезпечувальних засобів навчання географії, є інтегрованою системою взаємопоєданого навчального обладнання, засобів і технологій, рівень яких відповідає вимогам часу, сконцентрованих в одному класному приміщенні з метою забезпечення високої ефективності навчання.

Список використаних джерел

- Martynyuk T.S. Suchasnyj kabinet geografiya – prostir diyalnisnoyi spivpraci // Ukrayinskyj pedagogichnyj zhurnal. 2016. S. 83-93 (in Ukrainian).
- Postanova KМУ vid 30.09.2020 № 898 «Pro zatverdzhennya Derzhavnogo standartu bazovoyi i povnoyi zagal'noyi seredn'oyi osvity» [Elektronnyj resurs] – Rezhy`m dostupu:

<https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoi-serednoi-osviti-i300920-898>

Pokas L.A. Geografichnyj kabinet yak zasib vplyvu na yakist znan uchniv zagalnoosvitnoyi shkoly // Suchasni tendenciyi ta faktory rozvytku pedagogichnyh ta psychologichnyh nauk: Materialy Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferenciyi (m. Kyiv, 3-4 lyutogo 2017 roku). 2017. S. 42-45 (in Ukrainian).

Vygovska T.O. Kabinet geografii – tvorcha laboratoriya pedagoga // Krasnogvardijsk. 2009. s. – 11 (in Ukrainian).

The COVID-19 pandemic has changed education forever. This is how [Elektronny`j resurs] // World Economic Forum. – 2020. – Rezhy`m dostupu: <https://www.weforum.org/agenda/2020/04/coronavirus-education-global-covid19-online-digital-learning>.

Smirnova O. "Nespravzhnya osvita". Yak pandemiya vy`kry`la problemy` onlajn navchannya [Elektronny`j resurs] / O. Smirnova // BBC news Ukraina. – 2020. – Rezhy`m dostupu: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-54039740>.

Postanova KМУ vid 23.04.2021 # 4 "Pro zatverdzhennya proty`epidemichny`x zaxodiv u zakladax osvity` na period karanty`nu u zv'yazku z poshy`rennyam koronavirusnoyi xvoroby` (COVID-19)" [Elektronny`j resurs] - Rezhy`m dostupu: <https://zakon>

Можливості розвитку шкільної екскурсійної діяльності на території Національного природного парку «Голосіївський»

Гайдай С.В., Гринюк О.Ю., Юрченко В.А.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, oleg.gryniuk@knu.ua

Надішла до редакційної колегії: 05.02.2022.

Прийнята: 20.02.2022.

Анотація. В межах національних природних парків здебільшого зосереджено велику кількість природних комплексів та об'єктів, які мають

особливу природоохоронну, оздоровчу, історико-культурну, наукову, освітню та естетичну цінність. Ці комплекси та об'єкти цілком успішно можуть використовуватись в навчально-виховній діяльності. Головною метою даної статті є обґрунтування можливостей використання природно-ресурсного потенціалу Національного природного парку «Голосіївський» для організації шкільних природничих екскурсій з врахуванням окремих фенофаз екскурсійних об'єктів. В статті визначено навчальні заклади середньої освіти, для яких найбільш доцільно організовувати шкільні екскурсії в межах національного парку, коротко охарактеризовано природно-ресурсний потенціал НПП "Голосіївський", відібрано найбільш репрезентативні екскурсійні об'єкти, а також найкращий період часу для їх відвідування та вивчення на основі сезонних фаз розвитку процесів та об'єктів.

Ключові слова: Національний природний парк «Голосіївський», шкільні екскурсії, фенофази.

Possibilities for the development of school excursions in the Hosiivskiy National Nature Park

Haidai S., Gryniuk O., Yurchenko V., oleg.gryniuk@knu.ua

Summary. Within the national nature parks, many natural complexes and objects are concentrated, which have a special nature protection, health, historical and cultural, scientific, educational and aesthetic value. These complexes and facilities can be used quite successfully in educational activities. The main purpose of this article is to substantiate the possibility of using the natural resource potential of the National Nature Park "Hosiivskiy" for the organization of school nature excursions, considering the individual phenophases of excursion objects. The article identifies secondary schools for which it is most appropriate to organize school trips within the national park, briefly describes the natural resource potential of NPP "Hosiivskiy". Selected the most representative excursion facilities, as well as the best time to visit and study them. It based on the seasonal phases of development of processes and objects.

Key words: Hosiivskiy National Nature Park, school excursions, phenophases.

Вступ. Національні природні парки (НПП) України створюються з метою збереження і ефективного використання природних комплексів та об'єктів, які мають особливу природоохоронну, оздоровчу, історико-культурну, наукову, освітню та естетичну цінність. Внаслідок цього вони мають потужний ресурсний потенціал для закріплення шкільних знань природничого характеру. На базі наявних в НПП типових та унікальних видів рослинного та тваринного світу, водних, геолого-геоморфологічних та інших об'єктів, можуть бути організовані шкільні природничі екскурсії, які дозволять підвищити ефективність навчально-виховного процесу.

Національний природний парк «Голосіївський» – єдиний в Україні та один з кількох у світі національних парків, що повністю розташовані в межах мегаполісу. Зважаючи на велику кількість

навчальних закладів у м. Києві шкільна екскурсійна діяльність в межах НПП «Голосіївський» може бути важливою для закріплення знань школярів міста та його околиць з інтегрованого курсу «Я досліджую світ», а також предметів «Природознавство» та «Географія».

Велика кількість досліджень щодо функціонування національних природних парків присвячені розвитку та управлінню екотуристичною діяльністю. І в цих роботах науковці притримуються однієї думки, що саме розвиток рекреаційно-туристичної діяльності в межах заповідних територій має найбільший потенціал для розвитку екологічного туризму (Дмитрук, 2004; Воробйова, 2012; Кобелька О., 2010). На основі інвентаризаційних досліджень природних комплексів та об'єктів фахівці та наукові співробітники НПП «Голосіївський» розробляють екскурсійні маршрути в межах парку, зусиллями яких вже облаштовано чотири екологічні стежки. Також є наукові роботи, присвячені шкільним екскурсіям в межах парку. Зокрема, Литвином В.О. представлена методична розробка щодо використання краєзнавчого матеріалу на уроках географії та у позакласній роботі. В ній визначено екскурсію як один із засобів краєзнавчих досліджень та запропоновано план-конспект уроку-екскурсії екостежкою «Голосіївські схили біля Дідорівських ставків».

Об'єктом дослідження в даній статті є природні комплекси та об'єкти НПП «Голосіївський» для розвитку шкільної екскурсійної діяльності. А головною метою – визначення необхідності та можливостей НПП «Голосіївський» щодо забезпечення виконання навчальних програм закладів середньої освіти шляхом проведення природничих екскурсій для школярів. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

- визначити навчальні заклади середньої освіти, а також класи, для яких доцільно організувати шкільні природничі екскурсії в НПП «Голосіївський»;
- охарактеризувати природні комплекси та об'єкти НПП «Голосіївський»;
- визначити найбільш репрезентативні екскурсійні об'єкти для шкільних екскурсій, а також найкращий час для їх вивчення з врахуванням фенологічних фаз розвитку.

Матеріали і методи досліджень. В межах дослідження використовувалися методи систематизації, узагальнення, порівняння та аналізу теоретичних та практичних напрацювань науковців НПП «Голосіївський», матеріалів Червоної книги України, статистичної інформації Освітньої агенції міста Києва.

Результати та їх аналіз. Для організації шкільної екскурсійної діяльності необхідно визначити можливий попит на таку діяльність, природно-ресурсний потенціал НПП "Голосіївський", відібрати екскурсійні об'єкти, а також визначити найкращий період часу для їх вивчення.

Наявність в м. Києві майже 500 шкільних навчальних закладів (звичайних, спеціальних, спеціалізованих шкіл, ліцеїв, гімназій тощо) свідчить про значний можливий попит щодо організації шкільної екскурсійної діяльності в межах парку. Крім того, можна сюди додати середньоосвітні навчальні заклади Київської області, що знаходяться в безпосередній близькості до міста або окремих ділянок національного парку.

У початковій школі вивчається інтегрований курс «Я досліджую світ». Для учнів першого класу великої потреби в організації шкільних екскурсій в межах НПП "Голосіївський" немає, оскільки учні проводять лише короточасні спостереження, які відбуваються у формі цільових прогулянок та спрямовані, в першу чергу, на дослідження найближчого оточуючого світу. Виключенням може бути організація прогулянок для першокласників тих шкіл, які розташовані біля ділянок національного парку. Також можливе проведення наприкінці навчального року узагальнюючих екскурсій, присвячених живій та неживій природі, рослинам та тваринам свого краю.

У 2 класі екскурсія є однією з пропонованих форм роботи, яку необхідно проводити кожної пори року для вивчення об'єктів та явищ природи. Відповідно як мінімум три екскурсії (восени, взимку та весною) цілком можливо організувати в НПП "Голосіївський".

Типовими освітніми програмами для 3 та 4 класів в межах змістових ліній Природа та Людина та Природа передбачено практичні блоки. А окремі дослідження та спостереження можна

провести в межах НПП "Голосіївський". Серед них у 3 класі можна виділити: дослідження тіл та явищ природи, виявлення пристосування рослин до певних умов існування, а тварин до способу життя, спостереження за поведінкою тварин, правила безпечної поведінки у природному середовищі (моделювання та аналіз ситуацій перебування у природі). Для 4-го класу: складання характеристики природного угруповання своєї місцевості, вивчення умов існування рослин і тварин своєї місцевості, моделювання зв'язків між людиною, природою і рукотворним світом, моделювання безпечної поведінки у навколишньому середовищі, розроблення плану природоохоронного заходу.

Навчальною програмою з Природознавства для учнів 5 класу визначено, що у навчальних цілях доцільно проводити екскурсії у природу. Зокрема, такі екскурсії можуть бути корисними для організації спостережень за тілами живої та неживої природи, явищами природи, демонстрації зображень рідкісних рослин і тварин своєї місцевості, що занесено до Червоної книги України, матеріалів щодо екологічних проблем та шляхів їх розв'язування, охорони природи, природоохоронних територій України.

Починаючи з 6 класу в школі вже вивчається географія. І хоча навчальною програмою з географії для 6-9 класів передбачено невелику кількість природничих екскурсій, вчитель має резервні години, які він може використати на свій розсуд, в тому числі і на шкільні екскурсії.

У 6 класі передбачена одна екскурсія під час вивчення теми Природні комплекси. Також перспективними для закріплення шкільних знань за допомогою екскурсії є теми Біосфера та ґрунти, Вплив людини на природу.

У 7 класі проведення екскурсій не передбачено, оскільки основні знання, що отримують учні на уроках географії, стосуються материків та океанів. Певну перспективу в цьому відношенні має лише тема Екологічні проблеми материків та океанів, в межах якої заплановано дослідження шляхів розв'язування екологічних проблем.

У 8 класі вивчається розділ географії «Україна у світі: природа, населення». Навчальною програмою передбачена одна екскурсія - Ознайомлення з об'єктами природи своєї місцевості, в межах якої закріплюються знання з теми Природа регіону. Також є можливість дослідити певні об'єкти за допомогою шкільної екскурсії в національний парк при вивченні розділу Природні умови і ресурси України.

У 9 та 10 класах з географії вивчаються відповідно розділи Україна і світове господарство та Географія: регіони та країни, під час опанування яких природничі екскурсії не передбачено та й особливої потреби в них немає. Також не передбачено проведення екскурсій й в 11 класі при вивченні розділу географії Географічний простір Землі. Але при бажанні певні знання в межах розділів Топографія та картографія, а також Загальні закономірності географічної оболонки Землі можуть бути закріплені на місцевості.

Великі можливості мають ресурси НПП "Голосіївський" й для використання у позакласній та позашкільній роботі з географії, зокрема для забезпечення навчально-виховного процесу у гуртках, секціях, клубах тощо.

Загальна площа НПП "Голосіївський" становить 10988,14 га. Парк складається з ряду відокремлених масивів, що представляють природні комплекси та об'єкти північної частини Лісостепу та Київського Полісся: Голосіївського лісу, урочищ «Теремки», «Бичок» та «Лісники», земель на південь від мікрорайону Конча-Заспа, Святошинсько-Біличанського масиву.

Ландшафти та екосистеми НПП "Голосіївський" представлені лісовими масивами, лучною рослинністю, водно-болотними угіддями. Гідрографічну сітку території НПП складають, головним чином, малі річки: Віта (з озером Шапарня), Нивка, Любка, Котурка, струмки Голосіївського лісу з каскадами ставків (Горіхуватський, Голосіївський, Китаївський). Найбільші площі водно-болотні комплекси займають у долині р. Віта. Досить цікавими є водно-болотні комплекси в північній частині Парку, в долині р. Любка, де сформувалось низинне болото Романівське. Лісові ділянки займають близько 90 % території національного парку та представлені листяними, мішаними та хвойними (сосновими) лісами. Лучна рослинність на

території НПП «Голосіївський» займає незначні площі в межах терас р. Дніпро, долини р. Віта поблизу Конча-Заспи та урочищі Теремки, Київське лесового плато в Голосієві. У НПП «Голосіївський» на даний час інвентаризовано 752 види вищих судинних рослин природної флори, 150 культурних видів, 155 видів мохоподібних. Підтверджено місцезростання 29 видів, занесених до Червоної книги України (за літературними, гербарними та сучасними дослідженнями наводиться 40 «червонокнижних» та більше 70 регіонально рідкісних видів).

Тваринний світ НПП «Голосіївський» нараховує 192 види хребетних тварин (21 вид риб, 11 видів земноводних, 7 видів плазунів, 108 видів птахів, 45 видів ссавців), близько 600 видів безхребетних тварин. Серед них майже 180 видів занесено до різних охоронних списків. В межах НПП «Голосіївський» вже існують еколого-пізнавальні стежки «Між Феофанією і Дідорівкою», «Китаївські ставки Голосіїва», «Голосіївські схили біля Дідорівських ставків» та стежка «Перстень Мавки». Але вони не завжди можуть забезпечити досягнення поставленої вчителем мети шкільної екскурсії.

Для шкільних екскурсій важливими можуть бути як типові для даної місцевості об'єкти, так і рідкісні. Також пізнавальну цінність можуть мати одні і ті ж об'єкти в різних фенотичних фазах. Тому ми пропонуємо до включення в екскурсії лісові ділянки Голосіївського лісу та Голосіївського парку, луки поблизу озера Шапарня, водні об'єкти (річки Віта, Нивка, Любка, Котурка, Ірпінь, Горіхуватські, Голосіївські та Китаївські ставки, озеро Шапарня), типові та «червонокнижні» види рослинного та тваринного світу НПП «Голосіївський». Крім того, для цих екскурсійних об'єктів визначено найкращий час для відвідування та вивчення (таблиця 1).

Таблиця 1. Календар відвідування екскурсійних об'єктів НПП «Голосіївський» (складено авторами за відкритими джерелами)

Місяць року	Об'єкт спостереження	Явище або фенофаза
січень	Голосіївський ліс, Голосіївський парк	зимовий ліс
	сорокопуд сірий	зимівля
лютий	річки Нивка, Любка, Котурка, Ірпінь	скресання
	підсніжник білосніжний, підсніжник звичайний, проліска дволиста (в теплі зими)	цвітіння
	сорокопуд сірий, горностай	зимівля
березень	річки Нивка, Любка, Котурка, Ірпінь	поява весняного паводка
	річка Віта, Горіхуватський, Голосіївський, Китаївський ставки, озеро Шапарня	скресання
	підсніжник білосніжний, підсніжник звичайний, проліска дволиста	цвітіння
	сколія-гігант	поява перших комах
	кропив'янка	поява перших метеликів
	мідянка звичайна, видра	поява
квітень	вовчі ягоди пахучі, сон лучний, або чорніючий, або богемський, сон розкритий, або широколистий, підсніжник білосніжний, конвалія травнева, цибуля ведмежа	масове цвітіння, дозрівання плодів,
	ковалик сплющений, стрічкарка тополева, стрічкарка блакитна, янус червононогий, мегариса рогахвостова	масова поява комах
	мідянка звичайна, тхір лісовий, козуля	спостереження
	Голосіївський ліс, Голосіївський парк	весняний ліс
травень	дрізд чорний, горобець, грак, сорока, сойка, крук, дятли, крижень	гніздування
	вовчі ягоди пахучі, сон лучний, або чорніючий, або богемський, сон розкритий, або широколистий, конвалія травнева, цибуля ведмежа, зозулинні сльози яйцевидні	масове цвітіння, дозрівання плодів
	ропухи сіра та зелена, жаби трав'яна та гостроморда, часничниця, квакша	період розмноження для відкладання ікри
	красотіл пахучий, жук-олень, вусач мускусний, жук-самітник, ковалик сплющений, махаон	масовий літ
	рясоніжка мала, горностай, дикі свині	спостереження

червень	плиска біла, водяна курочка	гніздування, орнітоекотуризм, а також поява перших пташенят
	ропухи сіра та зелена, жаби трав'яна та гостроморда, часничниця, квакша	завершення періоду перетворення пуголоків на повністю сформованих жаб, відбувається вихід цих молодих амфібій на суходіл для переходу до лісу
	метелик осадець Егерія, ксилокопа, або бджола-тесляр	масовий літ
	луки поблизу озера Шапарня	літні луки
	розрив-трава дрібноквітка, яглиця звичайна, осока волосиста, зеленчук жовтий, зірочник ланцетолистий, копитняк європейський, купина багатоквітка, підмаренник запашний, фіалка запашна	масове цвітіння
	широковух звичайний	спостереження
липень	коручка чемерникоподібна, коручка пурпурова, розрив-трава дрібноквітка, яглиця звичайна, осока волосиста, зеленчук жовтий, зірочник ланцетолистий, копитняк європейський, купина багатоквітка, підмаренник запашний, фіалка запашна	масове цвітіння
	косяниця	дозрівання плодів
	ксилокопа, або бджола-тесляр	масовий літ
	рясоніжка мала	спостереження
серпень	косяниця	дозрівання плодів
	ксилокопа, або бджола-тесляр	масовий літ
	розрив-трава дрібноквітка, яглиця звичайна, осока волосиста, зеленчук жовтий, зірочник ланцетолистий, копитняк європейський, купина багатоквітка, підмаренник запашний, фіалка запашна	масове цвітіння
вересень	підорлик	відліт
	мідянка звичайна	спостереження
жовтень	низинне болото Романівське	осінні водно-болотні угіддя
	Голосіївський ліс, Голосіївський парк (граб звичайний і дуб звичайний, клен польовий і гостролистий, липа серцелиста, ясен звичайний)	осінній ліс, повне фарбування листя
	мідянка звичайна	спостереження
листопад	річки Нивка, Любка, Котурка, Ірпінь, струмки Голосіївського лісу з каскадами ставків - Горіхуватський, Голосіївський, Китаївський	початок замерзання
	граб звичайний і дуб звичайний, клен польовий і гостролистий, липа серцелиста, ясен звичайний	опадання листя
	річка Віта	замерзання
грудень	озеро Шапарня	початок замерзання

Як видно із таблиці 1, достатньо обмеженим є вибір екскурсійних об'єктів для вивчення в зимовий період. Також велику кількість цікавих явищ та станів екскурсійних об'єктів не зможуть поспостерігати учні під керівництвом вчителя влітку в зв'язку з канікулами в цей час. Виключенням в цьому плані може бути позакласна та позашкільна робота з географії. В інші пори року природно-ресурсний потенціал НПП «Голосіївського» здатен задовольнити основні вимоги, що висуваються до навчально-виховного процесу під час природничих шкільних екскурсій.

Висновки. Розташування НПП «Голосіївський» в місті Києві, в межах якого нараховується майже 500 навчальних закладів середньої освіти, визначає можливий великий попит на розвиток шкільної екскурсійної діяльності. При цьому є необхідність та можливість проводити природничі екскурсії на всіх рівнях середньої освіти. Важливою умовою екскурсійної діяльності також є наявність достатньої кількості в національному парку природних комплексів та об'єктів, що мають особливу природоохоронну, наукову, освітню та

естетичну цінність. При цьому в маршрут шкільної екскурсії можуть включатись як типові для даної місцевості об'єкти, види рослинного й тваринного світу, так і особливо цінні. Певна обмеженість щодо вибору екскурсійних об'єктів в зимовий період вимагає від вчителів планування проведення більшості шкільних екскурсій восени та весною.

Список використаних джерел

- Vorobiova O.A. Ekolohichniy turizm yak chynnyk staloho rozvytku pryrodno-zapovidnykh terytorii. Ekolohichni nauky. - 2012. - №2. - S. - С.119-129. (in Ukrainian).
- Dmytruk O.Iu. Ekolohichniy turizm: suchasni kontseptsii menedzhmentu i marketynhu: navch. posibnyk / O.Iu. Dmytruk. K.: Alterpres, 2004. 192 s. [\(in Ukrainian\)](#).
- Kobelka O. Ekolohichniy turizm yak priorytetnyi napriamok staloho turizmu v mezhakh natsionalnykh parkiv. Naukovi zapysky Ternopil'skoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Serii: Heohrafiia. - 2010. - Vyp.1(27). - S.400-405 Zvit z tekhnichnoho zavdannia do predmetu zakupivli DK 021:2015 CPV: 79340000-9 Reklamni ta marketynhovi posluhy («Rozrobka i stvorennia kontseptsii stratehii rozvytku brendu mista Dnipro»). (in Ukrainian).
- Ofitsiinyi sait NPP «Holosiiivskyi». Retrieved from <https://nppg.gov.ua/uk/node/40> (in Ukrainian).

Ландшафтно-рекреаційний потенціал НПП «Олешківські піски» для розвитку туризму

Уліганець С.І., Шинкаренко У.Ю.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, ulya.shinkarenko11@gmail.com

Надішла до редакційної колегії: 15.01.2022.

Прийнята: 01.02.2022

Анотація. На прикладі НПП «Олешківські піски» розглянуто сучасні ландшафтні комплекси, які, на даний момент, виступають у якості потенційного ресурсу для розвитку

туризму в межах Херсонської області. Рекреаційний ландшафт даного парку можна назвати мозаїчним, адже тут поєднуються виняткові сухостепові ландшафти з псамофітно-дерновою рослинністю, а також водно-болотні та лучні природні комплекси. У даній роботі наведено функціональне зонування території НПП, яке в цілому розроблено відповідно до законодавства, а також основних цілей реалізації певних видів діяльності в межах НПП. Зокрема, під зони, які є ключовими для аналізу рекреаційного дозвілля в межах парку, а саме зону стаціонарної та регульованої рекреації відведено сумарно 45%. З огляду на цей показник, можна сказати, що у даному НПП важливе значення відіграє культурно-виховна та еколого-освітня функції. Оскільки зазначені вище зони створюються, як правило, навколо заповідної території для мінімізації антропогенного та будь-якого втручання в екосистему. Також на основі даного аналізу було з'ясовано, що територія парку містить штучні лісові насадження, котрі з'явилися тут ще у 1950 роках для затримання рознесення пісків. Однак за останні 30 років унаслідок неконтрольованої з боку НПП діяльності від видів активного туризму площа пісків «мігрувала» у лісові райони, що особливо помітно в північно-східній та південно-західній частинах парку. Варто зазначити, що все ж таки НПП «Олешківські піски» підтримує загальний екологічний баланс у регіоні, оскільки він включений до Смарагдової мережі як територія особливого природоохоронного значення. У роботі значна увага приділена саме аналізу ландшафтно-структури території, на основі якої працівники НПП та місцеві органи управління можуть розвивати туристично-рекреаційну діяльність. Тут представлені різноманітні форми рельєфу як піщані кучугури, через які дану територію називають найбільшою «пустелею» Європи, а також котловини, улоговини видування в межах Буркутської ділянки. Таким чином завдяки сучасному аналізу стану ландшафту в межах НПП було з'ясовано основні причини його зміни, серед яких діяльність туристів та зміни в кліматичному та гідрологічному режимах.

Ключові слова: Лівобережжя Нижнього Дніпра, рекреаційний ландшафт, Олешківські піски, функціональні зони, туристсько-рекреаційна діяльність.

Landscape and recreational potential of NPP «Oleshkiv Sands» for tourism development

Uliganets S.I., Shynkarenko U.Y.

Taras Shevchenko National University, Kyiv, Ukraine, ulya.shinkarenko11@gmail.com

Abstract. On the example of NPP «Oleshkivski Pisky» modern landscape complexes are considered, which, at the moment, act as a potential resource for tourism development within the Kherson region. The recreational landscape of this park can be called mosaic, because it combines exceptional dry steppe landscapes with psammophytic-turf vegetation, as well as wetlands and meadows. This paper

presents the functional zoning of the NNP territory, which is generally developed in accordance with the law, as well as the main objectives of certain activities within the NNP. In particular, a total of 45% is allocated for the areas that are key for the analysis of recreational leisure within the park, namely the area of stationary and regulated recreation. Given this indicator, we can say that in this NNP plays an important cultural and educational and environmental and educational functions. As the above zones are created, as a rule, around the protected area to minimize anthropogenic and any interference in the ecosystem. Also based on this analysis, it was found that the park contains artificial forest plantations, which appeared here in the 1950s to delay the spread of sand. However, over the last 30 years, as a result of uncontrolled activities by NNPs from active tourism, the area of sand has «migrated» to forest areas, which is especially noticeable in the northeastern and southwestern parts of the park. It should be noted that the Oleshkiv Sands National Park still maintains the overall ecological balance in the region, as it is included in the Emerald Network as an area of special conservation importance. Much attention is paid to the analysis of the landscape structure of the territory, on the basis of which employees of the NNP and local authorities can develop tourist and recreational activities. Here are various forms of relief such as sand dunes, through which the area is called the largest «desert» in Europe, as well as depressions, hollows blowing within the Burkut area. Thus, thanks to the modern analysis of the state of the landscape within the NNP, the main reasons for its change were clarified, including the activities of tourists and changes in climatic and hydrological regimes.

Key words: *Left bank of the Lower Dnieper, recreational landscape, Oleshkiv sands, functional zones, tourist and recreational activities.*

Вступ. Зважаючи на коронавірусну хворобу (COVID-19), яка змусила перерорієнтуватися багато секторів економіки, нині у туристичній галузі відмічається підвищення інтересу до відвідування територій поза міським середовищем. Найбільш популярними destinations стали місцевості, де розвивається активний та екологічний туризм. Відповідно до нових вподобань подорожуючих чимало суб'єктів не лише туристичного ринку, але й природоохоронних територій почали працювати у напрямку створення нових пропозицій як для молоді так і для дорослого туриста. Зокрема, у НПП почали створювати маршрути з екологічними стежками та облаштовувати короткострокові місця відпочинку.

Для розвитку внутрішнього туризму та залучення іноземних туристів до України у даній публікації розглянуто ресурси одного з найбільш популярних та відомих НПП України «Олешківські піски». Уперше вказаний природний об'єкт отримав статус заповідної території у 1928 році, але проіснував лише 2 роки, до 1930-го. Проте в 2010 році указом президента йому офіційно був наданий статус національного парку. Маловідомі, на той момент, туристичні локації вплинули на місцеву владу, яка почала розробляти рекламу та популяризувати дане місце для відвідування. Однак, екстремальний туризм, що набув там форм організації: кінного спорту, джип-турів, катання на квадроциклах та велосипедах призвів до зміни там ландшафтних комплексів. Фактором видозміни привабливості ландшафтів стало повернення військових на заповідні території Олешківських пісків, які до 2001 року були полігоном для бомбометання (<http://nppop.gov.ua/>). Тепер тут активно проводяться навчання з використанням різних видів озброєння. Внаслідок обстрілів ґрунти стають забрудненими низкою хімічних сполук: ціанідами, формальдегідом, оксидом алюмінію, а також великою кількістю ідентифікованої та неідентифікованої токсичної органіки. Через це важливим, на даний момент, є вивчення сучасного стану території, оскільки щороку відвідувачів стає все більше і відповідно адміністрація парку працює над створенням додаткових екологічних стежок. Однак таке перенасичення туристською інфраструктурою та самими відвідувачами може призвести до втрати не тільки привабливості, поступової дигресії ландшафтних комплексів території НПП, але й головної функції рекреаційного ландшафту - відтворення та відновлення життєвої енергії людини.

Новизна дослідження полягає в сучасному аналізі впливу придатності окремих ландшафтів НПП для включення до туристично-рекреаційної діяльності. А також детальному дослідженні рекреаційного навантаження та оцінці стадії рекреаційної дигресії на найбільш відвідуваних територіях парку.

Мета дослідження спрямовувалася на оцінку ландшафтних комплексів в межах НПП з огляду на різноманітність форм та видів туристсько-рекреаційної діяльності. Охарактеризувати властивості природного середовища: естетичну цінність, особливість мікроклімату, можливість доступу до води, які мають найбільш важливе значення для вирішення конкретних виробничих питань. Проаналізувати зміни, що відбулися у тих місцях, де дозволена регульована та стаціонарна рекреація, а також обґрунтувати максимально допустимі антропогенні навантаження. На основі здійсненого аналізу визначити можливі проблеми з втратою головної функції рекреаційного ландшафту, позитивного іміджу рекреаційного середовища та подальші наслідки в НПП «Олешківські піски».

Матеріали і методи дослідження. Аналіз сучасних публікацій показує, що питанню туристсько-рекреаційного використання ландшафтів НПП «Олешківські піски», а також існуючим екологічним проблемам і нинішньому стану флори і фауни у межах як заповідної території так і всієї Херсонської області присвячено чимало робіт. Перш за все варто відмітити публікацію Богданцева В., що дослідив динаміку сухостепових ландшафтів та їх вплив на місцеву промисловість і сусідські поселення за період з 1987-2017 роки (2017). Також до даної тематики зверталися ряд вчених, зокрема, С. Заболотна, В. Гетьман та О. Льод, котрі вивчали історію природно-геологічного розвитку масиву Олешківських пісків їх географічне положення та місцеве ландшафтне різноманіття (2014; 2016; 2009). Значна частина робіт присвячена саме аспектам розвитку туристичної привабливості території НПП та охороні і раціональному використанню наявних ресурсів. Дослідження у даному напрямку містяться у роботах О. Марченко та Г. Кузнецова (2000; 2011). У часовому проміжку з 2008 по 2017 рік вагомий внесок у розробку розширення території національного парку та виділення функціональних зон зроблено Бойко М., Мойсієнко І. та Пилипенко І. Здійснений аналіз публікацій показав, що на даний момент інтенсивно проводиться науково-дослідна робота у плані вивчення як певних антропогенних біотопів так і аналіз рідкісних та зникаючих видів рослин. Це можна прослідкувати у статтях О. Садової та М. Захарової (2019). Відповідно до теми було вивчено картографічні матеріали ландшафтних комплексів НПП «Олешківські піски» розроблені А. Сплодитель та Л. Сорокіною, деякі нормативні акти, офіційні документи, а також матеріали офіційного веб-сайту національного парку (2018).

Методика роботи базувалася на загальногеографічних методах комплексного вивчення привабливості ландшафту НПП. Серед них було використано порівняльний (для оцінки рекреаційного навантаження), аналізу та синтезу, а також статистичного (для оцінки рекреаційних ресурсів). Під час опрацювання тематичних карт та для візуалізації результатів дослідження застосовувався картографічний метод. За допомогою геоінформаційної системи QGIS було створено картографічні зображення природної складової Херсонського району з метою візуалізації його ресурсів.

Результати та їх аналіз. З 2010 року піщаний масив Олешківські піски став національним природним парком, який забезпечує збереження природних та екологічних унікальних особливостей території. У його межах успішно розвиваються різновиди активного туризму: пішохідний, кемпінг, кінний, велосипедний та автотуризм. Цьому сприяє відмінне розташування неподалік від залізничного вокзалу, а також те, що в 30 км на південь розташоване морське узбережжя, і відвідувачі можуть дістатися до сухо-степових ландшафтів, не витрачаючи багато часу. НПП «Олешківські піски» розташований за 40 кілометрів на схід від Херсона, охоплюючи новоутворений Херсонський район. Парк сформований на двох Нижньодніпровських аренах: Козачелагерській та Чалбаській загальною площею 8020,36 га та прилеглих до них територіях (<http://pzf.menr.gov.ua/>). Зокрема це 3 територіально розірвані

ділянки: Раденська (Козачеланська арена), Буркутська (Чалбаська арена) та ділянка в межах штучних ставків Новокаховського рибоводного заводу частикових риб.

Указом Президента України №136/2019 «Про зміну меж території національного природного парку «Олешківські піски» до території національного природного парку «Олешківські піски» погоджено в установленому порядку включення 3650,7 гектара земель державної власності (запас) на території Олешківського району Херсонської області, що вилучаються у державних підприємств «Олешківське лісомисливське господарство» площею 1929,4 гектара, «Каховське лісове господарство» площею 997,7 гектара та «Великокопанівське лісомисливське господарство» площею 723,6 гектара і надаються національному природному парку у постійне користування. Як зазначалося територія національного парку відноситься до унікальних природних ландшафтів, що дивом збереглися серед південних степів і мають особливу природоохоронну, рекреаційну, історико-культурну, наукову, освітню та естетичну цінність.

Природна основа Херсонського району для туристично-рекреаційних цілей

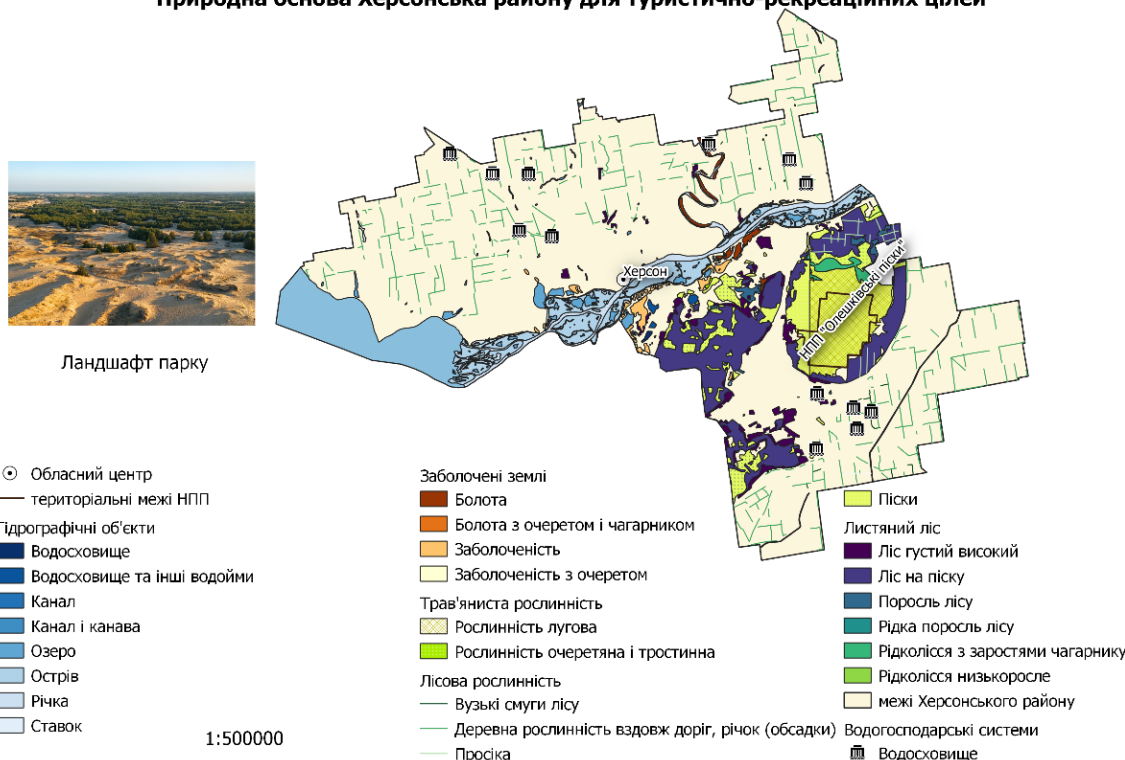

Рис. 1. Природний каркас Херсонського району

[розроблено авторами із використанням відкритих геопросторових даних та можливостей QGIS]

Аналіз потенціалу ландшафту як ресурсу для розвитку рекреації варто почати з аналізу фізико-географічних умов, де буде вказано на переваги та недоліки окремих компонентів природного середовища, що можуть впливати на естетичну привабливість місцевого ландшафту (див. рис. 1).

За кліматичними показниками вказана території НПП відноситься до помірно-континентальної посушливої зони, з середньомісячною вологістю повітря 50-95%. Даний показник вплинув на формування тут степової зони з псамофітно степовими, лісовими і лучними біоценозами. Зима не тривала м'яка, малосніжна і відносно не холодна. Літо достатньо спекотне та посушливе. Характерна відсутність різких коливань температури, мала вітряність та велика кількість сонячних днів. Основні кліматоутворюючі чинники:

1. Температура середньомісячна за липень $+22 +23^{\circ} \text{C}$, максимальні – (більше 40°C), за січень $-2,70^{\circ} \text{C}$. В окремі холодні зими температура короткочасно може знижуватись до $-22 - 34^{\circ} \text{C}$ (<https://ru.climate-data.org/>).

2. Опادي: річна кількість 363 мм. В, окремі, більш сприятливі роки може досягати 561-708 мм. опадів, а в найменш водозабезпечені показник знижується до 322-331 мм. опадів. Загалом більша частина опадів характерна для літнього періоду і носить характер злив. Для осіннього та зимового періодів типові опади з малою інтенсивністю.

3. Середньорічна тривалість сонячного сйива: складає в середньому від 1690 до 1850 годин.

4. Сонячна радіація:

-пряма- 4 600 МДж/м² (за рік)

-розсіяна- 330 МДж/м² (за рік)

-радіаційний баланс-2200 МДж/м² (за рік).

Отже, у результаті можна зазначити, що показники погоди у кожен із чотирьох сезонів дозволяють розвивати туристично-рекреаційну діяльність. Узимку територія НПП вкрита нестійким сніговим покривом 38 мм, який тримається декілька десятків днів протягом періоду. Літній тип погоди є жарким та посушливим для організації піших прогулянок і розрахований на тих людей, котрі швидко акліматизуються до нових умов. Оскільки, навіть на ділянках невеликих оазисів з берез та сосен, які відкидають тінь внаслідок відсутності вітру стає ще спекотніше ніж на відкритих пісках. У весняний та осінній сезони найкращим чином для туристів слугуватиме пропозиція проходження маршрутів на велосипедах чи піші прогулянки. Оскільки на цей період припадає комфортніша температура, підвищується вологість повітря, що пов'язано з розподілом дві третіх опадів саме на цей час. У порівнянні з літньою порою, коли в ясний та безвітряний день літа о 12 годині температура досягає +40⁰ С можливими стають не довготривалі екскурсії чи інші активні заняття. Кліматичні умови по-різному видозмінюють загальний вигляд навколишнього середовища у кожен із сезонів, тому потенційні туристи формують різне уявлення про природний парк. Навіть невеликий вітер здатен переміщувати дрібний пісок на 20-метрові відстані. Тому дюни, які людина могла спостерігати при прибутті до НПП через декілька годин можуть мігрувати та змінювати форму.

До несприятливих факторів, що здійснюють вплив на загальний вигляд навколишнього середовища та видовий склад рослинності можна віднести: епізодичні прояви суховіїв та засух. Відповідно вони посилюються за рахунок посушливої погоди та вітрової ерозії, які також формують і інші несприятливі процеси в межах НПП такі як: розвіювання пісків на тересах і зандрових долинах. Таким чином тут утворюються піщані кучугури внаслідок перевіювання давньоалювіальних пісків і супісків з прошарками суглинків. Через те, що НПП «Олешківські піски» дуже часто порівнюють з пустельними ландшафтами, називаючи його «найбільшим піщаним масивом Східної Європи» або ж «Українською Сахарою», а потім популяризують це в різній літературі, туристичних маршрутах та екскурсіях. Варто звернути увагу на геолого-геоморфологічну будову, а також фізико-географічне районування. Відповідного до якого територія НПП «Олешківські піски» належить до Рибальченсько-Раденського ландшафтного району ландшафтноі області Нижньодніпровського терасово-дельтового степу Причорноморсько Приазовського сухостепоного ландшафтного краю (<https://uncg.org.ua/>).

Як результат дана характеристика було зумовлена тим, що основа території була сформована на алювіально-дельтових, лесовидно-супіщаних та піщаних відкладах у результаті еолових процесів. У геологічному плані ця місцевість знаходиться в межах північного схилу Причорноморської западини з глибиною залягання архейсько-протерозойського кристалічного фундаменту від 1200 м в північній частині території НПП до 1500 м в межах Буркутських ділянок (Hetman, 2016). Фактично ця територія є південною частиною давньої докембрійської Східноєвропейської платформи — крайовим її прогином у бік Кримського півострова.

Таким чином сучасний вигляд НПП «Олешківські піски» це дюни, бархани виствою до 5 м, горбистий і бугристий рельєф для якого характерні абсолютні показники в межах Буркутської ділянки до 30 м та Козачелагерської до 22 м (див. рис. 2).

Орографічні ресурси Херсонського району для туристично-рекреаційної діяльності

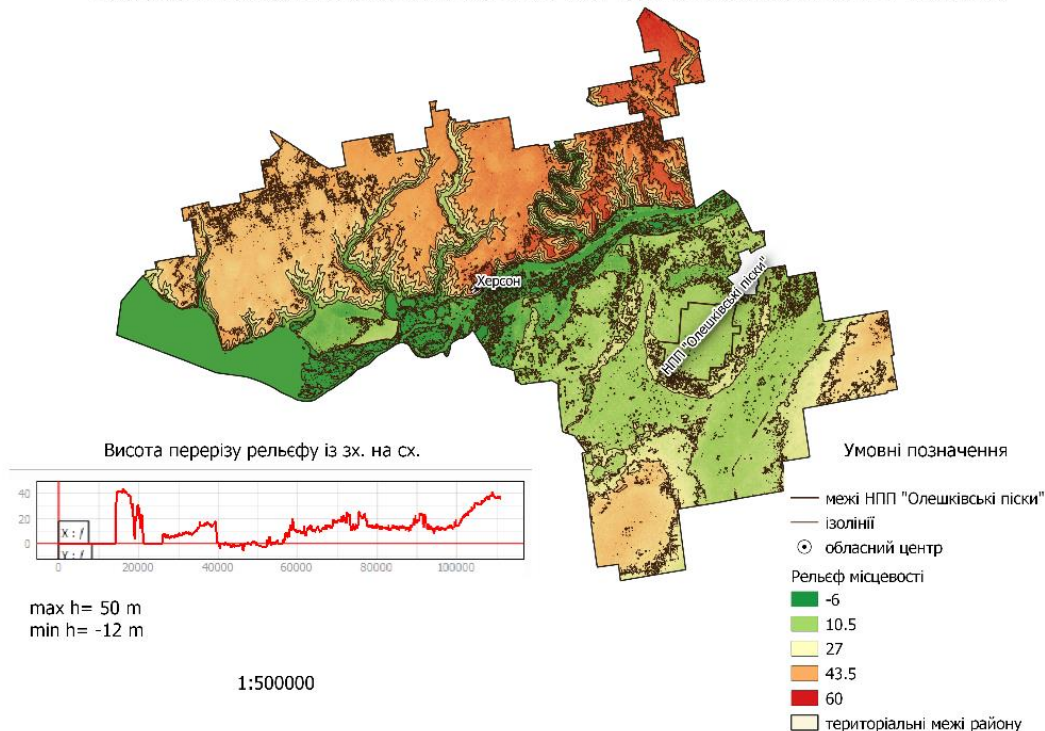

Рис. 2. Рельєф Херсонського району

[розроблено авторами із використанням відкритих геопросторових даних та можливостей QGIS]

Проте в певних місцях можна побачити навпаки зниження у рельєфі, наприклад улоговини видування, коси зниження в долинах приток, стариці р. Дніпро. Дана характеристика взує на те, що орографічні особливості даної території є сприятливими для розвитку не лише традиційного туризму, а й пригодницького та екстремального. Це зумовлено рівнинністю та відсутністю значних природних бар'єрів, котрі б обмежували проведення рекреаційної діяльності. Оскільки головним рельєфоутворюючим фактором сучасного вигляду ландшафту НПП «Олешківські піски» є вітер, який зробив піщані наноси на територію. То варто відмітити, що це сформувало закономірність у зовнішньому вигляді території і в цілому найбільш горбистими є східні ділянки, що відчули вплив дефляції та мають денудаційні котловини глибиною 12-15 м. Південно-східна та західна частина характеризуються значними висотами піщаних відкладів. Через коливання в рельєфі припіднятих та опущених ділянок у долиноподібних зниженнях часто трапляються солончаки та прісні підземні озера, що залягають на глибині 300-400 м. Незвичність ландшафтів можна пояснити унікальністю походження цього куточку природи нашої країни. Така конфігурація та саме існування пісків-результат масштабних геологічних катаклізмів, що відбулися на території теперішньої України у минулі геологічні часи. Нижньодніпровські піски були принесені в пониззя Дніпра наприкінці останнього льодовикового періоду в результаті катастрофічного явища-прориву Поліського прильодовикового озера. Як наслідок структуру рельєфу, яку ми маємо можна охарактеризувати, як складну, оскільки через проблемність проведення південної межі по цих пісках тут виокремлюють сім скупчень погорблених пісків, – піщаних масивів (арен) та шість міжаренних геоконкомплексів сумарною площею 219,9 тис. га. Піщані арени цієї території, зокрема, Каховська, Козачелагерська, Келегейська (Олешківська), простягаються вздовж Дніпра і разом із Збур'ївською, Іванівською та Кінбурнською, які розміщуються нижче по Дніпру утворюють смугу відстанню у 158 км (Umanets O.,1999). І лише

Чалбаська (Виноградівська) арена сформована за 20 км від долини Дніпра. Таким чином в межах Олешківських пісків можна виокремити чимало ландшафтних комплексів, оскільки крім уже зазначених до цієї території примикають піщано-суглинисті території, що сформовані на відстані 25 км до півдня та південного заходу від Келегейської та Чалбаської арен. Наприклад це ділянка Кардашинського пониззя, яка є придельтовою улоговиною з погорбленням піщаних відкладів першої надзаплавної тераси Дніпра. Таким чином з огляду на даний матеріал, можна стверджувати, що як такого аналогу Олешківським піскам не існує, звісно що можна знайти подібні території сухих степів, які матимуть схожі фізико-кліматичні параметри. Але близького варіанту до цього регіону все ж підібрати не просто.

Своєрідні форми рельєфу території, а також процеси, що тут відбуваються разом із кліматичними особливостями значним чином вплинули на формування природної рослинності території. Варто відмітити, що вітрова ерозія та високі температурні показники сформували тут деревну рослинність. Таким чином ландшафтний комплекс території опинився під дією людської діяльності, котра полягала у штучному насадженні лісового масиву (сосни, берези, тополі та акації) розміром приблизно 65 тис. га в умовах значного руху пісків по території. Загалом у якості перевірки даного методу стримування пісків було висаджено 22 види сосен. Однак найкраще себе проявили 2 типи: сосна звичайна та сосна кримська, до того ж остання з виявилася більш міцною до жорстких умов степової зони. Варто зазначити, що дискусії з теми шкоди та неефективності заліснення піщаних арен тривають вже понад століття. Класик лісорозведення академік Г.М.Висоцький зазначав, що масове заліснення Нижньодніпровських арен неминуче призведе до падіння рівня ґрунтових вод і масового всихання лісів у віці жердняку. Оскільки штучні масиви на цій території є малопродуктивними, пожежонебезпечними, не здатні відновлюватися та схильні до поширення на сосні різних захворювань і шкідників. Незважаючи на це, піски все ж таки були заліснені по країні. І хоча прогнози класика збулися частково, а рівень ґрунтових вод не впав до катастрофічної відмітки, однак масштабно добувати воду звідси не можна, адже ліси не зможуть втримувати піски. У наслідок того, що у XIX ст. тут відбувалося випасання великих стад овець. Це призвело до зникнення трав'яного масиву до самих пісків. А несприятливі природні процеси лише додали погіршення у вигляді захоплення піщаними масами оазисів рослинності, що тут ще залишилися. Через це на даний момент серед негустої рослинності зустрічається степове різнотрав'я, а саме ковила, типчак лишайники, які активно колонізують дюни. У меншій мірі представлені лучна та болотяна рослинність.

Для розвитку рекреаційної діяльності: організація екологічних екскурсій, проведення занять з природоохоронних питань та власне відпочинку туристів, дана рослинність несе велику цінність. По-перше, учені-ботаніки, природознавці знайдуть для себе чимало цікавих видів рослин, що занесені до Світового червоно списку, Червоного списку Херсонської області, а також зможуть ознайомитися з трав'яними та лісовими біотопами сформованими господарською діяльністю людини. По-друге, для проведення активних видів туризму, рослинність безпосередньо піщаної частини не має статусу - ендеміка, рідкісної чи зникаючої та зростає розріджено по території. Також ділянка, котра зараз закріплена за Міноборони, і землі, які власне не освоюються у подальшому планується перетворити на заповідно-мисливське господарство. Тому що стосується безпосередньо тваринного світу основними представниками є різноманітні комахи, сліпак піщаний, кандибка пустельний в чагарниках і біля лісів є дикі кабани. Безпосередньо прямого впливу на туристичну діяльність дані тварини не мають. Вони не перешкоджають проведенню спортивних заходів, тренувань, змагань, адже мешкають у товщі пісків, а навпаки становлять додаткову розмаїтість як для території «пустелі». І у свою чергу потенційні рекреанти при здійсненні дозволених видів рекреації в межах кожного з ландшафтних комплексів не будуть чинити загрозу тваринному світу.

Проаналізувавши основні природно-кліматичні характеристики, які впливають на формування ландшафту можна відмітити і особливості ґрунтового покриву. У цілому для

ландшафтного благоустрою та створення рекреаційних зон вони придатні без обмежень. Однак в плані перспективи рекреаційно-оздоровчого розвитку головним чином потребують дотримання певних вимог щодо рівня розорюваності та технологічного поліпшення меліоративної діяльності, задля інтенсифікації рослинності. Оскільки на даний момент ґрунт в межах Олешківських пісків представлений сильно солонцюватими структурами та солонцем.

Отже, проаналізувавши основні природні компоненти, які у свій час вплинули на становлення сучасної ландшафтно-структуру НПП «Олешківські піски» можна розглянути безпосередньо ландшафтні комплекси, які виокремлюють на даній території. По-перше, це ландшафти еолових рівнин на давньоалювіальних піщаних відкладах. Такий тип характерний для заповідної зони на Козачелазерському масиві, який за показником охопленої території НПП є найбільшим, з площею 41 тис. га. У його межах виокремлюють поєднання урочищ високо ($h=6-15$ м, схили – крутизною менше 120°) та середньобугристих ($h=3-6$ м, схили – крутизною більше 120°) рухомих борових пісків з пониженнями у північно-східній частині, що зумовлено напрямком вітру (Hetman, 2016). Для даної місцевості характерним є те, що вона складена піщаними відкладами, які призвели до глибокого залягання ґрунтових вод, а також формування слабогумусових ґрунтів під сухими борами. Відповідно рослинність тут представлена такими видами як: козелець дніпровський, куничник наземний та жовтозілля дніпровське. Тобто загалом тут поширені соснові бори, які складають 26,5% території ландшафту і оскільки вони є найбільш вразливими до пожеж, які тут часто трапляються, внаслідок цього інші флористичні види представлені тут не багатьма представниками.

Наступний тип ландшафту сформувався на Буркутському масиві - ландшафти піщаних терасових рівнин на елювії вапняку. Тобто даний Буркутський ландшафт територіально знаходиться в межах Чалбанської арени, яка займає 10 тис. га (Moisiienko, 2008). Складена вона з піщаних відкладів з дерново розвиненими слабосолончакуватими середньозарослими глинисто-піщаними ґрунтами, під свіжими та вологими борами. Таким чином тут представлена культурна рослинність у вигляді сосни, що слабо закріплена на бугристих кучугурах, рідше дубових чи березових гайків в межах Буркутської ділянки. Однак цей тип ландшафту відмінний від попереднього тим, що тут добре розвинений трав'яний покрив з багатим видовим різноманіттям у вигляді пірію повзучого, підмаренника мареноподібного та грястиці збірної. Така неоднорідність у поширенні рослинного шару в межах двох ландшафтів пояснюється тим, що в останньому краще розвинений ґрунтовий покрив, оскільки особливістю Буркутського ландшафту є наявність у дернових розвинених піщано-глинистих ґрунтах ортштейнових прошарків, а на півдні ландшафту – похованих чорноземовидних супіщаних ґрунтів. Також тут ближче залягають ґрунтові води приблизно на глибині 5 м. Внаслідок чого у мікророзниженнях рельєфу за рахунок невеликої глибини залягання ґрунтових вод формуються озера площею до 10 га (Khodosovtsev O., Voiko M., 2008). Однією з відмінних умов даного ландшафту є те, що у його межах через особливості з геологічною будовою, неоднорідним гранулометричним складом порід виокремлюють два типи рельєфу.

Перший - це підвищені урочища в межах яких терасова рівнина має вирівняну поверхню. Для нього притаманним є супіщаний легкосуглинковий ґрунт з вологими борами. Інший - це плоско-рівнинні середньозарослі терасові зниження у східній частині Чалбанської арени. Тут представлений оглеєний супіщаний ґрунт з вологими та сирими суборами. Через те, що гідрогеологічні умови та літологічна будова на цій території є неоднорідною, то тут виділяють окремі форми рельєфу, що сформувалися внаслідок різних процесів. Зокрема їх класифікують за густотою ерозійного розчленування та виокремлюють три різновиди: перша форма рельєфу, у якій показник не перевищує $0,008$ км/км². Тобто це ділянка, яка не має значного кута похилу і тому ерозійні процеси тут майже не розвиваються. Ґрунтовий покрив представлений дерновими глеуватими давньоалювіальними пісками. В межах яких зустрічається осока колхідська, алтея лікарська та люцерна серповидна. Найбільш

поширеними формами можна назвати лощини, у яких слабо увігнуті заболочені днища сформувалися на дерново торфувато-глейових ґрунтах-це другий тип рельєфу, що має більш пологі схили, однак не дивлячись на це, тут усе-таки відбувається площинний змив. З рослинності для цієї ділянки характерними є кипець піщаний, злинка канадська та осот. Третій визначається як той, у якого основа поверхні має найбільший градус похилу (20-30) тут основними типами ґрунтів є дернові слабозарослі піщані на давньоалювіальних відкладах. Типовою рослинністю є злинка, кипець піщаний та канадський осот.

Таким чином в межах досліджуваної території НПП «Олшешківські піски» було виявлено, що в цілому сформовані ландшафти є гомогенізованими, оскільки розвивалися в однорідних умовах та за однакових процесів і явищ. Тому у загальному його можна охарактеризувати як ландшафт псамофітних різнотравно-дерновинно-злакових степів, піщаних дюн (кучугур) та листяних гайків в міжкучугурних зниженнях. Однак для того щоб більш комплексніше охарактеризувати дану місцевість можна коротко розглянути її головні територіальні відмінності. Зокрема, ландшафти високобугристих дегуміфікованих пісків, займає західну та південну частину парку в межах двох арен: Чалбанської та Козачолагерської. Відповідно через значні амплітуди коливань відносних висот тут переважають штучні насадження, основна функція створення яких полягає у закріпленні піщаного ґрунту та протидії вітру як головного фактору, що формує еолові високі бугри. Великі площі в центральній, центрально-південній та південно-східній частині парку відводиться ландшафтам з незначною амплітудою коливань висот. Тому піски на цій території є рухомими, оскільки близько залягають ґрунтові води, а також рослинність не має достатньої потужності кореневої системи, через те, що в основному тут зосереджені суборові ліси. Ландшафти добре розвинені є у північній, центрально- та північно-східній частині Козачолагерської ділянки національного парку, а також в центрально-східній, східній та північній частинах Буркутського масиву. Оскільки тут зустрічається дерново розвинені чорноземи. Характерними для заболочених місцевостей у північних та центральних частин Козачолагерської та Чалбаської арен є ландшафти нерозчленованої піщаної тераси антропогенного віку складеної легко супіщаними та болотними слабосолончаковими ґрунтами на лучній та болотній рослинності. Будь-яка зміни даних ландшафтних комплексів у межах НПП може бути зумовлена лише надмірним сільськогосподарським використанням у межах дозволених територій або ж збільшенням кількості туристів та решти відвідувачів заповідної та рекреаційної зон парку.

Таким чином для подальшого аналізу туристсько-рекреаційної сфери є сенс розглянути функціональне зонування території парку. Отже в межах господарської зони виділяють територію штучних лісових насаджень, які обступають Козачолагерський та Буркутський масиви. Крім них в зону, де дозволена господарська діяльність відносять сіножаті та пасовища на луках у псамофітному степу (такі як Центральна улоговина та урочище Раків Куточок на Козачолагерському масиві, або Чалбаські луки). До зони регульованої рекреації належить зовнішня межа, котра проходить по внутрішній частині соснового лісу. Сюди зараховують найатрактивніші ландшафти незакріплених кучугур, наприклад урочище Корнінкове, урочище Гора Крута на Козачолагерському масиві. Зважаючи, на відомі значення цих територій, авторами було проведено розрахунок у %, під кожен з функціональних зон, де зона регульованої рекреації займає 20% площі парку. У зоні стаціонарної рекреації, яка виконує функції інфраструктурної складової, де розміщуються кемпінги, мотелі та туристичні табори відносять військову частину біля с. Раденськ, у с. Буркути. Дана зона охоплює близько 25% від загальної площі парку. Заповідна зона, в межах якої заборонена будь-яка діяльність, оскільки тут зберігаються найбільш цінні природні комплекси. Ця зона охоплює 20% площі парку, їй належить територія Раденського полігону, де у майже не зміненому стані чергуються зарослі або слабко зарослі кучугури з березовими гайками. На Буркутському масиві це ділянки

бугристих кучугур слабо закріплених сосною з переважанням березових та рідше дубових гайків.

На основі розгляду функціональних зон НПП «Олешківські піски» можна розрахувати приблизний індекс рекреаційності ландшафтів. Оскільки ділянка піщаних ландшафтів (80% від загальної площі) немає чітких територіальних меж, тому на практиці використання отриманого значення матиме скоріше оціночний характер. Таким чином:

$$I_p = \frac{S_i + S_j}{S} \times 100\% \rightarrow I_p = \frac{3\,609 + 210\,979}{219\,000} \times 100\% = 95\%, \text{ де}$$

Формула 1. Індекс рекреаційності ландшафтів (розраховано авторами, за формулою Смаль І., Барановської О., 2009)

S_i (придатні для рекреаційного використання) $\approx 3\,609$ тис. га

S_j (потенційно придатні для рекреаційного використання) $\approx 210\,979$ тис. га (без врахування заповідної та господарської зони)

S (загальна площа регіону) = 219 тис. га (складають сім піщаних арен та шість міжаренних рівнин, з них площа парку - 8020,36 тис. га)

Вирахувавши показник індексу рекреаційності ландшафту він складає 95% тобто за оціночною шкалою значення, котрі мають понад 50% вказують на високий рекреаційний потенціал ландшафту. Під час підрахунків похибка можлива у складанні відповідної пропорції між відсотковими даними функціональних зон та їх переведення в одиницю вимірювань - га.

Обґрунтування такого високого значення привабливості території НПП для проведення туристсько-рекреаційної діяльності зумовлений значною кількістю різних типів рекреаційних ландшафтів. З них:

-рекреаційно-спортивні дозволяють проводити змагання зі спортивного рибальства (о. Довге, о. Солоне, о. Дідове); змагання на автомобілях підвищеної прохідності, квадроциклах та мотоциклах (навколо піщаних масивів); спортивне орієнтування та забіги спортсменів (у межах Буркутської ділянки).

-пейзажні ландшафти представлені значною мозаїчністю на основі чого тут функціонує декілька екологічних стежок, ландшафти вздовж яких будуть цікавими любителям пейзажної фотографії.

-рекреаційно-оздоровчі функціонують на основі наявності зазначених вище озер прісних та солоних (використання стоянки біля Буркутських озер); водно-болотні угіддя з різноманітними мешканцями; ковилові луки.

-рекреаційно-наукові основним чином зосереджені в межах науково-дослідних установ «Буркути» та «Раденське», котрі дають змогу організовувати тут польові дослідження для школярів та екологів. Завдяки тому, що тут облаштовані три екологічні стежки («Олешківською пустелею», «Березовий гай») туристи на маршруті можуть ознайомитися з унікальністю ландшафтного різноманіття.

Такий поділ дає змогу для чергової характеристики наукової, рекреаційної та естетичної привабливості, які є важливими факторами при аналізі туристсько-рекреаційного потенціалу. Зокрема вони були виокремлені в результаті того, що тут наявні мальовничі ділянки, якщо не брати до уваги високу густоту штучної монокультурної висадки соснового лісу. Також на території Олешківських пісків функціонують такі об'єкти природно-заповідного фонду як: Чорноморський біосферний заповідник НАН України з трьома кластерами – «Солоноозерна Дача», «Волижин ліс», «Іванівська арена», національні природні парки «Білобережжя Святослава» та «Олешківські піски», а також ландшафтний природний парк «Кінбурнська коса». Варто відмітити серед природних переваг і ландшафтну атрактивність, де представлені головними чином піщані степи з кучугурами, а також в зниженнях - ділянки лук, боліт, солончаків, березові та осикові гайки. Відповідно серед соціально-економічної привабливості, тут була створена потужна інфраструктура, функціонують зручні під'їзди до території НПП транспортна доступність в межах парку є

сприятливою, зокрема в зоні регульованої рекреації пішохідна – до 2 км, для мото-, вело- та кінних екскурсій – наявність пісчаних доріг. У межах стаціонарної рекреації функціонують місця, де можна зупинитися- це готельний комплекс «Колиба», ресторанно-готельний комплекс «Золотий фазан», готель «Колос», готель «Мандри» та готель «Тов Avtos vit Servis». Також поряд розміщені заклади харчування: кафе «Уют», «Рябинушка», «Пан Атаман», «Навігатор» і «Едем».

Оскільки ландшафт в межах НПП відіграє важливу роль безпосередньо як фактор привабливості та залучення потенційних відвідувачів. На його рекреаційний потенціал можуть впливати не лише природні процеси, а й соціально-економічні. Підтвердженням цього може бути те, що не дивлячись на функціональне зонування території, прописані дозволені види діяльності на місцевості. Існують певні історично усталені або політичні фактори, які у свій час відіграли вагомий роль для місцевості. Наприклад, у 50-80 роках ХХ століття частина території парку використовувалась армією як полігон. Головна причина його розташування саме тут зводилася до можливості приховати проведення військових навчань, зберігати техніку у безкраїх пісках. До того ж тут відпрацьовували бомбометання пілоти з всіх країн Варшавського договору. Територія з площею у 219 тис. га є зручною, адже простягнулася на майже 30 км із заходу на схід і на 150 км із півночі на південь, від Каховки до Кінбурської коси. Однак дозвіл військових на використання цих територій давно закінчився і зараз не поновлювався. У 2015 році в зв'язку з початком війни на Сході України, не зважаючи на те, що термін оренди спливає ще 15 років тому, військові повернулись на Олешківські піски. Тепер тут активно проводяться навчання з використанням різних видів озброєння. І це вже зовсім не схоже на колишні авіабомбометання. Тому ні відвідувачі, ні працівники парку потрапити на його територію не можуть – периметр очеплено і охороняється вартовими у формі. Фактично це означає, що робота Національного парку в межах певної території повністю паралізована. У результаті цього постраждали також учнівська молодь, яка відвідувала парк в якості екоосвітньої функції та студенти Херсонського університету, котрі не змогли пройти польову практику. Хоча насправді військовий полігон відіграє двоїсту роль у збереженні природних комплексів. З однієї сторони, застосування важкої артилерійської зброї та іншої військової техніки згубно впливає на біоту. Тендітний покрив псамофітної рослинності руйнується від вибухів снарядів. З іншого боку – наявність полігону є причиною відсутності некерованої рекреаційної та будівельної діяльності, що власне і зберегло таку велику територію у природному стані. Також варто зазначити, що вирви від артилерійських снарядів знаходяться в чітко позначених зонах. Окрім того, в разі необхідності тут проводяться очищення водойм, висадження рослин, засипання вирв. У межах цієї території на одному з барханів знаходиться кладовище, з декількома хрестами, що на половину засипані піском. Однак якоїсь інформації про походження цих людей поряд немає, а найближчий населений пункт розміщується в декількох десятках кілометрах звідси. Таким чином варто зазначити, що дана територія в межах НПП є мало досліджуваною, оскільки статусу об'єкта ПЗФ парк набув лише у 2010 році. Негативними діями, які ведуть до антропогенної зміни ландшафту, можуть бути не лише загальнодержавні політичні зміни, а й наприклад регіональні прояви або ж внутрішньотериторіальні. Тобто з метою залучення відвідувачів органи місцевого самоврядування разом з працівниками парку розширюють спектр наданих послуг намагаючись сприяти зростанню попиту. У межах НПП «Олешківські піски» проявом такої діяльності, навіть у межах дозволеної рекреаційної зони, може бути: розширення мережі екологічних стежок та застосування на них різних видів засобів пересування -квадрацикли, автомобілі, велосипеди, коні. Тобто маршрути на будь-якому засобі, окрім пішого, зумовлюють з одного боку, спостереження за різноманітними ландшафтами даної місцевості, а з іншого, руйнування щільності пісчаних наносів. Дивлячись на досвід інших країн Єгипту або ж регіону Близький Схід влада розвиває екстремальний піщаний вид туризму в межах національного природного парку. Організація такого дозвілля веде за собою не лише оренду

певного засобу для туриста, але й перед підготовку до цього процесу. Це зокрема підвезення групи до місця призначення на автобусах, оскільки НПП віддалений від інфраструктури, доріг і населених пунктів. Організування під'їздів, супроводження лікарями під час походу, а також декількома квадрациклами, що доставляють свіжу воду. Звісно, що усі ці заходи намагаються проводити в рамках додержання вимог природоохоронного законодавства.

Дослідивши інтернет-форуми шанувальників екстремальних автомобільних мандрівок, я знайшла численні фото заїздів на кучугури, руйнування крихтної природної рослинності, показового форсування джипами пісків території. Подібна природо руйнуюча діяльність наносить неймовірну шкоду природним комплексам полігону. Звісно, що керівництво парку намагається слідкувати хоч б за тим, щоб певні види діяльності не відбувалися в межах заповідної зони. Оскільки, навіть саме населення часто порушує і здійснює незаконні дії. І безпосередньо головам управлінь на місцях доводиться щодня протистояти вчинкам як не господарників, то військових чи спортсменів. Однак доказом протилежної думки все ж виступають дії чиновників відносно дозволів на проведення певних заходів. У 2012 році стало відомо, що на території НПП «Олешківські піски» на Херсонщині проходить 2-й етап Кубка України ралі-рейдів. Відео, продемонстроване телеканалом «Інтер», добре показує, як впливають джипи на вразливу природу пісків. Рослинність напівпустель утворює поверх барханів так звану «біологічну плівку» (сукупність злаків, лишайників і мохів, які скріплюють піски). Достатньо пішої групи людей, щоб порушити цю хитку екосистему, не кажучи вже про велику кількість потужного автотранспорту. Про реалії джипінгу в Олешківських пісках стало відомо від свідомих журналістів, запрошених на прес-тур, приурочений до ралі. Розслідування екологів показало, що не лише дирекція НПП «Олешківські піски» дозволила проведення заходу, а і практично всі державні органи області включно з МВС займались підготовкою заходу на виконання спеціального розпорядження голови облдержадміністрації.

У 2017 році міністру екології та природних ресурсів України довелося втрутитися у зупинку джипінгу у національних парках Херсонщини. Оскільки 6-18 червня в області було заплановане проведення так званого «Дня квадрацикліста-2017», в рамках якого заплановані заїзди груп квадрациклістів на територію національних парків «Джарилгацький», «Олешківські піски» та Чорноморського біосферного заповідника. Також, відомі і інші неодноразові спроби проведення фестивалів джипів та квадрациклів на території національного природного парку «Олешківські піски». Відповідно до наказу Міністерства екології та природних ресурсів України № 80 від 16.03.2015 «Про додаткові заходи зі збереження територій та об'єктів природно-заповідного фонду України», пересування транспортних засобів (автомобілів, снігоходів, мото- та квадроциклів, човнів з двигунами внутрішнього згорання, інших засобів підвищеної прохідності, важкої техніки тощо) у заповідниках дозволено лише у випадках, коли це необхідно для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій або здійснення погодженої з адміністраціями діяльності – наприклад, виконання своїх обов'язків лісівниками чи проведення наукової діяльності. Також наказом заборонено проведення будь-яких ралі, перегонів і змагань заборонено повністю. Крім того, забороняється проведення заходів із залученням звуковідтворювальної техніки. Позитивним можна відмітити проведення в межах НПП спортивних заходів. Наприклад, на його території вже вдруге відбувся унікальний ультрамарафонський захід-фестиваль/трейл «WILD desert ultratrail» за участю спортсменів з різних областей України та з-за кордону. Фахівці Парку для учасників надзвичайних змагань провели пізнавальну екскурсію екологічною стежкою «Дивосвіт Олешківських пісків», під час якої спортсмени мали змогу ознайомитись з дивовижною природою, її красою, унікальністю та цікавинками Олешківської пустелі.

З метою комплексного розвитку рекреації, сприяння підвищенню туристичної привабливості та зростання кількості туристів на території Національного природного парку «Олешківські піски» розпочато туристичне ознакування в межах екологічних стежок. Таким чином це впливатиме на збільшення кількості проведення екскурсій та створення нових

маршрутів. Якщо у 2018 році на території НПП провели майже 200 екскурсій у яких взяли участь 2690 осіб, з них—65 туристів з-за кордону (<https://www.ukrinform.ua/>). То статистика наступних років свідчить про значне зростання попиту на відвідування «Олешківських пісків». У 2020 році парк відвідало 11 630 туристів, що на 8940 більше, ніж у 2018 р. та на 6 698 ніж у 2019 р. (4 932 осіб). Унікальний ландшафт НПП зумовлює тут не лише розвиток туризму для любителів активного відпочинку. Але й становлення екологічного туризму, а саме процесу birdwatching, оскільки в межах території збираються любителі спостереження за птахами. Тому в парку тривають роботи по розчищенню та відновленню озер, що вже сприяє збільшенню кількості птахів та може бути цікавим туристичним об'єктом для відвідувачів з усієї України та світу. На думку фахівців, екологічний туризм здатний забезпечити в області економічну та демографічну стабільність, вирішити соціально-економічні питання, а також сприяти позитивному впливу на відродження, збереження та розвиток місцевих народних звичаїв, промислів, пам'яток історії тощо. Підтвердженням того, що Олешківські піски можна вважати однією з головних дестинацій Таврії є великий попит на ресурси цієї місцевості, а також те, що вона включено до багатьох маршрутів туристичних фірм. Наприклад український туроператор «ВікТур» розробив декілька маршрутів по території парку, котрі мають різну протяжність та призначені для декількох шляхів подолання активним способом: пішохідні велосипедні, авто-мотопоходи по пісках та індивідуальні тури. Тобто на основі наявних ландшафтів формується рекреаційний та туристичний потенціал району. У межах НПП «Олешківські піски» наявні дійсно унікальні природні комплекси, оскільки тут гармонійно поєдналися піщані дюни разом із степами та листяними гаями. Парк є об'єктом Смарагдової мережі, тому уся діяльність яка здійснюється тут є регульованою, хоча на даний момент існує антропогенне навантаження на територію від місцевого населення в межах господарської зони через аграрне навантаження на неї. Однак воно поки що не вийшло на рівень екологічної небезпеки.

Висновки. Ландшафт в межах НПП «Олешківські піски» дійсно можна вважати унікальним об'єктом природи на основі чого може розвиватися рекреаційна діяльність. На його території можна побачити парадоксальне поєднання різноманітних ландшафтів від сухостепових до лісових та болотних. Створення парку-це вагомий внесок в справу охорони природи Херсонщини та України, а разом з тим і Європи, і навіть, світу. Територія національного природного парку «Олешківські піски» є однією з найбільших у Європі масивів псамофітних степів і піщаних дюн (кучугур), а також лук, боліт та листяних гайків у міжкучугурних зниженнях. Тому на основі даного аналізу в межах НПП можливий широкий спектр здійснення туристсько-рекреаційної діяльності, зокрема: рекреаційно-спортивна, рекреаційно-пізнавальна, рекреаційно-оздоровча та рекреаційно наукова, котрі організовуються в межах представлених типів рекреаційних ландшафтів. Ландшафт в межах НПП виступає головним рушієм із залучення туристів, адже тут можливо комплексно розвивати різні види занять: від збирань грибів, лікарських рослин до здійснення екскурсій в ліс, уздовж територій незакріплених пісків. Сприятливими факторами окрім природних є наявність мисливських господарств, лісівництв та штучних насаджень, що привертають увагу людей різних вікових груп, захоплень чи фізичних можливостей. За умови раціонального використання наявних ресурсів, мінімізації впливу людини через здійснення заборонених видів діяльності в межах певних зон. Можливо уникнути негативних наслідків на навколишнє середовище. Серед лімітуючих факторів для розвитку рекреації можна відмітити лише чинники законодавчо-правового характеру, котрі визначають загальну площу парку та функціональне призначення окремих ділянок. Навіть розташування НПП не в межах самого міста зумовлює значну зацікавленість як звичайних туристів так і режисерів, творчих груп, які знімають тут фільми, окремі сюжети з метою показу піщаних дюн, барханів, як екосистеми, де вирує життя всього біорізноманіття.

Список використаних джерел

- «Oleshkivski pisky» (2008) // Zvit z naukovo-doslidnoi roboty. – Kherson: Khersonskiy derzhavnyi universytet, 2008. – 171 s.
- «Pro dodatkovy zakhody zi zberezhennia terytorii ta ob'ektiv pryrodno-zapovidnogo fondu Ukrainy»: Zakon Ukrainy vid 16.03.2015 № 80. 2015. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0080737-15/print>
- «Pro zminu mezh terytorii natsionalnogo pryrodnoho parku «Oleshkivski pisky»: Zakon Ukrainy vid 11.04.2019 № 136. 2019. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/136/2019>
- Bohdantsev V. Dynamika zemlekorystuvannia Oleshkivskykh piskiv: analiz chasovoho riadu 1987-2017 rr. / V. Bohdantsev. // Zemleustrii, kadastr i monitorynh zemel. – 2017. – №4. (in Ukrainian).
- Boiko M. Pro neobkhidnist rozshyrennia terytorii natsionalnogo pryrodnoho parku «Oleshkivski pisky» / M. Boiko, I. Moisiienko, I. Pylypenko. // «Zapovidna sprava v Ukraini». – 2012. – №18. – S. 110–114.
- Do pytannia pro typizatsiiu ta otsinku rekreatsiinykh landshaftiv / I.V. Smal, O.V. Baranovska // Kultura narodov Prychernomorja. — 2009. — № 176. — S. 173-177. (in Ukrainian).
- Heoloho-heomorfolohichna budova terytorii natsionalnogo pryrodnoho parku «Oleshkivski pisky» / V. I. Hetman // Fizychna heohrafiia ta heomorfolohiia. - 2016. - Vyp. 3. - S. 60-66. - Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/fiz_geo_2016_3_12 (in Ukrainian).
- Khodosovtsev O., Boiko M., Moisiienko I., Seliunina Z.V., Pylypenko I.O., Malchykova D.S., Melnyk R.P., Naumovych H.O. Naukove obgruntuvannia natsionalnogo pryrodnoho parku. (in Ukrainian).
- Kilkist ekskursantiv, yaki vidvidaly ob'ekty pryrodno-zapovidnogo fondu Khersonshchyny/Ukrinform, 2020- Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/3156901-prirodnozapovidni-obekti-hersonsini-vidvidali-na-153-ekskursantiv-bilse-niz-torik.html>
- Klimat Khersonska oblast/ Retrieved from: <https://ru.climate-data.org>.
- Kuznetsova H.A. Rekreatsiina tsinnist terytorii NPP «Oleshkivski pisky» / H.A. Kuznetsova // Mahisterski studii. Almanakh. – 2011. – Vyp.8. –S. 29 – 31.
- Lod O. M. Rekreatsiine vykorystannia zaproponovanoho NPP «Oleshkivski pisky» / O. M. Lod. // Naukovi zapysky Khersonskoho viddilu Ukrainskoho heohrafichnogo tovarystva. – 2009. – №5. – S. 46–47. (in Ukrainian).
- Marchenko O.A. Suspilno-heohrafichne obgruntuvannia ratsionalnogo vykorystannia ta okhorony rekreatsiinykh resursiv Khersonskoi oblasti / O.A. Marchenko. Avtoreferat dys... k. heohr. n. – Kherson, 2000. – 18 s(in Ukrainian).
- Moisiienko I., Sadova O., Lazarijeva A., Roman Ye. Natsionalnyi pryrodnyi park Oleshkivski pisky. Fotoalbum 2019. – Retrieved from: <http://uncg.org.ua/wp-content/uploads/2019/09/Oleshkivski-pisky96c.pdf> (in Ukrainian).
- Natsionalnyi derzhavnyi zapovidnyk «Oleshkivski pisky». Ofitsiina URL-adresa сайту <https://nppop.gov.ua/>
- Sadova O. F. Invaziini vydy u roslynnomu pokryvi Natsionalnogo pryrodnoho parku «Oleshkivski pisky» / O. F. Sadova, M. Ya. Zakharova, R. P. Melnyk. // GEO & BIO. – 2019. – №17. – S. 39–47.
- Seriia heohrafichnykh kart «Rozpodil vazhkykh metaliv (Cu, V, Pb) u suchasnomu gruntovomu pokryvi (horyzont 0-5 sm) Natsionalnogo pryrodnoho parku «Oleshkivski pisky» ta prylehlykh terytorii (u tsyfrovomu formati, bazovyi masshtab 1:25000)» /Sorokina L., Splodytel A.
- Splodytel A. O. Landshaftne obhruntuvannia optymizatsii diialnosti natsionalnykh pryrodnykh parkiv Ukrainy (na prykladi natsionalnykh pryrodnykh parkiv «Nyzhnosulskyi» ta «Oleshkivski pisky»): avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. heohr. nauk: spets. 11.00.11 «konstruktyvna heohrafiia i ratsionalne vykorystannia pryrodnykh resursiv» / Splodytel A. O. – Odesa, 2018. – 22 s. (in Ukrainian).
- Umanets O. Pryrodni kompleks Kazachelaherskoi areni Nyzhnedneprovskykh peskov y problemi eho sokhraneniya. Yzmenenye flori y rastytelnosti Kazachelaherskoi areni za 65 let // Zapovidna sprava v Ukraini. – 1999a. – Tom. 5, Vyp. 2. – (in Russian).S. 9-15.
- Vasyliuk O. Oleshkivski pisky i polihony VSU. Koly pryrodu nyschat v tylu 2016. Retrieved from: <https://life.pravda.com.ua/columns/2016/05/4/211839/>
- Zabolotna S. O. Oleshkivski pisky / S. O. Zabolotna, K. Zhanko // Informatsiini tekhnolohii v osviti, nauksi ta vyrobnytstvi, 2014, vyp. 5(6) – Retrieved from: http://sbornik.college.ks.ua/downloads/sbornik5_6/pdf/7.pdf (in Ukrainian).

Електронний дидактичний тест-додаток «Географічний мінімум» для діагностики предметних знань студентів

Купач Т.Г., Демьяненко С.О.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, tkupach@gmail.com

Надішла до редакційної колегії: 25.12.2021.

Прийнята: 20.01.2022.

Анотація. В даній статті представлено дидактичну розробку для тестування предметних знань студентів за різними освітніми програмами в рамках навчальних дисциплін з циклу фізичної географії материків та океанів. Якісно новими способами формування у студентів просторового мислення є інформаційно-комунікативні засоби навчання, що дозволяють поєднувати традиційні форми навчання географічних дисциплін із суперсучасними, інноваційними способами подання навчальних матеріалів та контролю географічних знань студентів. Інформаційні комунікаційні технології навчання дозволяють оптимізувати час і зусилля, покращити процедури перевірки вивченого матеріалу на заняттях, дозволяють об'єктивізувати і полегшити оцінювання знань та навичок в курсі вивчення географічно орієнтованих предметів. У разі дистанційної освіти автоматизовані тестові програмні додатки взагалі стають основним засобом контролю і оцінювання. Також варто відмітити, що автоматизовані тестові програми використовують можливості мережних та мультимедійних технологій, що впливає на оперативність процедури опитування та візуальну зрозумілість поставлених задач в тестових питаннях. Програмний дидактичний додаток є зручним у використанні і дає повну автономність при перевірках знань з курсу фізичної географії материків та океанів. Тест-додаток «Географічний мінімум» є простою технологією, яка не вимагає досконалого знання комп'ютерних програм, і яку будь-який викладач за бажанням може почати застосовувати у своїй педагогічній діяльності.

Ключові слова: інформаційно-комунікативні технології навчання, ІКТ, дидактичні засоби навчання, тести, електронний тест-додаток «Географічний мінімум»

The didactic testing application «Geographical minimum» for the diagnosis of subject knowledge of students

Kupach T., Demianenko S.

Taras Shevchenko National University, Kyiv, Ukraine, tkupach@gmail.com

Abstract. This article presents didactic development for testing the subject knowledge of students of various educational programs in the geographical disciplines of the cycle of geography of continents and oceans. Qualitatively new ways of forming spatial thinking in students are information and communication tools that allow to combine traditional forms of teaching geographical disciplines with state-of-the-art, innovative ways of presenting educational materials and control of students' geographical knowledge. Information and communication technologies allow: to optimize time and efforts, to improve the procedures for checking the studied material in the classroom, objectify and facilitate the assessment of knowledge and skills in the study of geographically oriented subjects. In the case of distance education, automated test software applications generally become the main means of monitoring and evaluation. It should also be noted that automated test programs use the capabilities of network and multimedia technologies, which affects the efficiency of the survey procedure and visual clarity of the tasks in test questions. The software didactic application is

convenient and easy to use and gives complete autonomy in testing knowledge of the course of geography of continents and oceans. The didactic testing application «Geographical minimum» is a simple technology that does not require a thorough knowledge of computer programs, and which any teacher, if desired and technically able, can begin to use in their teaching.

Keywords: *information and communication technologies of teaching, ICT, didactic teaching means, tests, didactic testing application «Geographical minimum».*

Вступ. Із інтенсифікацією впроваджень дистанційної та змішаної форми навчання використання електронних девайсів (комп'ютерів, планшетів, ноутбуків, смартфонів), мультимедійних та мережних технологій стає не від'ємним складником цілісного освітнього процесу. Якісно новими способами формування у студентів просторового мислення є інформаційно-комунікативні засоби навчання, що дозволяють поєднувати традиційні форми навчання географічних дисциплін із суперсучасними, інноваційними способами подання навчальних матеріалів та контролю географічних знань студентів. Інформаційна комунікація є дуже цінною, оскільки, ці технології дозволяють оптимізувати час і зусилля, покращити процедури подання нового і перевірку вивченого матеріалу на заняттях, дозволяють об'єктивізувати і полегшити оцінювання знань та навичок в курсі вивчення географічних предметів. ІКТ дозволяють при унаочненні предметної географічної інформації поєднувати різні формати даних і технологічні процедури роботи із ними: числові та текстові формати даних, анімація, графіка, файли мультимедіа та гіпер-тексти тощо. Використання ІКТ робить подачу тематичного матеріалу зрозумілішою і доступнішою.

Широкого застосування набуває впровадження інформаційно-комунікативних технологій в освітній процес на географічному факультеті Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Інформаційно-комунікативні технології навчання тут використовуються як засоби оптимізації навчального процесу із загально географічних дисциплін та фаховоорієнтованих спецкурсів. Представлення навчальних матеріалів за допомогою технічних і комунікаційних засобів використовується на географічному факультеті давно: мультимедійні презентації предметних лекцій, практична робота із просторовими даними в спеціалізованих програмних середовищах, унаочнення географічної інформації на спеціалізованих порталах, бібліотеках та форумах.

Метою даної публікації є представлення широкому загалу розробленого електронного дидактичного тест-додатку «Географічний мінімум: Африка/Південна Америка/Європа». Апробація дидактичного додатку для діагностики географічних знань здійснювалася на географічному факультеті та ІМВ КНУТШ під час практичних занять з групами студентів-бакалаврів ОПШ «Географія (Середня освіта)», ОПШ «Геодезія та землеустрій», ОПШ «Економічна географія» та ОП «Країнознавство (американістика, європейістика та сходознавство)».

Програмний дидактичний додаток «Географічний мінімум» призначено для проведення моніторингу і оцінювання знань студентів і поєднує в собі роботу із географічними картами та знання географічної номенклатури в межах тем навчальних дисциплін. Електронний дидактичний додаток можна використовувати у якості навчального тренажеру для індивідуальної роботи й самопідготовки студентів при удосконаленні, закріпленні й практичного застосування набутих знань, за умови незначного корегування програмного коду (за бажанням розробника-викладача). Проте, даний тестовий додаток розроблявся саме з метою контрольного діагностування географічних знань при вивченні фізичної географії Європи, Африки та Південної Америки.

Матеріали і методи дослідження. За інформаційну основу створення дидактичного додатку «Географічний мінімум» для студентів географічного факультету та ІМВ КНУТШ було покладено навчальні матеріали підготовки студентів за темами вивчення природних умов та

ресурсів Європи, Африки, Південної Америки (Дем'яненко С.О., 2021; Олішевська Ю.А., 2019, 2020). Номенклатуру географічних об'єктів за темами закріплено фізико-географічними картами частин світу, що подані до вивчення в темах навчальних дисциплін циклу географії материків та океанів. Фізико-географічні карти Європи, Африки та Південної Америки, що візуалізують географічну інформацію, яку включено до тематичного контролю знань, укладено авторами за допомогою інструментів настільного картографування геоінформаційної системи ArcGIS розроблених та підтримуваних компанією ESRI із використанням відкритих просторових даних спеціально під тестовий додаток (рис.1).

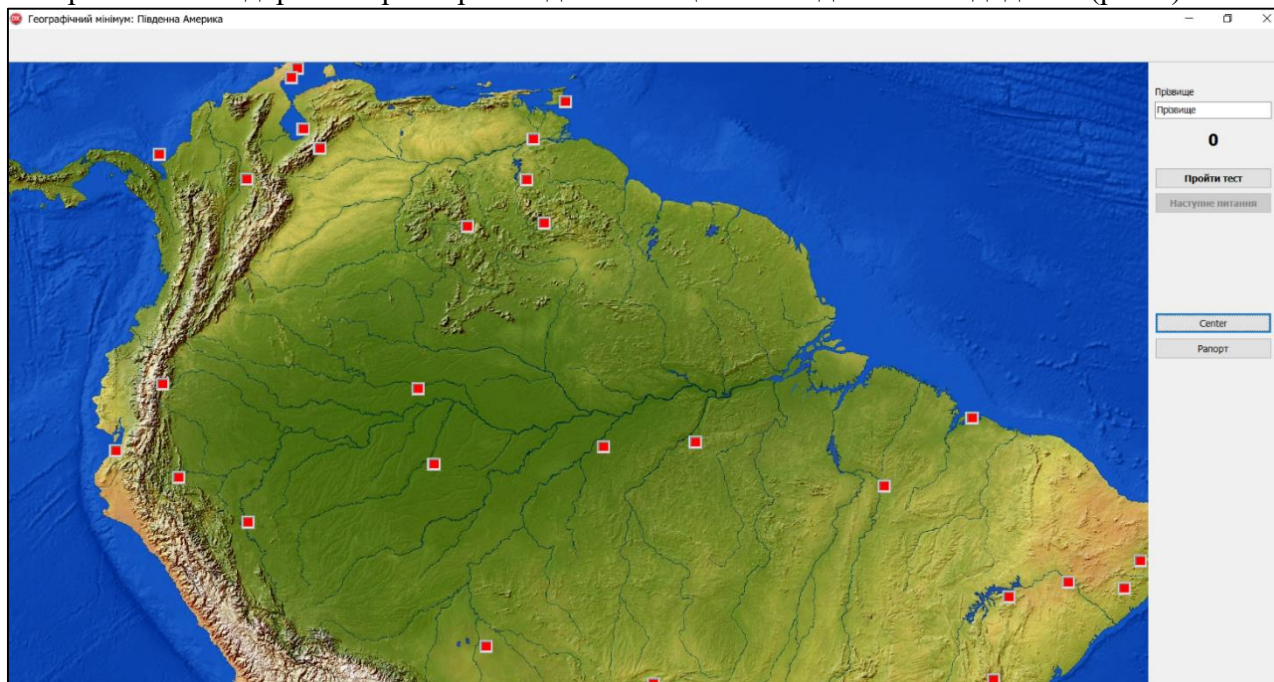

Рис. 1. Інтерфейс тест-додатку «Географічний мінімум: Південна Америка». *Source: compiled by the authors based on research results*

Електронний дидактичний тест-додаток «Географічний мінімум» розроблено в програмному середовищі швидкої розробки програм під ОС Windows із використанням об'єктно-орієнтованої мови програмування Delphi (сімейство мов Object Pascal). Для розробки тестового додатку програмне середовище Delphi вибране відповідно до інтегрованого набору для швидкої розробки програм візуальних інструментів (RAD - rapid application development). Інтегрований набір візуальних інструментів Delphi підтримує розробку користувацького інтерфейсу та має можливості підключення до баз даних та бібліотек візуальних компонентів (VCL), що містять стандартні об'єкти розробки та побудови інтерфейсу користувача, графічні об'єкти, діалоги, об'єкти мультимедіа, об'єкти керування базами даних, об'єкти керування файлами тощо. Програмне середовище Delphi є зручним для створення інтерактивних електронних форм, що працюють в ОС Windows (Сидоров М.В.-С., 2012). Розробка програмних додатків у середовищі Delphi відбувається в два етапи: етап візуальної конструкції та алгоритмічний опис. У середовищі Delphi етап візуалізації відбувається через побудову екранної форми «Form» додаючи потрібні компоненти з конструктора екранних форм, які є доступними у Delphi (вікна, кнопки, активні чекери тощо) і розробляючи потрібний дизайн майбутнього додатку (конфігурації та розміщення компонентів на формі, стилістика підписів, кольори фону, елементів тощо). Опис алгоритму програмного додатку зберігається у текстовому файлі, в якому описана повна послідовність всіх дій, що відбуватимуться з компонентами (кнопки, вікна, чекери тощо) форми. Ця складова у Delphi носить назву модуль (Unit). Найчастіше кожній формі відповідає один модуль: у формі створюється інтерфейс майбутнього програмного додатку, а у модулі описуються події, що можуть відбуватись компонентами форми.

В кінцевому, користувацькому, вигляді набір екранних форм разом із їхнім алгоритмічним описом виглядає як набір файлів-інсталяторів (формат файлів - .exe), що і складає основу програмного продукту тест-додатку «Географічний мінімум» (рис.2).

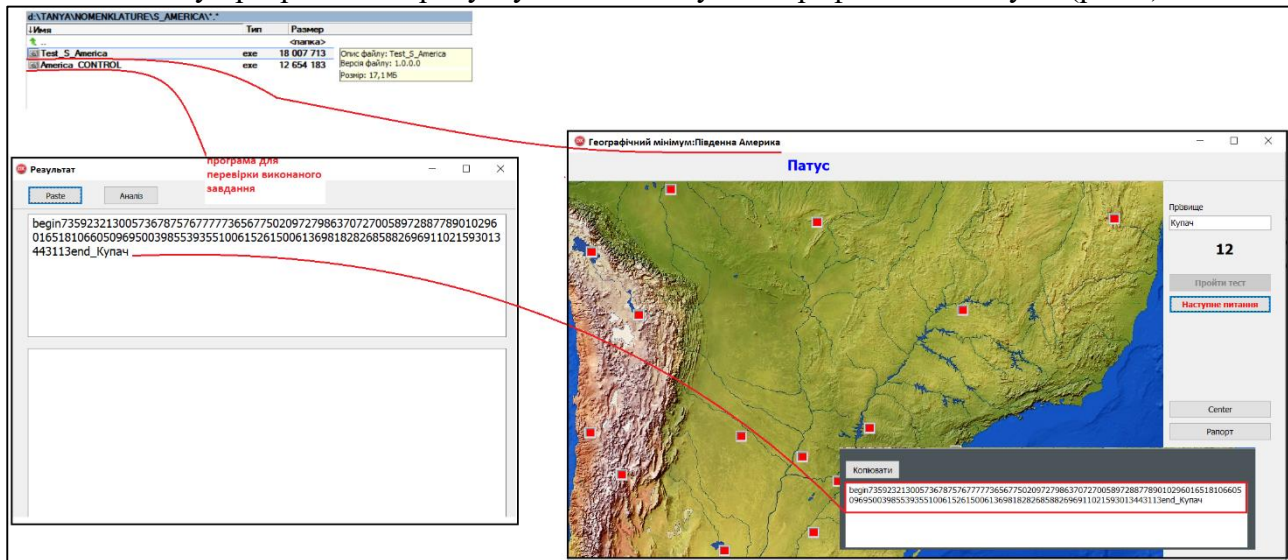

Рис. 2. Набір інсталяторів тест-додатку «Географічний мінімум: Південна Америка» та їх екранні форми. Source: compiled by the authors based on research results

Результати та їх аналіз. Поєднання при навчанні процесів відчуття, сприймання, мислення та пам'яті, разом із їхніми функціями та наслідками, в педагогічній дидактиці називається навчально-пізнавальною діяльністю, власне учінням (Максименко В. П., 2013; Каменєва Т.М., 2018). В структуру навчально-пізнавальної діяльності в педагогічній дидактиці включаються: мотиваційно-цільовий; змістовно-операційний та контрольно-оцінювальний компоненти. Всі ці компоненти є вагомими дидактичними складовими в організації навчально-пізнавальної діяльності. Вплив учителя на мотиваційно-цільову сферу тих хто навчається забезпечуватиме позитивне їх відношення до учіння в цілому. Мотиваційно-цільовий компонент навчального процесу передбачає усвідомлення і прийняття суб'єктом навчання цілей і завдань навчально-пізнавальної діяльності разом із її плануванням. Мотивація навчально-пізнавальної діяльності визначає всю сукупність мотивів, потреб, та інтересів, що стимулює і підтримує процес активного пізнання. Змістовно-операційний компонент навчально-пізнавальної діяльності передбачає актуалізацію необхідних для навчання і засвоєння нового матеріалу знань, умінь та навички, що виступають інструментом одержання й переробки нової інформації (Каменєва Т.М., 2018).

Контрольно-оцінювальний компонент учіння пов'язано із систематичним зворотнім зв'язком про хід навчально-пізнавальної діяльності. Діагностика, а саме, перевірка знань та контроль рівнів опанування навичками закладеними у цілі предмету навчання є важливою складовою в такому зворотньому зв'язку в освітньому процесі. Особливого значення, в плані об'єктивної діагностики знань з географічних дисциплін, набувають прийоми тестового контролю предметних географічних знань. Тестом, в предметній дидактиці, вважають стандартизовані, короткі, обмежені в часі випробування, призначені для встановлення кількісних/якісних індивідуальних відмінностей (Каменєва Т.М., 2018; Гуревич Р.С., 2012). Однією з важливих задач, покладених в основу створення предметних тестів, є наявність зручного інструменту швидкого і об'єктивного оцінювання великих масивів опитуваних. Виявлення рівня знань та навичок студентів з предмету опитування є основною, діагностичною, функцією тестування. Вважається, що за рівнем об'єктивності, широтою та швидкістю діагностування саме тести перевершують всі інші форми педагогічного контролю (Фетісов В.С., 2011; Рогожнікова О.В., 2017). Існуючі системи контролю предметних знань, що сформувалися до моменту інтенсивного впровадження дистанційної або змішаної форм

навчання, на сьогодні зберігають вагомі недоліки, зокрема, умовно-наближений характер та існуючу необ'єктивність оцінювання, фактично ручний формат обробки результатів контролю, рутину підготовки до тестування і, відповідно, низьку швидкість обробки і повернення результатів, що, в цілому, може призвести до втрати об'єктивності оцінки (Фетісов В.С., 2011).

Автоматизація процесів контролю предметних географічних знань через розробку і впровадження електронних програм або систем тестування дозволяє оптимізувати процеси організації оцінювання та знизити рутину при проведенні заліків, іспитів та проміжного контролю предметних знань, автоматизувати обробку отриманих результатів, полегшити і підвищити якість процесів оцінювання та забезпечити об'єктивність контролю знань (Гуревич Р.С., 2012, 2014). У разі дистанційної освіти автоматизовані тестові програмні додатки взагалі стають основним засобом контролю і оцінювання. Також варто відмітити, що автоматизовані тестові програми використовують можливості мережних та мультимедійних технологій, що впливає на оперативність процедури опитування та візуальну зрозумілість поставлених задач в тестових питаннях.

Розроблений та представлений в статті електронний дидактичний тест-додаток «Географічний мінімум» дозволяє викладачу проводити дистанційні опитування під час або поза навчальним заняттям у формі тестування.

Для проведення автоматизованої діагностики знань географічної номенклатури з курсу фізичної географії материків та океанів потрібна навчальна платформа. У випадку розробленого додатку «Географічний мінімум» такою навчальною платформою можуть слугувати будь-які доступні девайси, а саме, персональні комп'ютери або смартфони із доступом до Інтернету.

Доступ до інтернету необхідний для підтримування зв'язку та обміну даними між учасниками навчального процесу. Сам додаток легко завантажується, встановлюється та функціонує в режимі off-line, що також є вагомим плюсом його роботи у якості тренажеру предметних знань. Зв'язок між учасниками навчального процесу і обмін даними може відбуватися посередством поштових сервісів, а також соціальних мереж (Telegram, Viber зокрема).

Програмний додаток для тестування надсилається викладачем у вигляді файлу-інсталятора, завантажується (за потреби розпаковується надісланий викладачем стиснутий файл) і встановлюється на персональний девайс студента (рис. 3).

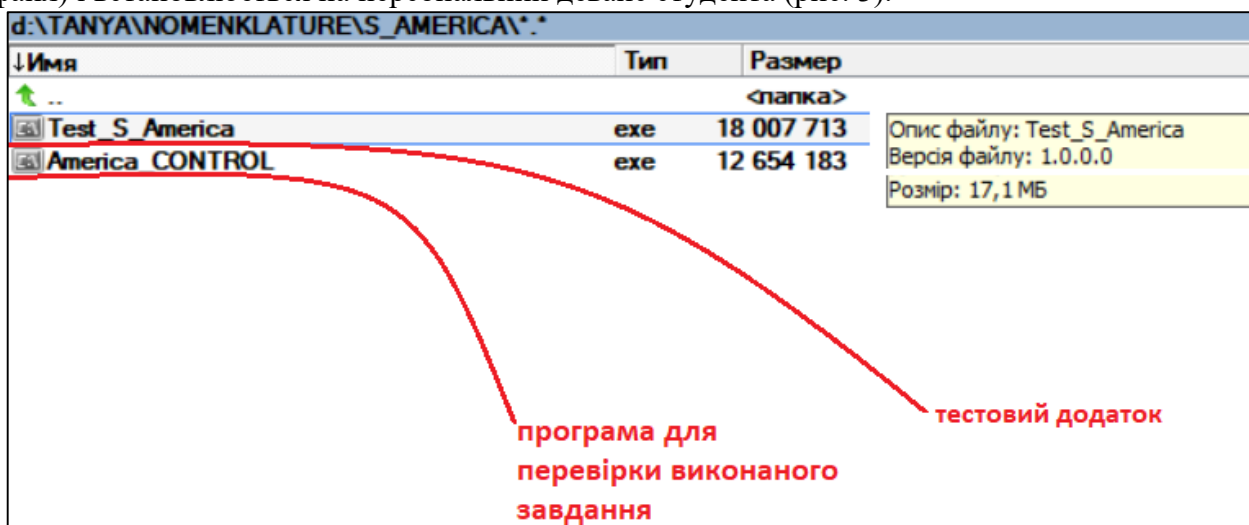

Рис. 3. Загальний вигляд файлового каталогу інсталятора тестового додатку «Географічний мінімум: Південна Америка». Source: compiled by the authors based on research results

Електронний дидактичний тест-додаток «Географічний мінімум» для діагностики географічних знань є простою технологією, яка не вимагає досконалого знання комп'ютерних

програм, і яку будь-який викладач за бажання та технічної можливості може почати застосовувати у своїй педагогічній діяльності. Варто відмітити, що кількість питань, їх змістовну якість можна корегувати - тобто можна змінювати рівень складності тесту.

В цілому студенти сприймають роботу з тестовим додатком позитивно, використання його під час процедури діагностики знань дозволяє їм відволіктися від рутини опитувань і в ігровій формі відповідати на запитання.

На рисунку нижче представлено екранну форму візуалізації тестових завдань в електронному додатку «Географічний мінімум: Африка»(рис.4.).

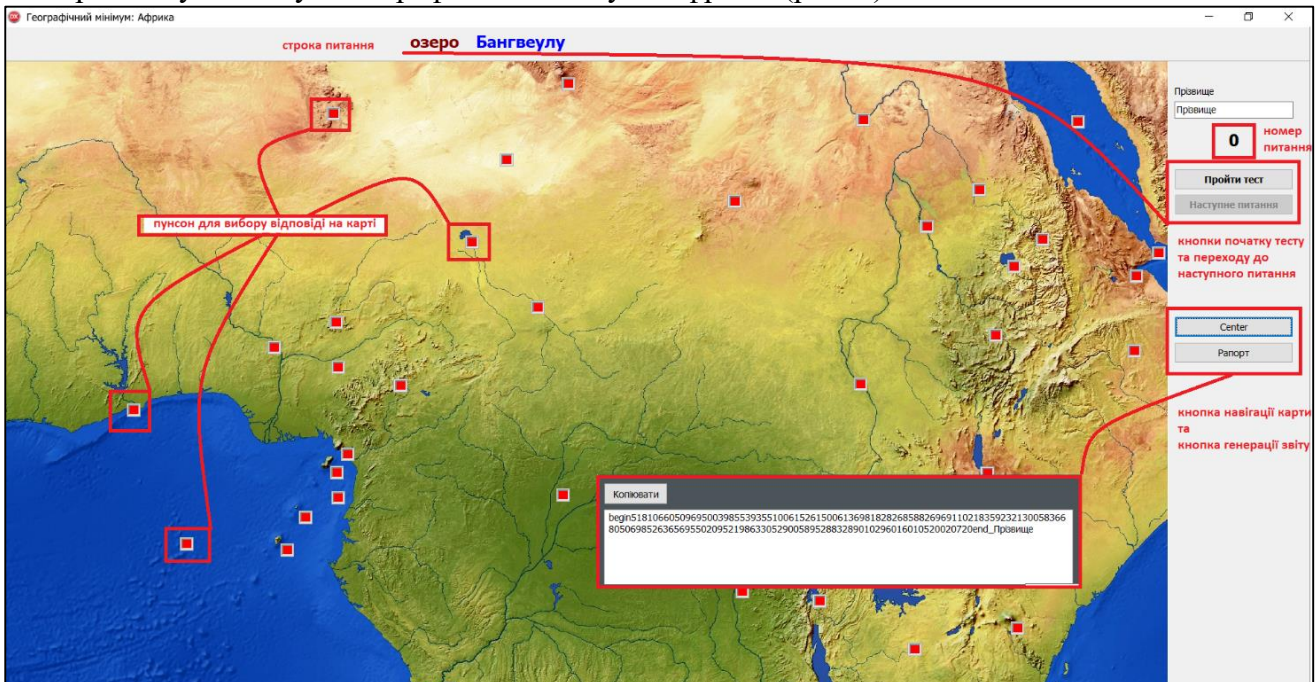

Рис. 4. Загальний вигляд екранної форми тест-додатку «Географічний мінімум: Африка». *Source: compiled by the authors based on research results*

Тестова форма містить всі необхідні елементи для програмного управління тестом, що полегшує сприйняття розробки:

- кнопка початку проходження тесту,
 - кнопка переходу до наступного завдання (яка є також кнопкою фіксації в звіті системи саме цієї відповіді),
 - вікно для внесення прізвища,
 - вікно візуалізації завдання - строка питання
 - вікно відображення перебігу тесту (числовий вираз номеру завдання),
 - кнопка центрування картзображення, а також можливості навігації зображення на екрані девайса при маніпулюваннях «мишкою» або touch pad пристрою. Для зручності пересування картзображень по екранній формі тесту та переходу/пошуку геолокацій об'єктів на карті, а також для загальної навігації під час тестування використовуються кнопка «Center» та курсор комп'ютерного маніпулятора «миша» (карту можна пересунути у потрібне положення зафіксувавши курсор «миші» на екрані і перетягнувши зображення).
 - кнопка генерації звіту (за потреби останній збережений звіт можна згенерувати ще раз)
- Варто відзначити те, що при натисканні кнопки із підтвердженням варіанту відповіді останнього завдання в масиві опитування на тестовій формі автоматично або посередством кнопки «Рапорт» студент отримує результати опитування у вигляді кількості правильно виконаних завдань (запис строки результатів - «STRING») (рис. 5).

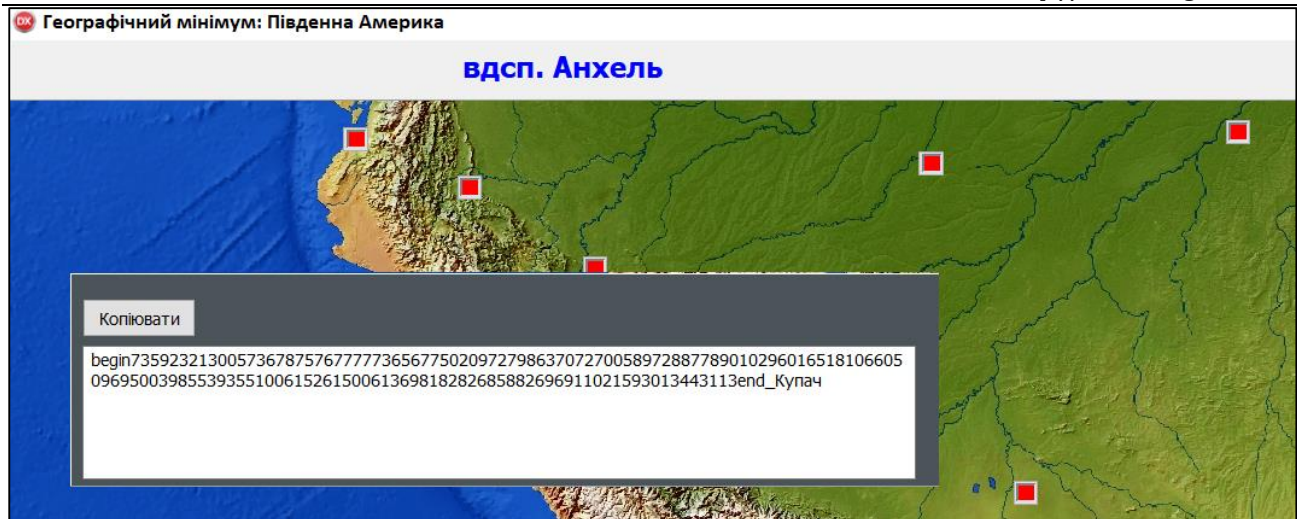

Рис. 5. Загальний вигляд вікна із звітом у вигляді запису строки результатів тестового додатку «Географічний мінімум: Південна Америка». *Source: compiled by the authors based on research results*

Проте, бальну оцінку студент отримує через генерацію звіту у тест-формі і після надсилання звітної форми викладачеві. Обмін звітною інформацією відбувається через поштові сервіси або чати соціальних мереж (Telegram, Viber зокрема).

Екранна форма звіту тестового додатку «Географічний мінімум» відображає статистику відповідей і будує запис строки результатів - «STRING» (кнопка Рапорт) у вигляді окремого вікна у тест-додатку. Цей запис копіюється і строка результату відсилається викладачеві на перевірку та оцінку. Викладач отримує через поштовий сервіс результат у вигляді запису звітної строки - «STRING» (наприклад, наступний запис програмного коду результату «`begin518106645096950039855393751006152615006136981778268588269691102183492371370583648050648526365645502095219863305290058952883289010296016431718521818end_Прізвище`») і обраховує результат у екранній формі контролю «Результат», інсталятор якої доступний лише! викладачеві (рис. 6.).

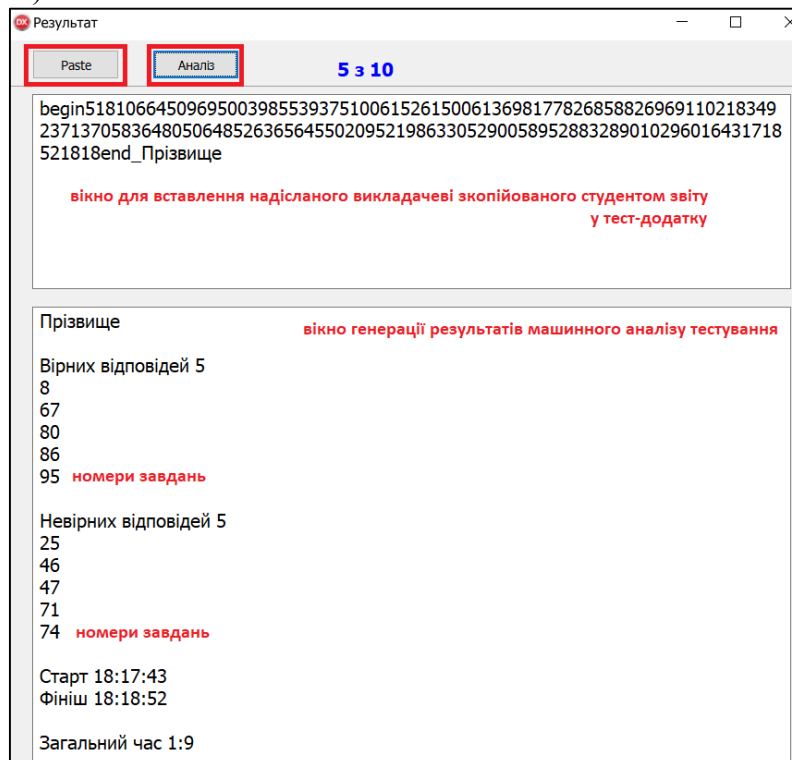

Рис. 6. Загальний вигляд екранної форми викладача для перевірки результатів тесту. *Source: compiled by the authors based on research results*

Форма для перевірки результатів тесту, яку розроблено для викладача містить два блоки: блок вікно-вставку звіту тест-форми студента та блок із вікном візуалізації обрахунку результату. Форма викладача проста у використанні і має набір елементів для управління формою, зокрема, кнопка «Paste» для вставки звітної строки надісланої студентом, кнопка «Аналіз» для ініціації обрахунку та строку результату.

Вікно перевірки у екранній формі «Результат» структурує звіт у вигляді двох частин:

- Вірні відповіді - загальна кількість та номери завдань відповіді на які було надано правильно;
- Невірні відповіді - загальна кількість та номери завдань відповіді на які було надано не вірно.

Крім цього, звіт про результати зазначає Прізвище респондента, загальну тривалість проходження тесту в хвиликах, час початку та час закінчення тесту.

Висновок. Узагальнюючи практичний досвід роботи з електронним дидактичним додатком для діагностики географічних знань студентів потрібно зауважити на тому, що розроблений тест-додаток дозволяє автоматизувати і, в такий спосіб, спростити процедури контролю та оцінки географічних знань в межах дисциплін циклу фізичної географія материків та океанів. Тестовий додаток є ефективним в плані заощадження часу та об'єктивності самого оцінювання. Відзначимо, що електронний дидактичний додаток «Географічний мінімум: Африка/Європа/Південна Америка» може використовуватися студентами також і як тренажер при вивченні природних особливостей окремих частин світу та географії об'єктів географічного простору.

Програмний продукт тест-додаток «Географічний мінімум» є зручним та зрозумілим у використанні і, що важливо, дає повну автономність при перевірках предметних знань з курсу фізичної географії материків та океанів. Додаток для проведення тестування є простим у застосунку і не вимагає спеціальних знань при використанні, весь функціонал програмного додатку адаптований під стандартні можливості персональних девайсів користувачів. Інтерактивний тестовий додаток «Географічний мінімум» дозволяє отримувати швидкий зворотній зв'язок від студентів безпосередньо під час заняття так і поза навчальний час. Використання тест-додатку на заняттях з предметів циклу географії материків та океанів для студентів бакалаврату дозволяє викладачу спростити та покращити зворотний зв'язок із групою студентів.

Сам тест, який є навчальною основою електронного додатку, відноситься до критеріально-орієнтованих тестових завдань, що призначено для перевірки конкретних знань та вмінь студентів визначених робочими навчальними програмами дисциплін. Тестовий контроль знань та вмінь студентів за допомогою електронного дидактичного додатку «Географічний мінімум» виконує в цілому важливі дидактичні функції. Зокрема однією з них можна вважати навчально-пізнавальну функцію, коли студентом виявляється мобілізація інтелектуальних умінь під час підготовки до завдань та при проведенні тесту з предмету фізичної географії. Студент зосереджує увагу на власних знаннях і вміннях з метою їхньої конкретизації та узагальнення під час надання відповідей на поставленні питання тесту: знання географії природних об'єктів та явищ, пошук геолокалізації визначених об'єктів на картах. Серед решти дидактичних функцій тесту, що покладено в основу додатку «Географічний мінімум» варто відмітити, виховну, перевіряючу, оцінювальну та мотиваційно-орієнтувальну. Так, виховна дидактична функція тесту із знання географічної номенклатури полягає у формуванні навичок концентрувати увагу та спрямовувати зусилля на опанування географічних мінімумів об'єктів та явищ, що характерні та є природними особливостями певних материків, а також знань з географії окремих частин світу. Також, виховна дидактична функція підкріплює мотиваційно-орієнтувальну при створенні мотивації покращення результатів опанування знаннями з курсу. Перевіряюча дидактична функція тесту закладена в додаток реалізується через перевірку персональних навчальних досягнень

студентів на етапі тематичного контролю та оцінки під час навчального процесу при вивченні курсу з фізичної географії материків та океанів. Оцінювальна - полягає у визначенні оцінки навчальних досягнень студентів отриманими числовими показниками тестування.

Використання інформаційно-комунікаційних технологій, до яких можна віднести і запропоновану розробку, на сьогодні є необхідною компонентою у розвитку географії як навчальної дисципліни. Автоматизацію процесу навчання географічних дисциплін в межах освітніх програм факультету можна віднести до модернізації освітнього процесу. Зокрема впровадження інформаційних технологій та методів, що базуються на їхній основі, в освітній процес є шляхами підвищення іновативності та ефективності освітніх програм, які впроваджуються на географічному факультеті КНУТШ.

Список використаних джерел

- Hurevych R.S. Cuchasni kompiuterni tekhnolohii yak zasib interdystsyplinarnoho navchannia// Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia u pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy -11-16s.// Zb. nauk. pr. — Vyp. 40 / Redkol.: I.A. Ziaziun (holova) ta in. — Kyiv-Vinnytsia: TOV firma «Planer», 2014. — 491 s.
- Hurevych R.S. Informatsiini tekhnolohii navchannia: innovatsiinyi pidkhid : navchalnyi posibnyk / R. S. Hurevych, M. Yu. Kademiia, L. S. Shevchenko ; za red. Hurevycha R. S. – Vinnytsia : TOV firma «Planer», 2012. – 348 s.
- Demianenko S.O., RNP «Fizychna heohrafiia materykiv ta okeaniv» dlia studentiv osvitnoho rivnia bakalavru OP Heodeziia ta zemleustrii za spetsialnistiu 193 Heodeziia ta zemleustrii haluzi znan 19 Arkhitektura ta budivnytstvo. K.: 2021 r. Elektronnyi resurs. – Rezhym dostupu: - <https://geo.knu.ua/wp-content/uploads/2021/12/ok.-11-gtz-2019.pdf>
- Kamenieva T.M. Teoretychni osnovy navchannia: Navchalno-metodychnyi posibnyk / Kamenieva T.M.. – K.: MNUTs, 2018. – 282 s
- Maksymenko V. P. Dydaktyka: kurs lektsii: Navch. posib. / V. P. Maksymenko – Khmelnytskyi: KhmTsNP, 2013. – 222 s
- Olishevska Yu.A. RNP «Afryky, Pivdennoi Ameryky ta Antarktydy» dlia studentiv osvitnoho rivnia bakalavru OP Ekonomichna heohrafiia za spetsialnistiu 106 Heohrafiia haluzi znan 10 Pryrodnychi nauky. K.: 2020r. Elektronnyi resurs. – Rezhym dostupu: - https://drive.google.com/file/d/1Bx40UyQNdtolLkpkE-KICYFt3K4z_Pvm/view
- Olishevska Yu.A. RNP «Afryky, Pivdennoi Ameryky ta Antarktydy» dlia studentiv osvitnoho rivnia bakalavru OP Heohrafiia za spetsialnistiu 014 Serednia osvita (Heohrafiia) haluzi znan 01 Osvita/Pedahohika. K.: 2019 r. Elektronnyi resurs. – Rezhym dostupu: - <https://drive.google.com/file/d/1gOM3R4gF9I0vsXgetqK75gfuXVILykpa/view>
- Rohozhnikova O.V. Suchasni zasoby otsiniuvannia osvitnikh rezultativ na prykladi interaktyvnogo resursu Plickers. Elektronnyi resurs. – Rezhym dostupu: <http://osnova.com.ua/items/item-november-2017>
- Sydorov M.V.-S. Elementy prohramuvannia u seredovyshchi Delphi // Elektronnyi resurs. – Rezhym dostupu: - <https://sociology.knu.ua/sites/default/files/course/materials/mycoursedelphi.pdf>
- Fetisov V.S. Kompiuterni tekhnolohii v testuvanni: navch.-metod. posib. – Nizhyn: Vydavets PP Lysenko M.M., 2011. – 140 s.

Можливості розвитку екотуризму на території національного природного парку «Дермансько-Острозький»

Козарез Д. М., Гринюк О. Ю.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, oleg.gryniuk@knu.ua

Надішла до редакційної колегії: 05.01.2022.

Прийнята: 20.01.2022.

Анотація. На нашій планеті майже не залишилось чистих (не забруднених) місць чи «недоторканої» природи. Відвідування об'єктів природно-заповідного фонду слід вважати

екотуристичною діяльністю, так званим «екотуризмом». Вперше про екологічний туризм, як вид діяльності почали говорити ще у 80-90 роках минулого століття. Серед усіх типів об'єктів природно-заповідного фонду, найбільш придатними до залучення до рекреаційно-туристичної діяльності є національні природні парки. Україна володіє значним потенціалом для розвитку екологічного туризму – створено 53 національні природні парки у всіх природних зонах країни. Однією з головних проблем розвитку екологічного туризму є рівномірний розподіл відвідувачів НПП протягом року. Для дослідження було обрано Дермансько-Острозький НПП, що створений у 2009 році у Рівненській області. Проаналізувавши природний потенціал Дермансько-Острозького парку слід зазначити, що екотуристичну діяльність можна здійснювати майже цілий рік розвиваючи такі підвиди екотуризму як фіто-, зоо-, орнітоекотуризм в поєднанні з активними формами туризму.

Ключові слова: природно-заповідний фонд, національний природний парк, екотуризм, екотуристичний потенціал.

Possibilities for the development of ecotourism on the territory of Dermansko-Ostrozky national nature park

Kozarez D., Gryniuk O.

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, oleg.gryniuk@knu.ua

Abstract. Anthropogenic impact on the environment is growing every year and is becoming more negative. There are almost no clean (unpolluted) places or "untouched" nature left on our planet. At the same time, every year the number of people willing to relax in the bosom of pure nature grows. It is possible to find "such nature" either in hard-to-reach and not very comfortable places, or by visiting the objects of the nature reserve fund. Visiting nature reserves should be considered an ecotourism activity, so-called "ecotourism". For the first time about ecological tourism as a type of activity began to talk in the 80-90s of last century. Of all the types of nature reserves, the most suitable for engaging in recreational and tourist activities are national nature parks.

Ukraine has significant potential for the development of ecological tourism - 53 national nature parks have been created in all natural areas of the country. One of the main problems in the development of ecological tourism is the even distribution of visitors to the NNP throughout the year. The main part of tourist flows falls on May-September, and the rest of the period is almost not visited. The Dermansko-Ostroh NNP, established in 2009 in Rivne region, was chosen for the study. This park is represented mainly by landscapes of the Polissya type, although very susceptible to anthropogenic influence in the XX century. Analyzing the natural potential of Dermano-Ostroh Park, it should be noted that ecotourism activities can be carried out almost all year round by developing such

subspecies of ecotourism as phyto-, zoo-, ornithoecotourism in combination with active forms of tourism.

Key words: *nature reserve fund, national nature park, ecotourism, ecotourism potential.*

Вступ. Кінець ХХ початок ХХІ століття характеризується значним негативним антропогенним впливом на навколишнє середовище. У Світі не залишилося місць куди б не принесла людська цивілізація. Тому досить актуальною є проблема збереження природних, майже не змінених ландшафтів, районів масового туризму, відпочинку людей. Серед різновидів туризму особливого поширення набуває екологічний туризм, що здійснюється переважно на територіях рекреаційного призначення в таких об'єктах ПЗФ як національні природні парки, біосферні заповідники, регіональні ландшафтні парки.

Слід розуміти, що частка екологічного туризму з кожним роком все більше зростає. Сучасні дослідження показують, що майже 1/5 усього туристичного ринку припадає на екологічний туризм. На території України (згідно звіту Довкілля України) функціонують 5 біосферних заповідників, 53 національних природних парків та 85 регіональних ландшафтних парків. Об'єкти природно-заповідного фонду слід більш ефективно залучати до рекреаційно-туристичної діяльності, зокрема екологічного туризму, але це майже не можливо без інвестицій. Більшість об'єктів ПЗФ потребують додаткового фінансування (фінансуються з державного або місцевого бюджетів) підвищення інвестиційної активності буде сприяти розвитку екотуризму, а також призведе до більш ефективного рекреаційного освоєння та використання значної кількості природоохоронних територій. Ефективна державна політика з відповідним фінансуванням буде сприяти розвитку рекреаційно-туристичної інфраструктури та розвитку туристичної діяльності в цілому.

Питанням ролі та значення екологічної складової в туризмі та екологічним туризмом почали цікавитися іще у 80-х роках минулого століття. Цим питанням присвячено достатньо різноманітних публікацій серед українських і закордонних дослідників. М. Ann Edington, John M. Edington (1986) одними із перших намагалися показати не тільки вплив рекреаційної та туристичної діяльності на навколишнє середовище, а й планування даної діяльності з врахуванням усіх екологічних обмежень. У статті «Екологія та туризм» Bryan H. Farrell, Dean Runyan (1991) розглянули проблеми які можуть виникнути у зв'язку все більш зростаючому попиту на природні атракції. D vdM Ruschmann (1992) розглянув можливості розвитку моделі екологічного туризму в лісах Амазонки. Безумовно заслуговують уваги дослідження з питань теорії, принципів та функцій екологічного туризму які здійснив О. Дмитрук (2004). Окрім того достатньо робіт вітчизняних науковців присвячених стану та проблемам розвитку екологічного туризму на території об'єктів природно-заповідного фонду. Більше того в останні роки почало розвиватися поняття «екологія туризму» як напрям на стику екології людини/екотуризму – ландшафтної екології/природному туризму – екології поселень/культурно-історичному туризмі (Lóránt Dénes Dr. Dávid, 2014).

Метою дослідження є визначення стану та перспектив розвитку екологічного туризму в національному природному парку «Дермансько-Острозький». У межах поставленої мети вирішувалися такі завдання:

- дослідження особливостей розвитку екологічного туризму як чинника сталого розвитку НПП «Дермансько-Острозький».
- визначення перспективних аспектів розвитку туризму екологічного спрямування у НПП «Дермансько-Острозький».

При дослідженні екологічного туризму використовувалися методи систематизації, узагальнення, порівняння та аналізу теоретичних та практичних напрацювань як вітчизняних, так і іноземних науковців.

Результати та їх аналіз. Дермансько-Острозький національний природний парк – об’єкт ПРЗ, розташований на території Острозького та частково Здолбунівського районів Рівненської області (див рис. 1). Був створений 11 грудня 2009 року, згідно Указу Президента України, з метою збереження цінних природних територій та історико-культурних на території вищезазначених адміністративних районів. До складу новоствореного парку було «включено» 18 уже існуючих, на той час, об’єктів природно-заповідного фонду. Так, у парк «ввійшли» такі об’єкти природно-заповідного фонду, як ботанічний заказник загальнодержавного значення «Бущанський», ботанічні заказники місцевого значення «Урочище «Бір», «Болото Кругляк», «Заплава річки Збитинка», ландшафтні заказники місцевого значення «Південно-Мостівський» та «Північно-Мостівський», лісовий заказник місцевого значення «Ольхава», гідрологічний заказник місцевого значення «Збитинський», геологічний заказник місцевого значення «Мізоцький кряж», орнітологічний заказник місцевого значення «Збитинський», гідрологічна пам’ятка природи місцевого значення «Джерело «Ринва», заповідні урочища «Гурби», «Мостівське», «Будки», «Зіньків камінь», «Пекло», «Турова могила». До складу парку було включено частково територію регіонального ландшафтного парку «Дермансько-Мостівський», створеного в 2002 р. в межах Здолбунівського району.

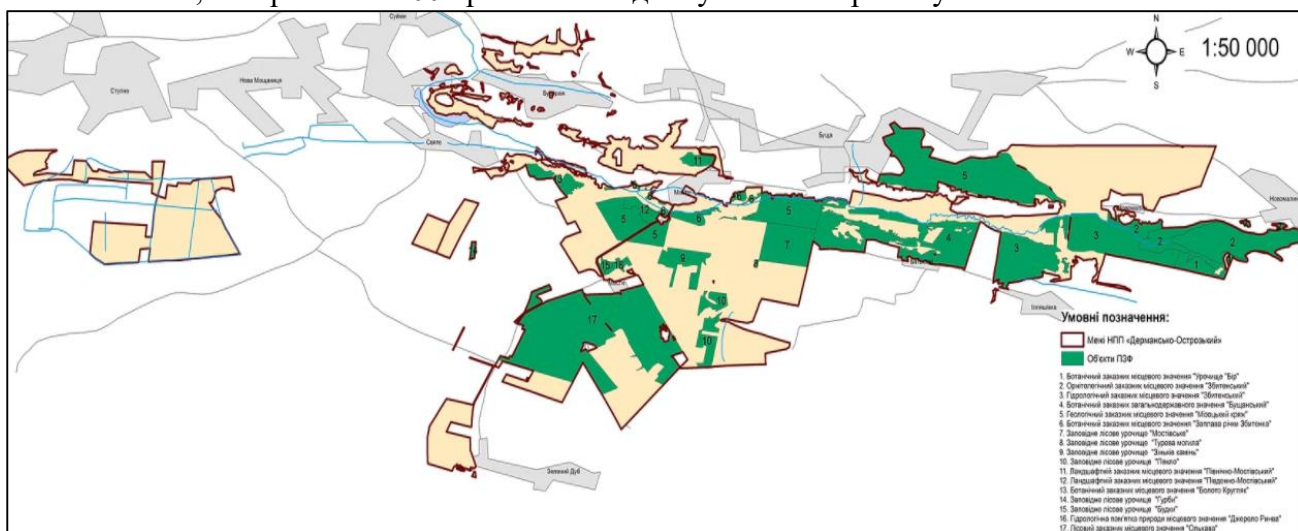

Рис. 1. Картошхема розміщення територій природно-заповідного фонду в межах НПП «Дермансько-Острозький» [розроблено авторами інструментами програми QGIS на основі відкритих геопросторових даних]

Загальна характеристика парку. Територіально парк розташований у найвужчій частині Малого Полісся – Острозькій прохідній долині. Саме в цьому місці Волинська та Подільською височинами ніби наближаються одна до другої. Територія НПП – знижена акумулятивно-денудаційна рівнину з численними ерозійними останцями. Останці в своїй основі крейдяні та перекриті потужними неогеновими вапнякуватими пісковиками, що знайшло своє відображення у формі рельєфу місцевості.

Для території характерне неглибоке заляганням фундаменту Українського кристалічного щита. Основна частина якого покрита відкладами алювіальними та флювіогляціальними водно-льодовикового походження. У ґрунтовому покриві переважають дерново-підзолисті, дерново-карбонатні, лучні та болотні ґрунти. Рельєф центральної частини парку добре розчленований та характеризується стрімкими схилами і вузькими улоговинами. Саме в цій частині парку є значні виходи підземних вод у підніжжі і дні ярів. Поєднання рельєфу та води створюють неповторні атрактивні краєвиди.

Основною водною артерією парку є річка Збитинка (місцева назва - Свитенька, басейн Горині) з притоками Бущанкою (міс. назва - Джерилиця) та Піщанкою. Вона бере початок на Мізоцько-Повчанському плато на околиці села Збитин Дубенського району і протікає в західному напрямку. Загальна довжина річки становить лише 56 км з водозбором в – 399 км². Поблизу

села Новомалин (Острозький район) на ріці було створено водосховище з площею водного дзеркала 2,3 км² та мах об'ємом в – 3,46 млн. м³.

Для території парку, як і більшості України, характерний помірно-континентальний клімат з теплим (сер. температура липня +18,5 °С) та вологим літом), м'якою (сер. температура січня – -4,5°С), з частими відлигами, хмарною зимою. Кількість опадів коливається в межах 420-440 мм на рік. Для річок регіону характерна (простежується майже кожен рік) висока весняна повінь та низька літня межень. Досить часто виникають короткочасні дощові паводки, осінні й зимові підйоми води. Як правило, підйом рівня води починається в березні (при ранній весні – в лютому), відбувається інтенсивно (до 0,5-1,0 м/добу). Як наслідок, пік рівня води встановлюється в середині або другій половині березня. Як правило, повноводдя проходить одним піком і дуже нечасто двома. Якщо підйом води відбувається досить стрімко – спад відносно повільний та може тривати від одного до двох місяців, досягаючи межені на другу поливну травня та червень. У жовтні починається підйом рівня води, що триває до льодоставу, що найчастіше настає в середині грудня. Але на перекатах досить часто залишаються ополонки, що можуть зберігатися відкритими усю зиму. До річч, рівень води, після вкриття ріки льодом, не опускається до рівня літньої межені. При теплих зимах бувають паводки, заввишки від 0,5 до 2,5 м. Найбільш багатоводна річка буває навесні (III-IV), коли по ній проходить 42-54 % річного стоку. Звільнення від льоду відбувається у верхів'ї наприкінці лютого – початку березня, решти частині водотоку на 1-2 тижні пізніше.

В цілому для Українського Полісся притаманна розмаїтість рослинного покриву, що звісно отримало своє відображення на території НПП «Дермансько-Острозький». Так, лісові угруповання представляють весь спектр існуючих у рівнинній частині України угруповань. На території парку зустрічаються дубові, грабово-дубові, грабово-дубово-соснові, дубово-соснові, соснові, ясеневі, чорновільхові ліси та рідкісні угруповання букових, скельнодубових та ялинових лісів.

Звісно ж своєрідною і дуже багатого є болотна рослинність, що представлена переважно низинними болотами. Наприклад, відоме низовинне Бушанське болото (міс. назва – Перетоки), характеризується дуже багатим видовим складом флори. Такий видовий склад обумовлений значними торфовими відкладами та його карбонатністю. Дане болото знаходиться на околиці села Буща та через нього проходить маршрут (зупинка № 3) екологічної стежки «Від Волині до Поділля».

Флора парку на сьогодні налічує 757 видів, з яких 87 мають охоронний статус (з них 44 види включено до Червоної книги України, до Бернської конвенції – 5 видів, до Європейського червоного списку – 1 вид, до списку CITES – 16 видів) (див рис 2.). окремо слід відмітити 34 види рослин, віднесені до регіональних рідкісних видів Рівненської області.

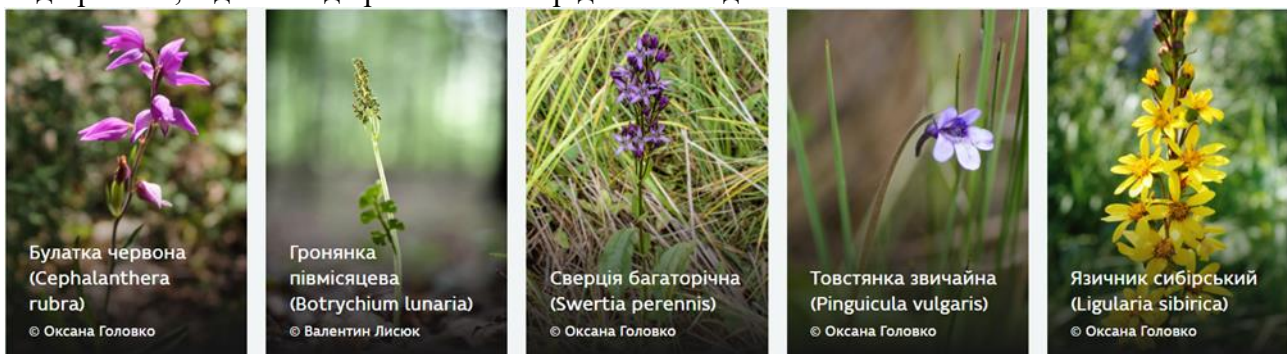

Рис. 2. Рослини, що занесені в Червону книгу України

Представники мохоподібних майже не досліджені. Так, згідно літературними даними наводиться зростання 22 видів. З рідкісних видів рослин на території НПП «Дермансько-Острозький» поширені плауноподібні: баранець звичайний, діфазіаструм сплюснутий, плаун річний, низка орхідей, таких як пальчатокорінники травневий, Фукса та м'ясочервоний, жировик Лезеля, любки дволиста та зеленоквіткова, коручки болотна, чемерниковидна та

темно-червона, булатки великоквіткова, червона та довголиста. Надзвичайно цінними в парку є такі рідкісні види боліт як сверція багаторічна та язичник буковинський. На вологих місцях поширені, крім того, сашник іржавий, меч-трава болотна, осоки Девела, Хоста, дводомна, а також комахоїдні рослини – товстянка звичайна та росичка англійська.

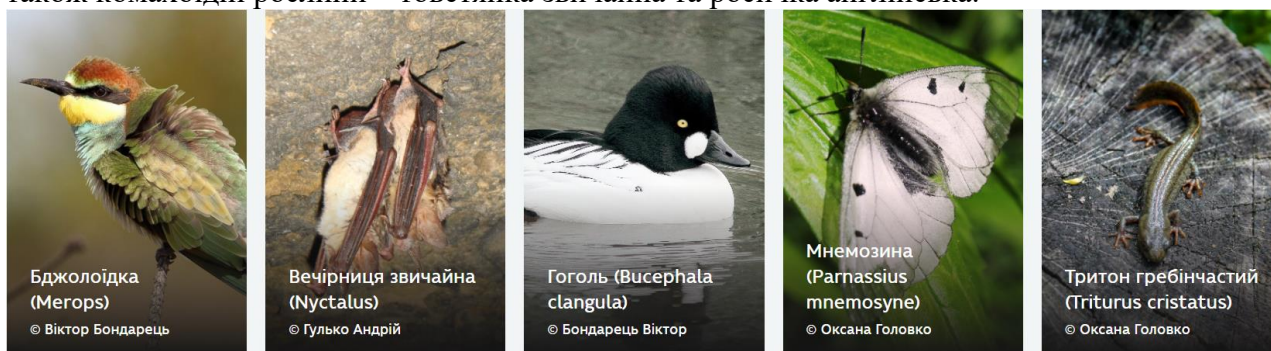

Рис. 3. Тварини, що занесені в Червону книгу України

Фауністичний комплекс території національного природного парку теж досить різноманітний: з 458 видів тварин – 206 перебувають під охороною, а 44 занесені до Червоної книги України (див. рис. 3). Звісно значна кількість видів охороняється відповідно згідно норм європейського та світового законодавства, так до Європейського Червоного списку включено 10 видів, до додатків 2 та 3 Бернської конвенції – 166 видів, до списку МСОП – 9 видів, Бонської конвенцією охороняється - 57, Вашингтонською – 16 видів тварин національного природного парку «Дермансько-Острозький». Окремо можна виділити 189 видів хребетних, що були виявлені на території парку та на суміжних територіях, з них: променеперих риб – 12 видів, земноводних – 10 видів, плазунів – 6 видів, птахів – 128 видів, ссавців – 33 види. З рідкісних представників безхребетних трапляються жук-олень, махаон, мнемозина, стрічкарка топлева, мінливець великий; з плазунів – мідянка. Але безумовно окрасою фауни природного парку є гніздування чорного лелеки та журавля сірого. Окрім того, не можна не залишити без уваги такі види рукокрилих, як вечірниця руда, вухань бурий, кажан пізній. І яке ж Полісся без рідкісних хижих ссавців. Тут можна зустріти перегузня, видру, горностая та тхора чорного.

Одним із важливих напрямків розвитку екологічного туризму, екологізації рекреаційно-туристичної діяльності на території національних природних парків є ефективність використання території протягом року. Для цього слід проаналізувати всі природні компоненти та зазначити коли і які доречно залучати до рекреаційно-туристичної діяльності.

На основі аналізу природних особливостей території, флори та фауни парку, вивчення особливостей розвитку відповідних рослинних угруповань та життєвого циклу тварин було розроблено та запропоновано календар спостережень з «прив'язкою» до відповідного підвиду екологічного туризму.

Таблиця 1. Календар видів екотуризму, можливих для здійснення в НПП «Дермансько-Острозький» [розроблено авторами на основі відкритих інформаційних ресурсів]

Місяць року	Об'єкт спостереження	Явище/ підвид екотуризму
Січень	Річка Збитинка	Льодостав
	Вовк, лисиця звичайна, заєць сірий, кабан дикий	Спостереження за тваринами, зооекотуризм
Лютий	річка Збитинка, Новомалинське водосховище	Скресання річки / Водний туризм
Березень	річка Збитинка	Скресання річки, повноводдя
	Глухар, Лелека чорний, беркут, журавель сірий	Приліт / Орнітоекотуризм
	Підсніжник звичайний	Масове цвітіння / Фітоекотуризм

Квітень	Бущанське болото, річка Збитинка, Новомалинське водосховище, джерело «Ринва»	Водний туризм, болотний туризм
	Нерозень, сова болотяна, гоголь, зміїд, сапан, балабан, голуб-синяк, сорокопуд сірий	Гніздування/ Орнітоекотуризм
	Лисиця звичайна, заєць сірий, горностаї, тхір лісовий	Зооекотуризм
	Піший туристичний маршрут «Заплавою річки Збитинка», екологічна стежка «Від Волині до Поділля», орнітологічна екологічна стежка «Заплавою річки Збитинка»	Ландшафтний екотуризм
	Язичник буковинський	Масове цвітіння
Травень	Бущанське болото, річка Збитинка, Новомалинське водосховище, джерело «Ринва»	Водний туризм, болотний туризм
	Лелека чорний, журавель сірий, гоголь, крех середній	Гніздування, поява перших пташенят/ Орнітоекотуризм
	Сашник іржавий, меч-трава болотна, осоки Девела, Хоста, дводомна	Масове цвітіння/ фітоекотуризм
	Піший туристичний маршрут «Заплавою річки Збитинка», екологічна стежка «Від Волині до Поділля», орнітологічна екологічна стежка «Заплавою річки Збитинка»	Ландшафтний екотуризм
Червень	Бущанське болото, річка Збитинка, Новомалинське водосховище, джерело «Ринва»	Водний туризм, болотний туризм
	Баранець звичайний, плаун річний, низка орхідей, лілія лісова	Масове цвітіння, фітоекотуризм
	урочища «Гурби», «Мостівське», «Будки», «Зіньків камінь», «Пекло», «Турова могила»	Спостереження
	Піший туристичний маршрут «Заплавою річки Збитинка», екологічна стежка «Від Волині до Поділля», орнітологічна екологічна стежка «Заплавою річки Збитинка»	Ландшафтний екотуризм
Липень	Бущанське болото, річка Збитинка Новомалинське водосховище, джерело «Ринва»	Водний туризм, болотний туризм
	урочища «Гурби», «Мостівське», «Будки», «Зіньків камінь», «Пекло», «Турова могила»	Спостереження
	Баранець звичайний, плаун річний, низка орхідей, коручка болотна, чемерниковидна та темно-червона, булатки великоквіткова, червона та довголиста.	Масове цвітіння / фітоекотуризм
	Піший туристичний маршрут «Заплавою річки Збитинка», екологічна стежка «Від Волині до Поділля», орнітологічна екологічна стежка «Заплавою річки Збитинка»	Ландшафтний екотуризм
Серпень	Бущанське болото, річка Збитинка, Новомалинське водосховище, джерело «Ринва»	Водний туризм, болотний туризм
	урочища «Гурби», «Мостівське», «Будки», «Зіньків камінь», «Пекло», «Турова могила»	Спостереження
	Баранець звичайний, плаун річний, низка орхідей, коручки болотна, чемерниковидна та темно-червона, булатки великоквіткова, червона та довголиста	Цвітіння, фітоекотуризм
	Піший туристичний маршрут «Заплавою річки Збитинка», екологічна стежка «Від Волині до Поділля», орнітологічна екологічна стежка «Заплавою річки Збитинка»	Ландшафтний екотуризм
Вересень	Бущанське болото, річка Збитинка, Новомалинське водосховище, джерело «Ринва»	Водний туризм, болотний туризм

	Нерозень, сова болотяна, гоголь, зміїд, сапсан, балабан, голуб-синяк, сорокопуд сірий	Відліт птахів у вирій / Орнітоекотузм
	урочища «Гурби», «Мостівське», «Будки», «Зіньків камінь», «Пекло», «Гурова могила»	Спостереження
	Піший туристичний маршрут «Заплавою річки Збитинка», екологічна стежка «Від Волині до Поділля», орнітологічна екологічна стежка «Заплавою річки Збитинка»	Спостереження, ландшафтний туризм
Жовтень	Річка Збитинка, Новомалинське водосховище,	Паводок, повноводність
	Берега низька, верба чорнична, осоки Девелла, Хоста, дводомна,	Повне осіннє фарбування листя
	Піший туристичний маршрут «Заплавою річки Збитинка», екологічна стежка «Від Волині до Поділля», орнітологічна екологічна стежка «Заплавою річки Збитинка»	Ландшафтний туризм
Листопад	Вовк, козуля, кабан дикий, білка, бобер, тхір лісовий, лисиця звичайна	Спостереження, зооекотуризм
	Ясен, дуб, клен	Початок листопаду
Грудень	річка Збитинка	Замерзання річки та водоймищ, водний туризм
	Вовк, лисиця звичайна, заєць сірий, кабан дикий	Спостереження, зооекотуризм

Окрім природної складової слід не забувати і про історичне значення даної місцевості. Адже даний регіон має значний історико-культурний потенціал. На території парку є археологічні пам'ятки, що відносяться до трипільської, городоцько-здовбицької, тишнецько-комарівської культур, залишки поселень доби бронзи та заліза. Поряд із селом Буща знаходиться відомий горб Пекло з дев'ятьма печерами. Саме в них можна спостерігати свідчення перебування людини – закопчені вогнищами місця, жорнові камені, старовинні крем'яні, кам'яні вироби.

Селище Дермань – мала батьківщина відомого митця, поета, публіциста та діяча Уласа Самчука. І звісно ж, Острога – батьківщина славного роду князів Острозьких. Місто яке було перетворено на фортецю, місто в якому була вперше перекладена Біблія (Острозька Библия) на церковнослов'янську мову (кирилицю), місто в якому знаходиться найстаріша науково-освітня установа нашої країни – Острозька академія.

На території парк було розроблено та прокладено екологічні стежки та марковані туристичні маршрути для відвідувачів:

- Екологічна стежка «Від Волині до Поділля»;
- Орнітологічна екологічна стежка «Заплавою річки Збитинка»;
- Піший туристичний маршрут «Заплавою річки Збитинка»;
- Велосипедний туристичний шлях «Велика пригода в Дермансько-Острозькому національному природному парку».

Висновки. Національний природний парк «Дермансько-Острозький» має значну рекреаційно-туристичну базу для розвитку різноманітних підвидів екотуризму. Цей край користується великою популярністю серед туристів. Відвідування парку можливе протягом всього року, проте найбільшу привабливість парк має у весняно-літній період, коли можна спостерігати за основними життєвими циклами більшості птахів, рослин та інших мешканців фауни парку. Саме в цей період можна розвивати такі види екотуризму як орнітоекотуризм, фітоекотуризм, водний і ландшафтний екотуризм тощо. В парку розроблено еколого-пізнавальні маршрути, стежки та веломаршрути.

Загалом, проаналізувавши рекреаційно-туристичну базу для розвитку екологічного туризму в межах НПП «Дермансько-Острозький», можна зробити такі висновки:

- Національний природний парк необхідні умови й інфраструктуру для розвитку екотуризму;
- Національний природний парк пропонує відвідувачам різноманітні та цікаві туристсько-рекреаційні програми екологічного змісту;
- на території парку розвивається еколого-просвітницька, екскурсійна та сервісна діяльність;
- в перспективі можна розширити спектр послуг із екологічного туризму, залучивши майже не задіяні можливості рекреаційно-туристичного потенціалу парку.

Список використаних джерел

- Dmytruk O.Iu. Ekolohichniy turyzm: suchasni kontseptsii menedzhmentu i marketynhu: navch. posibnyk / O.Iu. Dmytruk. K.: Alterpres, 2004. 192 s. (in Ukrainian).
- Ecological tourism in Brazil. D vdM Ruschmann - Tourism Management, 1992 Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/026151779290048C#!>
- Ofitsiyniy sait Natsionalnoho pryrodnoho parku «Dermansko-Ostrozkyi» Retrieved from <https://npp-derman-ostroh.wixsite.com/nppdo> (in Ukrainian).
- Pryrodni parky «Dermansko-Ostrozkyi» <https://www.nationalparks.in.ua/pryrodni-parky/rivne/dermansko-ostrozkyi/> Retrieved from (in Ukrainian).
- Pryrodno-zapovidnyi fond Ukrainy – Dermansko-Ostrozkyi NPP. Retrieved from <http://pzf.menr.gov.ua/дермансько-острозький-нпп.html> (in Ukrainian).
- Pryrodno-zapovidnyi fond Ukrainy «Natsionalnyi pryrodnyi park “Dermansko-Ostrozkyi”» <https://wownature.in.ua/parky-i-zapovidnyky/natsionalnyy-pryrodnyy-park-dermansko-ostrozkyi/> Retrieved from (in Ukrainian).
- Shvedun, V. O., Streltsov, V., Husarov, K. O., Sysoieva, S. I., Sheludko, R. M., Stankevych, S. V., Butenko, T. A., T. G. Tkachenko A. O. Khmyrova. (2019). The ukrainian market of ecological tourism: the current trends and development. Ukrainian Journal of Ecology, 9(4), 598-605. Retrieved from DOI: 10.15421/2019_795 (in Ukrainian).
- Ukraina Inkohnita «Natsionalnyi pryrodnyi park "Dermansko-Ostrozkyi"» <https://ukrainaincognita.com/rivnenska-oblast/ostrozkyi-raion/ostrog/natsionalnyi-pryrodnyi-park-dermansko-ostrozkyinatsionalnyi-pryrodnyi-park-dermansko-ostrozkyi> Retrieved from (in Ukrainian).
- Vseukrainska Ekolohichna Liha: Dermansko-Ostrozkyi Natsionalnyi Pryrodnyi Park: Retrieved from <https://www.ecoleague.net/veresen/item/1569-dermansko-ostrozkyi-natsionalnyi-pryrodnyi-park> (in Ukrainian).
- Zvit «Dovkillia Ukrainy 2020». Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/11/Dovk_20.pdf (in Ukrainian).

Міжнародне співробітництво у галузі туризму між Україною та Естонією: сучасний стан та перспективи розвитку

Мотузенко О.О., Шинкаренко У.Ю.

Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, м. Київ, Україна,
ulya.shinkarenko11@gmail.com

Надішла до редакційної колегії: 15.02.2022.

Прийнята: 23.02.2022.

Анотація. Стаття присвячена розгляду нинішніх відносин між Україною та Естонією в сфері туризму, що є важливим інструментом дипломатичного співробітництва у сучасному

світі. При вивченні даного питання головна увага зосереджувалася на детальному аналізі туристичних напрямків та українських територій привабливих для естонських туристів. У результаті було виявлено, що існують сприятливі умови для співпраці країн, які раніше входили до СРСР і нині характеризуються значною кількістю укладених угод. Тому міждержавні договори є основою для розвитку не лише ділового, але й масового туризму. Серед іншого в статті було охарактеризовано сучасну ситуацію з туристичними фірмами, які надають послуги організованих турів з Естонії до України. Вивчення відкритих джерел інформації щодо основних авіа, залізничних та автобусних операторів дозволило сформувати головні компанії з транспортних послуг. На даний момент, вивчення питання показало, що обмін та співпраця у туристичній галузі між країнами знаходиться на недостатньому рівні. Проте сформовані рекомендації можуть значно покращити туристичний імідж України для естонських туристів. Зокрема для популяризації українського туристичного продукту було запропоновано зробити акцент на гастрономічному, оздоровчому та спортивному напрямках і показати широкий вибір ресурсів для різних видів відпочинку. Продемонструвати, не лише морські ресурси України, але й можливість пляжного дозвілля на річках, озерах та термальних водах. У публікації було висвітлено Україну як конкурентоспроможну державу, що слідує останнім тенденціям, що пов'язані у тому числі із пандемією COVID-19 та гарантує повну безпеку туристів із знаком *Safe Travels Stamp*.

Ключові слова: українсько-естонське співробітництво, туризм, стратегії розвитку, країни Балтії, туристична діяльність.

International cooperation in the field of tourism between Ukraine and Estonia: current status and development prospects

Motuzenko E. A., Shynkarenko U. Y.,

Taras Shevchenko National University, Kyiv, Ukraine,

ulya.shinkarenko11@gmail.com

Annotation. The article is devoted to the current relations between Ukraine and Estonia in the field of tourism, which is an important tool of diplomatic cooperation in the modern world. In studying this issue, the main focus was on a detailed analysis of tourist destinations and Ukrainian territories attractive to Estonian tourists. As a result, it was found that there are favorable conditions for cooperation between the countries that were formerly part of the USSR and are now characterized by a significant number of agreements. Therefore, interstate agreements are the basis for the development of not only business but also mass tourism. Among other things, the article described

the current situation with travel companies that provide organized tour services from Estonia to Ukraine. The study of open sources of information on major air, rail and bus operators has led to the formation of major transport companies. At present, the study of the issue has shown that the exchange and cooperation in the field of tourism between the countries is insufficient. However, the formed recommendations can significantly improve the tourist image of Ukraine for Estonian tourists. In particular, to promote the Ukrainian tourist product, it was proposed to emphasize the gastronomic, health and sports areas and show a wide range of resources for different types of recreation. Demonstrate not only the marine resources of Ukraine, but also the possibility of beach leisure on rivers, lakes and thermal waters. The publication highlighted Ukraine as a competitive country that follows the latest trends, including the COVID-19 pandemic and guarantees the complete safety of tourists with the sign Safe Travels Stamp.

Keywords: *Ukrainian-Estonian cooperation, tourism, development strategies, Baltic States, tourist activity.*

Вступ. Безпрецедентна криза галузі туризму, викликана Ковід пандемією, за підсумком 2022-2021 рр. зупинила сталі туристичні потоки та зневілювала можливості багатьох туристичних дестинацій. На етапі невизначеності майбутнього туризму в цілому, є чітке бачення експертів, що відновлення галузі почнеться із жорсткої конкуренції між дестинаціями. У даному контексті для України особливої актуальності набуває низка завдань: як втримати національного туриста в країні, як знизити обсяги «донорства» для інших туристичної дестинацій і як стати атрактивною конкурентноспроможною дестинацією для окремих напрямків. У зв'язку із хронічною обмеженістю ресурсів на системне маркетингове просування країни на світовому туристичному ринку, необхідно акцентувати увагу всіх агентів туристичної галузі, та першочергово Державного агентства з розвитку туризму Міністерства інфраструктури України, на визначення країн, для яких Україна дійсно має потенціал атрактивної туристичної дестинації і розпочати активну роботу з промоції саме на таких напрямках. Отже, на даний момент, важливим для України є маркетингове просування з метою формування та розширення традиційних туристичних потоків, як у зв'язку з світовою пандемією, так і пошуком нових маршрутів для відпочинку.

На разі, туристична статистика свідчить, що між Україною та Естонією туристичні потоки не є сталими. Проте, серед Балтійських країн, Естонія є найбільш привабливою для українців за рахунок невисоких цін, при високому рівні європейських послуг, дії безвізового режиму та можливості вибору різних напрямків туризму. Естонія викликає зацікавленість і як транзитна дестинація для українців, які подорожують до Північної Європи. У свою чергу естонців Україна могла б зацікавити сприятливим кліматом, оскільки на їх території середня температура найтеплішого місяця становить 16,5⁰ С.

Сьогоднішні відносини між Україною та Естонією в ряді політичних та економічних питань мають повну підтримку. Україна вже майже 15 років є однією з найважливіших країн-отримувачів гуманітарної допомоги та допомоги розвитку від Естонії. Про інтерес Естонії до України може свідчити створення товариства «Естонське земляцтво». Крім цього в столиці країни проходять Дні культури та писемності слов'янських країн. Зважаючи на те, що туристичний ринок Естонії в основному є орієнтованим на колишні союзні республіки і поки що залишається маловивченим з боку України, важливим є налагодження контактів між туроператорами.

Метою даної статті було розглянути перспективи туристичної взаємодії між Україною та Естонією, задля подальшого налагодження економічних і міжкультурних зв'язків. На основі сучасної ситуації двостороннього співробітництва запропонувати заходи із залучення естонських туристів та покращення іміджу України на ринку туризму Естонії.

Наукова новизна даного дослідження полягала в обґрунтуванні необхідності розвитку співпраці в області туризму та формуванню ряду заходів націлених на розвиток українсько-естонських відносин. Уперше було розглянуто туристичні потоки під кутом донорства з України до Естонії і оцінено можливості участі держави в створенні туристичних продуктів для естонського тинку. Надані рекомендації є логічним продовженням апробації знань отриманих у межах дисципліни «Міжнародне співробітництво в сфері рекреації та туризму», яка дозволяє майбутнім фахівцям налагоджувати прямі контакти між органами з регулювання та розвитку туризму.

Практична значимість зводилась до огляду передумов для двостороннього співробітництва у галузі туризму між Україною та Естонією через призму міждержавних відносин на базі укладених договорів, що дозволяє чітко сформулювати план співробітництва в області туризму та розвитку туристичного обміну між країнами.

Нині питання українсько-естонських відносин у сфері туризму не є постійним об'єктом вивчення, тож не відображені у відповідних наукових публікаціях. Інформаційною основою для ознайомлення з міжкультурними відносинами між країнами слугують виступи державних діячів та дипломатів, що дозволяє аналізувати особисті оцінки і підходи до співробітництва в динаміці. Насамперед можна відмітити промови українських дипломатів Крижанівського В. та Клімкіна П., які працюють над економічним, науковим та технічним співробітництвом України з Естонією. Багато документів та звітів необхідних для дослідження містяться на сайтах Міністерств закордонних справ та громадських організацій. Важливими також є напрацювання викладачів кафедр географії України і країнознавства та туризму КНУ ім. Т. Г. Шевченка. Зокрема, публікація Мотузенко О. на конференції «Розвиток гастрономічного туризму в Україні: стан, виклики та перспектива імплементації європейського досвіду» була спрямована на розвиток міжнародного співробітництва та просування національного туристичного продукту України (2019). Питанням підготовки кадрів та встановленням сприятливих умов для розвитку туризму займається Любіцева О., що відображено в її праці «Регіональний аналіз туристичної освіти в Україні» (2021). Серед періодичної літератури також можна відмітити роботи Сливенко О. «Вплив євроінтеграційних процесів на розвиток туристичного ринку країн Балтії» (2014) та Корсак Р. «Історія розвитку туризму у країнах Балтики (Естонія, Латвія, Литва)» (2017), які досліджували структуру туристичного потоку і передумови для розвитку туризму країн Балтії. Напрацювання з теми туристичного потенціалу та індустрії туризму в Україні мають ряд вчених Кіпченко В. «Geography of tourism of Ukraine. The geography of tourism of Central and Eastern European countries» (2017), Карачина Н. «Розвиток міжнародного туризму в Україні у контексті світової інтеграції» (2014) та Король О. «Міжнародні туристичні потоки: суспільно-географічні аспекти формування та геопросторовий розподіл» (2020).

Задля збільшення туристичних обмінів між Україною та Естонією потрібно поглиблювати співробітництва у всіх можливих сферах. Адже поки що, українські та естонські туроператори мають замало туристичних продуктів, які могли б виступати основою співробітництва. Відповідно країни можуть фокусуватися на створенні інноваційних туристичних продуктів, які можуть інтегрувати і культурні продукти креативних індустрій і організовувати спільні ярмарки та заходи для демонстрації туристичних можливостей. Таким чином, ціллю дослідження є систематизація інформації про туристичні потоки між Україною та Естонією, а також формування нового бачення України, яка є «воротами Європи». На основі стабільного та стійкого розвитку українсько-естонських всебічних відносин стратегічної взаємодії і партнерства важливим є розгляд гуманітарних зв'язків та двосторонніх відносин в сфері туризму.

Матеріали і методи досліджень. В основу методів досліджень було покладено загальнонаукові методи аналізу та синтезу з інформаційних джерел. Зокрема було розглянуто укладені договори у сфері туризму між країнами. Для виявлення нових та уточнення діючих

форм співпраці між Україною та Естонією було опрацьовано національні стратегії розвитку туризму. При визначенні потенційних шляхів співпраці було проаналізовано офіційні сайти профільних міністерств, промови та виступи державних діячів, дипломатів, а також різноманітні матеріали організацій (Асоціація українських організацій в Естонії, Конгрес українців в Естонії) та електронних ЗМІ. Також з метою визначення перспективних туристичних дестинацій України було розглянуто промоцію туристичного бренду представлену міністерством закордонних справ України, ДАРТ, міністерством культури та інформаційної політики.

Результати та їх аналіз. Відповідно до розглянутих стратегій розвитку туризму Естонії та України було з'ясовано, що туристичне співробітництво не є їх пріоритетним напрямком, оскільки нині розроблено недостатньо заходів і діє мало спільних програм. Також було проаналізовано сучасний туристичний ринок Естонії та його головних суб'єктів. На основі зібраної інформації було сформовано рекомендації із покращення туристичних відносин між країнами, зокрема, через посилення професійної і систематичної роботи в сфері презентації та реклами привабливих дестинацій, а також стимулюванні навчальних обмінів студентської молоді, як найбільш активної групи подорожуючих. Також було виявлено фактори, які стримують українських подорожуючих обирати Естонію, серед яких невелика кількість авіарейсів та певна необізнаність про країну. Зазначено й чинники, які сприяють подальшій співпраці з Естонією. До них відносяться: діючі домовленості з окремими регіонами України, широкий вибір напрямків туризму, проживання значної української діаспори та автентична культура.

Виклад основного матеріалу. Важливою передумовою для розвитку міжнародного туристичного співробітництва між Україною та Естонією є підписання договорів у освітній, науковій, культурній та туристичній сферах. За період незалежної України договірно-правова база з Естонією налічує 72 угоди, що складає 29 років її двосторонніх зв'язків, від моменту першої угоди 1992 року про дружбу і співробітництво (<https://estonia.mfa.gov.ua/>). Таким чином, серед усіх документів, щодо сприяння розвитку туризму з 1992-2021 рік було прийнято 2 спільні програми у розвитку культури та ряд важливих міждержавних угод. Серед корисних, на даний момент, варто відмітити угоду 1994 року між естонською туристичною фірмою «RKRV Reisid» та Державним комітетом України по туризму. Проте варто відмітити, що нині з боку України немає жодної підтримки налагоджених 27 років тому контактів. Оскільки на сайті представленого туристичного агентства не зазначено жодної турпропозиції в нашу державу.

Ключовими програмами, в яких прописано розвиток та пріоритетні цілі туристичного сектору України є: Національна економічна стратегія на період до 2030 року та Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року. З боку Естонії таким документом виступає Стратегія розвитку туризму з 2021-2024 року, яка тісно пов'язана з Національною стратегією Естонії до 2035 року та стратегією транспортної та мобільної доступності до 2030 року. Не дивлячись на те, що в стратегіях обох країн, на перший погляд, немає дотичних заходів та дій із спільного розвитку туризму. Проте, у програмі Естонії, зазначається, що країна хоче збільшити ринок виїзного та в'їзного туризму за рахунок зменшення співпраці із Фінляндією та Росією. Спільним напрямком дій обох країн є розвиток туризму через цифрофізацію, відповідно якій Україна створила і розвиває туристичний інтернет-портал «Visit Ukraine», а Естонія планує покращити обробку та збір даних щодо туристичних потоків та закладів розміщення. Таким чином, можна відзначити, що збільшуючи свою гнучкість в плані диверсифікації туристичного ринку обидві країни мають чудову базу для безперешкодної співпраці.

З метою просування національних туристичних продуктів між країнами можна відмітити функціонування посольства Естонії в м. Київ (з серпня 1993 р.) та посольства України в м. Таллінн (з жовтня 1933 р.). За розвиток туризму в Естонії на урядовому рівні

відповідає Міністерство економіки та комунікацій (www.mkm.ee). За здійснення національної політики Естонії в галузі туризму відповідає Центр розвитку туризму (ЦРТ) (<https://www.visitestonia.com/ru>). Однією з найважливіших урядових організацій є фонд сприяння розвитку підприємництва (EAS), який з моменту свого створення працює над туристичним брендом Естонії (<https://www.eas.ee/>). На рівні неурядових профільних організацій туристичною діяльністю займаються в першу чергу Естонська асоціація туристичних агентств, Естонська асоціація готелів і ресторанів, Естонська асоціація спа і Естонська асоціація сільського туризму (див. рис. 1)

Рис. 1. Органи, що здійснюють регулювання в галузі туризму в Естонії [складено авторами за відкритими інформаційними джерелами]

Співробітництво в освітній сфері між країнами відбувається на базі декількох університетів: між Національним педагогічним університетом ім. М. П. Драгоманова, Національним технічним університетом України «Київський політехнічний інститут», Тернопільським технічним університетом і Талліннським університетом; Дипломатичною академією України при МЗС України і Естонською школою дипломатії; Національним аграрним університетом України і Тартуським аграрним університетом; Естонською бізнес-школою і Київським національним економічним університетом та Київським інститутом міжнародного менеджменту; Одеським національним морським університетом і Естонською морською академією (<http://ukrsvit.org/>). Завдяки академічній мобільності, яка існує між ЗВО відбувається активна наукова співпраця. Вдалим прикладом такої інтернаціоналізації можна назвати міжнародну літню школу AACIMB на базі НТУУ «КПІ». Власне після навчання в Естонії, українські студенти маючи контакти з іноземними викладачами активно запрошують їх та студентів-волонтерів до проведення різноманітних заходів на базі зазначеного закладу. Отже співробітництво в освітній сфері сприяє розвитку освітнього туризму між країнами.

Насправді, відносини Естонії та України в сферах освіти та культури почали формуватися ще у XVIII ст., відколи є перші дані про навчання в Тартуському Університеті українських студентів. Університети Естонії та України слідкують за цією традицією до цього часу, відтворивши двосторонні контакти. В рамках програми стипендії, в університетах Естонії навчаються десятки студентів з України. Також навчаються естонці в Україні. До 2022 року було продовжено спільну естонсько-українську програму «Стойка Україна», яка

передбачає не лише обговорення безпекових заходів, але й вдосконалення IT-сектору, дослідження потреб туристів.

На даний момент, можна відзначити, що спільних проектів у стратегії розвитку туризму між країнами немає. Відповідно Україна як перспективний туристичний напрямок не представлена на виставках Естонії. У свою чергу Естонія не приймає участі і в українській туристичній виставці UITT «Україна-Подорожі та Туризм». Однак Естонська Республіка все ж проявляє цікавість до України і у 2018 році на Львівщині був проведений промоційний тур для естонських туроператорів. Декілька регіонів Естонії та України створили прямі стосунки, підписуючи відповідні домовленості по співробітництву, здійснюють взаємні візити. Серед прикладів регіональних контактів співробітництва: Таллінн-Київ, Таллінн-Одеса, Тартуський повіт і Івано-Франківськ, Хійуський повіт та Херсонський регіон, Валгаський повіт та Шацький район. У межах спільного проекту започаткованого Естонським центром східного партнерства та Українським кризовим медіацентром було розроблено захід для журналістів з метою обміну досвідом управління в різних сферах економіки. На разі в Естонії діє два самодіяльні об'єднання українців: Конгрес Українців Естонії (2002 р.) та Асоціації українських організації (2002 р.). Серед головних видів їх діяльності можна відмітити реалізацію у 2021 році міжнародного культурно-соціального проекту «Таємниці України для тебе», а також представлення української культури на щорічному святі Дні народів Естонії.

На даний момент в умовах коронавірусної хвороби та зниження економічних показників багатьох країн, стимулювання розвитку туризму та демонстрація конкурентоспроможності для аналізованих країн є надзвичайно важливим напрямком. Статистичні дані 2019 року з кількості прибувчих туристів до країн Балтії демонструють перевагу Латвії з 8,3 млн. туристами над Естонією та Литвою у 6,1 млн (див. рис.2).

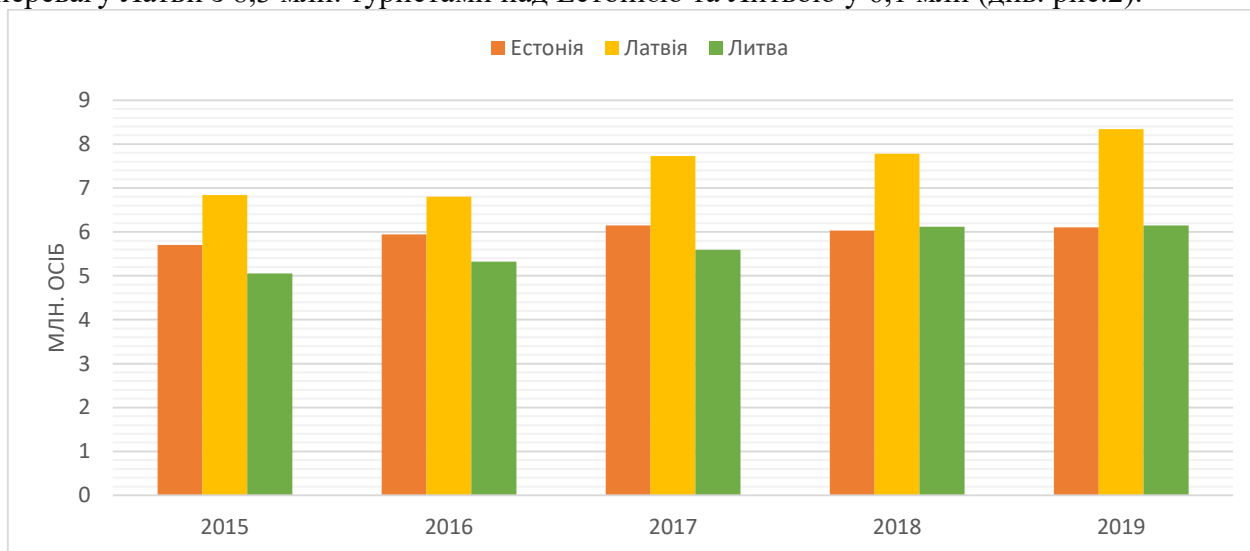

Рис. 2. Кількість іноземних туристів в країнах Балтійського регіону за 2015-2019 рр.
[складено авторами на основі даних з Баз даних WorldData.info]

Однак перевагою Естонії для українських туристів може бути цінова політика країни та архітектурна схожість з країнами Західної Європи. Кількість естонських туристів, що обслуговувалися в суб'єктів туристичної діяльності України в 2019 році склала 196 осіб (Державна служба статистики: кількість суб'єктів обслуговувані туроператорами, 2019). Проте дана статистика не відображає кількості осіб, які перетнули кордон України з ціллю візитів до родичів та друзів, тому кількість людей з Естонії може бути значно вищою. Враховуючи історичні корені і те, що перші естонські поселення з'явилися в Україні ще в 1860-х роках можна сказати, що є частка громадян, яких можна віднести до аудиторії ностальгічного туризму. За даними державної прикордонної служби України у 2020 році найбільше іноземних туристів було з Молдови, Білорусі та Росії, серед Балтійських країн представлена лише Литва з 30 тис. туристів (Державне агентство розвитку туризму, 2020).

Важливим аспектом у налагодженні туристичної співпраці є розгляд рейсів з Естонії до України (див. табл.1).

Таблиця 1. Компанії, які надають транспортні послуги між столицями Естонії та України станом на грудень 2021 р. [розроблено авторами за даними Skyscanner]

Авіалінії				
Назва компанії	Напрямок сполучення		Тривалість польоту	Вартість в одну сторону (min/ max)
Air France	(2 пересадки) HEL Хельсинки Вантаа+ CDG Париж Шарль де Голль	Таллінн-Київ (Бориспіль)	43 год 40 хв/ 11 год 35 хв	17 404 UAH/ 24 818 UAH
Air Baltic	(1 пересадка) RIX Рига	Таллінн-Київ (Бориспіль)	4 год 05 хв/ 3 год 30 хв	4 012 UAH/ 6 790 UAH
Austrian Airlines	(2 пересадки) FRA Франкфурт-на-Майне + VIE Вена	Таллінн-Київ (Бориспіль)	8 год 05 хв	11 746 UAH
LOT	(1 пересадка) WAW Варшава (Фредерик Шопен)	Таллінн-Київ (Бориспіль)	23 год 05 хв/ 4 год 10 хв	5 880 UAH/ 13 606 UAH
KLM	(1 пересадка) AMS Амстердамський Схипхол	Таллінн-Київ (Бориспіль)	9 год 10 хв	15 573 UAH
Lufthansa	(1 пересадка) FRA Франкфурт-на-Майне	Таллінн-Київ (Бориспіль)	13 год 45 хв/ 6 год 10 хв	8 977 UAH/ 10 750 UAH
Qatar Airways	(2 пересадки) HEL Хельсинки Вантаа+ DOH Міжнародний аеропорт Хамад	Таллінн-Київ (Бориспіль)	16 год 10 хв	66 693 UAH
Ryanair	(1 пересадка) VIE Вена	Таллінн-Київ (Бориспіль)	13 год	5 009 UAH
SWISS	(1 пересадка) ZRH Цюрих	Таллінн-Київ (Бориспіль)	11 год	12 033 UAH
Turkish airlines	(1 пересадка) IST Стамбул	Таллінн-Київ (Бориспіль)	25 год 05 хв 6 год 40 хв	8 838 UAH/ 8 839 UAH
Автобусні компанії				
Ecolines	Таллінн (автовокзал) - Київ (Видубичі)	Таллінн-Київ	34 год 30 хв	2 029 UAH
Temptrans	Таллінн (автовокзал) - Київ (Видубичі)	Таллінн-Київ	22 год	2 300 UAH
Залізничні				
Відсутнє сполучення				

З огляду на те, що більшість туристів під час першого візиту до країни обирають саме столицю, як найрозвиненіше місто з різноманітним відпочинком, авторами було проаналізовано існуюче сполучення між Таллінном та Києвом. Як видно з наведеної вище таблиці, серед зазначених способів подорожі, найкращим варіантом дістатися з Естонії до України є авіакомпанія Air Baltic, пропозиції від якої є найоптимальнішими як за ціною політикою так і за тривалістю польоту. Відстань від Києва до Таллінна становить 1317,6 км (дорівнює протяжності України із зх. на сх.). Найшвидшим способом мандрівки з Естонії до України є літак, а найдешевшим варіантом будуть автобусні перевезення, проте, на даний момент, немає прямого рейсу з Естонії до України. Проте є рейси відправлення з Таллінну і прибуттям у Київ з пересадкою в м. Валга і на станції Riga Pass. Увесь шлях, включаючи трансфери, займає приблизно 28 годин. Проте варто відмітити, що у 2019 р. в міжнародний залізничний проект поїзд «Чотирьох столиць» було запропоновано додати Естонію. Таке рішення дозволить естонським туристам здійснювати візит як до інших Балтійських країн так і залишитися на вікенд в Україні. Для нашої держави збільшення зворотного потоку пасажирів, який на разі є меншим по даному маршруту, дасть змогу підвищити не лише

рентабельність, але й збільшити частку подорожуючих та термін їх перебування. Варто зауважити, що при успішній реалізації включення 5-ої країни до проекту Україна матиме чимало переваг для налагодження міжнародного співробітництва, оскільки в межах Європи та на просторах пострадянських країн практично немає аналогів даному маршруту.

Для категорії іноземних туристів, які планують відвідати інші туристичні центри України, необхідною є інформація про існуючі напрямки рейсів (див. табл. 2).

Таблиця 2. Компанії, які надають транспортні послуги між ключовими містами Естонії та України станом на грудень 2021 р. [розроблено авторами за даними Skyscanner]

Авіалінії				
Назва компанії	Напрямок сполучення		Тривалість польоту	Вартість в одну сторону (min/ max)
Air France	(1 пересадка) BLL Біллунд (1 пересадка) WAW Варшава (Фредерик Шопен)	Таллінн- Львів	14 год 25 хв/ 3 год 35 хв	1 110 UAH/ 17 228 UAH
Austrian Airlines	(2 пересадки) FRA Франкфурт-на-Майне + VIE Вена	Таллінн- Львів	32 год 30 хв/ 21 год 20 хв	12 571 UAH/ 13 134 UAH
	(2 пересадки) FRA Франкфурт-на-Майне + VIE Вена	Таллінн- Одеса	32 год 20 хв/ 21 год 10 хв	22 252 UAH/ 22 809 UAH
Air Baltic	(1 пересадка) RIX Рига	Таллінн- Одеса	4 год 15 хв	7 747 UAH
LOT	(1 пересадка) WAW Варшава (Фредерик Шопен)	Таллінн- Львів	23 год 35 хв/ 3 год 35 хв	6 419 UAH/ 17 228 UAH
	(1 пересадка) WAW Варшава (Фредерик Шопен)	Таллінн- Одеса	11 год 35 хв	6 994 UAH
	(1 пересадка) WAW Варшава (Фредерик Шопен)	Таллінн- Харків	12 год	6 419 UAH
Lufthansa	(1 пересадка) FRA Франкфурт-на-Майне	Таллінн- Львів	18 год	15 831 UAH
	(2 пересадки) FRA Франкфурт-на-Майне + VIE Вена	Таллінн- Одеса	21 год 10 хв	27 957 UAH
Ryanair	(2 пересадки) LPL Ливерпуль+ KUN Каунас	Таллінн- Львів	33 год 55 хв/ 25 год 25 хв	1 875 UAH/ 2 532 UAH
	(2 пересадки) LPL Ливерпуль+ FCO Рим Фьємичино	Таллінн- Одеса	42 год 55 хв	1 557 UAH
Turkish airlines	(1 пересадка) IST Стамбул	Таллінн- Львів	7 год 55 хв	13 750 UAH
	(1 пересадка) IST Стамбул	Таллінн- Одеса	25 год 55 хв	8 838 UAH
	(1 пересадка) IST Стамбул	Таллінн- Харків	7 год 45 хв	7 510 UAH

З представленої таблиці видно, що туристичними напрямками в Україні, куди можна дістатися літаком є: Львів, Харків та Одеса. Найшвидший та найзручніший варіант з 1

пересадкою представляє компанія Turkish airlines, а найдоступніший за ціновим аспектом- Ryanair з 2 пересадками. Також окрім представленого виду транспорту до цих міст можна подорожувати автобусом від компаній, які мають рейси до Києва.

Таким чином представлений транспортно-комунікаційний спосіб між країнами, демонструє широкий вибір за ціновим діапазоном, а також фактором часу. Дане твердження підкріплено тим, що у наведених таблицях проаналізовано 10 основних авіаперевізників та 2 автобусні компанії, що мають часті відправлення з Естонії до України. Таке порівняння дає нам змогу побачити вартість від основних гравців транспортної логістики, які обслуговують представлені напрямки.

Отже, враховуючи найперспективніші та найвідвідуваніші регіони нашої країни варто відмітити, те що усі вони включені до співробітництва у сфері транспорту. Відповідно представлені міста мають гарний транспортно-експлуатаційний стан доріг для подорожей до віддалених туристичних дестинацій. Львів, Харків та Одеса давно займають нішу з головними туристичними продуктами нараховуючи найбільші туристичні прибуття. З цієї точки зору, існуючий ринок туристичних подорожей між Україною та Естонією має гарних постачальників у транспортній логістиці.

Важливу роль у залученні іноземних туристів відіграють туристичні оператори, які працюють над збільшенням туристичних потоків до своєї країни, організовуючи маршрути та відкриваючи туристам цікаві дестинації. Якщо проаналізувати ринок туристичних пропозицій з України до Естонії, можна відмітити значну кількість різноманітних екскурсій як безпосередньо в саму країну так і в складі з іншими балтійськими державами.

Проте здійснивши пошук туристичних агенцій, які пропонують тури з Естонії до України варто відмітити, що даний напрямок є вузьким і включає або найбільші міста України або відвідування нашої держави проїздом.

До COVID-19 автори ідентифікували популярність наступних видів туризму: культурно-пізнавальний та подієвий (див.табл.2).

Таблиця 2. Тури, що пропонуються для відвідування України та Естонії станом на грудень 2021 року [розроблено авторами за даними різних відкритих джерел]

Назва турагенства	Назва туру	Тривалість
Україна-Естонія		
Адріатік Тревел https://www.adriatic-travel.com.ua	«Легенди і казки Прибалтики» Маршрут: Рига, Юрмала, Таллінн	5 днів/ 4 ночі
Аккорд тур https://www.accordtour.com	Шість столиць. Бурштинові дороги Балтії і Скандинавії Маршрут: Київ, Вільнюс, Рига, Таллінн, Стокгольм, Осло, Копенгаген, Берлін, Краків, Львів, Київ	8 днів/7 ночей
Феєрія мандрів https://feerie.com.ua/	Білі ночі Таллінна і Стокгольма (з авіа та круїзом зі сніданками) Маршрут: <u>Київ</u> – <u>Таллінн</u> – <u>Стокгольм</u> – <u>Таллінн</u> (Льотна гавань, Кадріоргзький палац) – <u>Київ</u>	4 дні/3 ночі
Естонія-Україна		
Smart Travel OÜ https://www.smarttravel.ee/contact-us/	Classic Tour of Ukraine Маршрут: Київ-Львів	7 днів / 6 ночей
	Tour of Ukraine and Poland Маршрут: Київ, Львів, Краків, Варшава	11 днів/10 ночей
RKRV Reisid http://www.rkrvreisid.ee/	Продаж автобусних квитків Маршрут Таллінн-Київ Оформлення віз	Понеділок/ Середа/ П'ятниця/ Субота

З 2017 для відвідування Естонії громадянам України при наявності біометричного паспорта віза не потрібна. Максимальний період перебування - до 90 днів протягом 180 днів.

Нині українці в Естонії є третьою за чисельністю етнічною групою населення після естонців і росіян. За даними Інтеграційного фонду Естонії, в країні проживає біля 24 тисяч етнічних українців, з них – 4,5 тисяч осіб мають естонське громадянство. Відповідно до даних Департаменту статистики ЕР (Ukraina infoportaal Eestis) станом на 01 січня 2019р. в Естонії постійно/тимчасово проживає 8 649 громадян України. Основними туристичними компаніями на території Естонії є: NOVATOURS, ICS Travel Group, Leontravel і Notka-tour. Станом на 2019 р. дохід від одного туриста в країні складає 379 \$. Серед існуючих видів туризму найбільш популярними є медичний, діловий, екологічний та активний.

Розглянувши конкурентоспроможність Естонії та України можна виокремити позитивні та негативні фактори у розвитку двостороннього співробітництва. До перших можна віднести:

1) добре розвинену договірну базу, яка охоплює широкий спектр ключових сфер економіки, а також те, що Естонія підтримує інтеграцію України до Європейського Союзу та НАТО. Тридцять років тому естонці як і українці отримали незалежність і розвивалися за схожим сценарієм насадження російської мови та залишками матеріальної та нематеріальної спадщини радянського союзу. Сьогодні країна в рамках проекту від Естонського центру східного партнерства допомагає Україні підвищити соціальну стійкість Західного регіону шляхом посилення місцевих ЗМІ. Проект зосереджений на наступних областях: Чернівецькій, Волинській, Івано-Франківській, Львівській та Рівненській;

2) нині Естонія особливо, зацікавлена у співпраці із Івано-Франківською та Львівською областю, які є «льотними» регіонами з міжнародними аеропортами та цікавими для відвідування. Адже найголовніше тут є гори та значні можливості як для літньої так і зимової рекреації. Зважаючи на те, що найвища точка Естонії г. Суур 318 м. над рівнем моря естонські туристи зацікавлені в катанні на лижах, походах у гори та підкоренні найвищої точки України. Перспективним у цьому плані для іноземних туристів є тури на сучасний курорт Буковель;

3) окрім Західної України стратегічним напрямком можна назвати Південний регіон-Одеса, Херсон та Миколаїв з теплим кліматом та морем. З огляду на географічне положення нашої держави можна сказати, що вона знаходиться найближче до Естонії, як країна що має широкий комплекс послуг для водної рекреації. Так, наприклад, температура найтеплішого літнього місяця липня в Естонії складає +16, 5⁰ С при цьому температура води сягає +16, 9⁰ С і в цілому клімат країни є прохолодним внаслідок арктичних циклонів. У південних областях України в аналогічний період маємо показники липня +22⁰ С та води більше 20⁰ С. Відповідно Одеська область як найрозвинутіша у Причорномор'ї могла б організувати пляжний відпочинок для естонців. Як додаткова перевага для туристів саме з Естонії, те що вони швидко зможуть адаптуватися до клімату України, оскільки тут нема надмірної спеки чи вологості. На відміну від пляжного сезону в країнах Південної Європи;

4) сприятливим моментом для налагодження туристичного співробітництва можна назвати історичний шлях «Із варяг у греки», до якого входила більша частина Європи. Відповідно відновлення спільної спадщини між країнами буде слугувати додатковим фактором залучення туристів до нових в Україні екскурсійних маршрутів.

5) позитивний вплив збільшення естонських туристів до України може бути зумовлений не лише безвізовим режимом, але й адаптованістю засобів туристичної сфери до запитів окремої категорії людей з особливими потребами. Станом на 2019 р. в Естонії проживає 154 531 тис. людей. з особливими потребами (Eesti Puuetega Inimeste Koda – ЕРІКода). Хоча в Україні поки не має івент-турів для такої категорії людей, проте у багатьох регіонах є музеї з аудіогідами та інфраструктура для ефективного екскурсійного обслуговування;

6) важливим стимулюючим фактором є цінова політика українського турпродукту, зокрема wellness-центрів з їх spa-процедурами. Для порівняння в Естонії відпочинок в 3* готелі Narva-Jõesuu SPA & Sanatoorium на 14 днів буде коштувати в межах 30 тис. грн. Тоді як

в Україні відпочинок у санаторії «Квітка полонини» на аналогічний термін обійдеться в 20 тис грн. Також унікальною особливістю даного місця є те, що воно знаходиться на висоті 280 м над рівнем моря. У порівнянні з санаторно-лікувальними закладами Естонії, які розташовуються на рівнинній місцевості з не значною висотою, українські лікувально-оздоровчі тури є більш цікавими та різноманітними. Перевагами санаторіїв України є також те, що вони знаходяться в межах живописної природи, оточені лісом, озером чи річкою. Відповідно можна організовувати сімейні тури з дітьми. Адже для тих, хто має захворювання органів дихання чи алергію місцевий клімат з буковими та сосновими лісами має терапевтичний ефект. Крім цього місцеві термальні та мінеральні джерела допоможуть при порушеннях нервової системи чи опорно-рухового апарату. Оскільки лікувальна вода типу «Нафтуса» за своїм ступенем мінералізації є аналогом «Боржомі»;

7) розглядаючи курорти Закарпатського регіону, то поряд з відмінним лікуванням турист зможе познайомитися з автентичними традиціями кухні, культури та побуту мешканців скориставшись додатковими екскурсійними послугами до найближчих населених пунктів. Конкурентною перевагою України для іноземних туристів може бути не просто гастрономічний туризм, якій відомий і самим естонцям. Цікавим для них було б відвідати етногастрономічний фестиваль «Дороги вина та смаку Закарпаття» аналогічного якому в Естонії немає.

До стримуючих факторів можна віднести:

1) відсутність чіткої стратегії для розвитку туризму з Центрально-Східною Європою. Естонія нині орієнтується здебільшого на туристів з Балтійського та Скандинавського регіонів, що в свою чергу не відкриває для країни нові ринки (див. рис.3, 4).

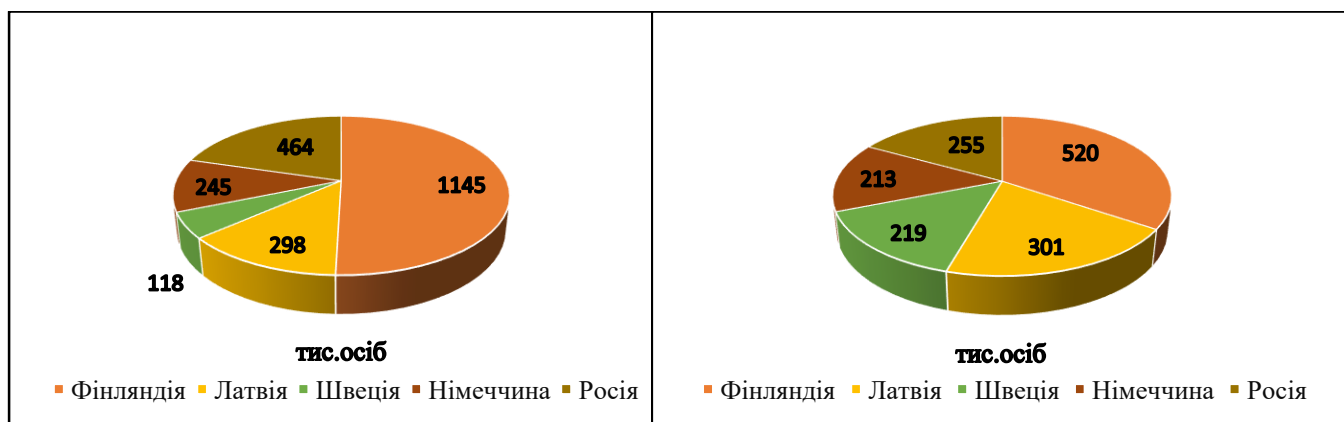

Рис.3. В'їзний туризм до Естонії за 2018 р.

Рис.4. Виїзний туризм Естонії за 2018 р.

[складено авторами за даними міжнародної організації OECD]

2) практика культурних обмінів та ділового співробітництва налагоджена між Україною та Естонією на не достатньому рівні. Зокрема, наша держава не приймає участі у відомій туристичній виставці Естонії Tourest. Хоча у 2020 році національні стенди були представлені від 32 країн, і місцеве населення цікавив саме європейський напрямок, де Україна маючи конкурентоспроможність, в окремих видах туризму, могла цілком вдало себе презентувати.

3) однією з основних проблем невисокої частки подорожуючих естонців є їх малообізнаність про туристичні дестинації України і в цілому в свідомості їхніх громадян не сформовано чіткого образу про нашу країну. Відповідно дана проблема є актуальною для обох країн, адже за відсутності спільної платформи з туристичною інформацією населення Естонії не знає про розваги, кухню та цікаві міста України. Тому органу виконавчої влади в туризмі з метою привернення уваги до історико-культурних та природних ресурсів варто створити wed-

сайт, де були б зібрані усі тематичні маршрути України. Завдяки чому туристи знатимуть не лише про ключові міста нашої держави, але й відвідувати ті напрямки про які раніше не знали.

Висновки. Розглянувши туристичний потенціал Естонії та України, проаналізувавши існуючі договори та оцінивши нинішнє співробітництво між главами держав, можна сказати, що Україна як новий туристичний напрямок для Естонії є надзвичайно цікавою. Тому для поліпшення туристичного співробітництва варто зосередитися на існуючих прогалинах між ними. Відповідно дієвим засобом є розробка рекомендацій в даній статті, в основу яких лягли принципи поєднання сучасних трендів після COVID-пандемії. Для початку потрібно створити спільну туристичну онлайн платформу, за допомогою якої профільні організації зможуть підвищувати популярність пам'яток та демонструвати основні туристичні регіони. Також до даного напрямку варто залучати ЗМІ, які можуть представляти досягнення національної культури двох країн та налагоджувати дружню комунікацію. На разі найбільш популярною соціальною мережею в Естонії є facebook, яку можна використовувати як майданчик для промоції українських дестинацій. На базі цього ресурсу естонці найчастіше відвідують такі сторінки як: Postimees (естонська газета), Delfi (інтернет-портал), SkyPlus (естонська радіостанція), Telia Eesti (телекомунікаційна компанія) та Õhtuleht (естонська газета) через які, також можна здійснювати інформування потенційних відвідувачів. На разі в Україні вистачає туроператорів які, організують тури до Естонії, що не можна відмітити у зворотному напрямку. Відповідно хорошим досвідом у цьому плані міг слугувати приклад фінсько-українського туроператора Nordic Travel, основною задачею якого є не лише продаж екскурсій до країн Скандинавії, Прибалтики і т. п., але й організації турів до України для фінів, підтримка фінських журналістів та музикантів під час їх візитів до нашої держави. Тому важливо налагоджувати співпрацю між туристичними операторами. З огляду, на зазначеній в статті інформації про особливості клімату Естонії, маємо цільову аудиторію для якої варто демонструвати Україну як державу з пляжним сімейним відпочинком. Відповідно, потрібно активно налагоджувати співпрацю між професійними об'єднаннями туроператорів.

На разі через відсутність активної співпраці між країнами можна констатувати те, що у 2019 р. естонська авіакомпанія Nordica (LOT) припинила рейси з Таллінну до Києва через їх нерентабельність. Тому з метою збільшення в'їзного туризму з Естонії до України варто проводити спільні виставки, конференції та робочі зустрічі. Спільні зйомки фільмів, серіалів та інших мультимедійних матеріалів також сприяє підвищенню рівня обізнаності про Україну в Естонії. Зважаючи на те, що в Україні було відзнято чимало зарубіжних фільмів можна було б зробити спеціальні екскурсії та тури по місцях зйомок, організувати івенти за мотивами серіалів/фільмів, костюмовані шоу. Сьогодні Україні варто приділяти увагу як молодіжним, туристичним, спортивним обмінам так і розвитку співробітництва між університетами, з метою розвитку академічної мобільності. Адже молодь, не дивлячись на те, що не може дозволити собі дуже дорогі подорожі, є головним подорожуючим дослідником нових територій. Дана цільова група активно формує контент про туристичну дестинацію: викладає фото в соціальні мережі та ділиться враженнями від подорожі. Важливим напрямком може бути і лікувально-оздоровчий туризм в Україні, оскільки станом на 2021 р. в Естонії 20,7 % усього населення складають люди похилого віку, що є потенційними споживачами таких послуг. Оскільки 2022 рік в Україні визнаний Роком медичного та оздоровчого туризму, слід звернути увагу на те, що Україна має конкурентні переваги для медичного туризму у сфері репродуктології, стоматології та клітинної медицини, а також санаторного лікування. Даний напрямок останні декілька років набирає розвитку та популярності серед туристів. Відповідно наша країна могла б надавати естонським подорожуючим як безпосередні послуги з лікування так і організувати семінари та конференції з провідними спеціалістами.

Новим видом отримати враження від подорожі для естонських туристів може бути гастрономічний туризм. Хоча цей напрямок активно розвивається і в самій Естонії, однак більшість турів організовані або в Таллінн або країна включена в спільний тур

Скандинавськими країнами. Тому переваги України у цьому різновиді відпочинку значно ширші, що зумовлено довгою історією становлення кухні, локальним різноманіттям, наявністю фестивалів їжі та окремих винних маршрутів.

Для України можливість туристичного співробітництва з Естонією це перспектива виходу на туристичний ринок країн Балтії та Скандинавії. У свою чергу для естонських туристів можливість подорожей в Україну представляє собою організацію дозвілля для будь-яких типів туристів, на будь-яку цінову політику та з можливістю вибору як активного так більш пасивного відпочинку. В умовах пандемії COVID-19 актуальним є питання безпеки туристів під час відвідування туристичних дестинацій. Таким чином, чимало українських міст в 2020 році приєдналися до глобальної ініціативи *SafeTravels* від World Travel & Tourism Council (WTTC) та отримали знак відповідності Safe Travels Stamp. Естонія, на даний момент, не включена до цієї ініціативи.

Список використаних джерел

- «Festyval dumok» – vtilennia estonskoho dosvidu v Ukraini. Retrieved from: <https://chesno.ck.ua/2021/09/16/festyval-dumok-vtilennya-estonskogo-dosvidu-v-ukrayini-foto/>.
- Cheremushkyna O. Prodvizhenye turystycheskoho napravleniya Estonyu 2013. Retrieved from: <https://docplayer.com/44528472-Prodvizhenie-turisticheskogo-napravleniya-estonii.html>. (in Ukrainian)
- Derzhavne ahentstvo rozvytku turyzmu. Retrieved from: <https://www.tourism.gov.ua/>.
- Dohovir pro druzhbu i spivrobitnytstvo mizh Ukrainoiu ta Estonskoiu Respublikoiu // Polityka i chas. – 1992. – №7-8. – S 14.8
- Dohovirno-pravova baza mizh Ukrainoiu ta Estonskoiu Respublikoiu. Retrieved from: <https://estonia.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/105-dogovirno-pravova-baza-mizh-ukrajinoju-ta-jestoniyeju>.
- Dyrektor Tsentra razvytiya turyzma: kak sdelat Estonyiu populiarnoi sredi puteshestvennikov. Retrieved from: <https://turist.delfi.ee/statja/84099978/direktor-centra-razvitiya-turyzma-kak-sdelat-estoniyu-populyarnoy-sredi-puteshestvennikov>.
- Estonia is one of the best Ukraines friends and partners – diplomat. Ukrainskyi kryzovyi media-tsentr. – 2016. Retrieved from: <https://uacrisis.org/en/51234-estoniya>.
- How to get from Tallinn to Kyiv by plane, car ferry, bus, train or car. Retrieved from: <https://www.rome2rio.com/s/Tallinn/Kyiv>.
- Informatsiyni portal. Asotsiatsiia Ukrainskykh orhanizatsiia v Estonii. Retrieved from: <https://www.ukraine.ee/>.
- Karachyna N. Rozvytok mizhnarodnoho turyzmu v Ukraini u konteksti svitovoi intehratsii / N. Karachyna, O. Savitska // Molodyi vchenyi. – 2014. – № 5 (08). – S. 109–113.
- Khorosheniuk S. I. Ukrayna-Estoniya: sotrudnychestvo v oblasti kultury, obrazovaniya y nauky. / S. I. Khorosheniuk. // Visnyk Natsionalnoi yurydychnoi akademii Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho. – 2012. – S. 205–213. (in Ukrainian)
- Kiptenko, V., Lyubitseva, O., Malska, M., Rutynskiy, M., Zan'ko, Y., & Zinko, J. (2017). Geography of tourism of Ukraine. *The geography of tourism of Central and Eastern European countries: Second edition* (pp. 509–551).
- Korsak R., Furtii V. Istorii rozvytku turyzmu u krainakh Baltyky (Estoniia, Latviia, Lytva) // Hileia: zbirnyk naukovykh prats. – K., «Hileia». – 2017. – Vyp. 118. – S. 159-163.
- Liubitseva O. O. Rehionalnyi analiz turystychnoi osvity v Ukraini. / O. O. Liubitseva // Mizhnarodna naukovopraktychna konferentsiia «Rehionalnyi turyzm: suchasnyi stan ta shliakhy optymizatsii». – 2021. – Retrieved from: <https://conf.krok.edu.ua/RT/RT/paper/view/621>.
- Mizhnarodni turystychni potoky: suspilno-geohrafichni aspekty formuvannya ta heoprostorovy rozpodil : monohrafiia / O.D. Korol. – Chernivtsi : Chernivetskyi nats. un-t im. Yu. Fedkovycha, 2018. – 512 s.
- Motuzenko O.O. Kontseptsii rozvytku hastronomichnoho turyzmu v Ukraini na zasadakh staloho rozvytku do 2026 roku /O.O. Motuzenko, D.V. Dzhankola //Heohrafiia ta turyzm: nauk. zb.- K., 2019. – Vyp. 50. –s. 17-20.

- OECD Tourism Trends and Policies 2020. Retrieved from: <https://www.oecd.org/cfe/tourism/OECD-Tourism-Trends-Policies%202020-Highlights-ENG.pdf>.
- Pohoda dlia turystiv v Estonii: prohnoz, statystyka, analiz. Retrieved from: https://tur-pogoda.com.ua/estonia/tallinn/sea_temperature/july.
- Propozytsii vid aviakompanii u napriamku Estoniia-Ukraina. Retrieved from: <https://www.skyscanner.com.ua/>.
- RKRV Reisid - turystychnе аhеntstvo. Retrieved from: <http://www.rkrvreisid.ee/>.
- Slyvenko V. A. Vplyv yevrointehratsiinykh protsesiv na rozvytok turystychnoho rynku krain Baltii / V. A. Slyvenko // Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu. Seriya : Menedzhment innovatsii. - 2014. - T. 22, vyp. 3. - S. 93-99. - Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdumi_2014_22_3_16
- Smart Travel Estonia Tour Operator. Retrieved from: <https://www.smarttravel.ee/>.
- Statystychni dani shchodo peretynu ukrainskoho kordonu hromadianamy inshykh derzhav 2021. Retrieved from: <https://www.tourism.gov.ua/blog/statystychni-dani-shchodo-peretynu-ukrayinskogo-kordonu-inozemcyami>.
- Tourism in Estonia. Retrieved from: <https://www.worlddata.info/europe/estonia/tourism.php>.
- Vozrastno-polovaia pyramyda - Pyramyda naselenyia Estonyia v 2021 hodu. Retrieved from: <https://population-pyramid.net/ru/pp/Estonyia>.
- Zvit konhresu ukrainsiv Estonii. Retrieved from: <https://www.ukrainianworldcongress.org/wp-content/uploads/2020/10/estonia.pdf>.

Соціальні мережі як засіб поширення інформації про туристичні об'єкти (на прикладі об'єктів культурно-пізнавального туризму в Одеській області)

Хачатуров А.С., Дем'яненко С.О.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, artem162016@gmail.com

Надішла до редакційної колегії: 10.02.2022.

Прийнята: 23.02.2022.

Анотація. У статті проаналізовано можливості соціальних мереж Facebook та Instagram для поширення інформації щодо об'єктів культурно-пізнавального туризму Одещини. Визначено

найбільш унікальні та естетично привабливі об'єкти, на основі яких був розроблений рейтинговий список, представлений у вигляді окремих постів на власному каналі у соціальній мережі Instagram. Метою дослідження був аналіз результатів одного тижня існування контенту та визначення ступеня зацікавленості жителів України об'єктами історико-культурної спадщини. Під час дослідження були використані методи моніторингу та аналізу інформації, а для створення каналу був застосований також метод систематизації. Розвиток соціальних мереж та легкість у поширенні ними інформації, робить дослідження актуальним, з точки зору підвищення обізнаності користувачів стосовно об'єктів, що мають рекреаційне значення. Дана робота може стимулювати подальший розвиток подібних досліджень стосовно інших видів туризму в Одеській області

Ключові слова: соціальні мережі, Facebook, Instagram, Одеська область, культурно-пізнавальний туризм

Social networks as a means of distributing geographical information (for the example of cultural and cognitive tourism in the Odessa region)

Khachaturov A., Demianenko S.

Taras Shevchenko National University, Kyiv, Ukraine, artem162016@gmail.com, sdemianenko@knu.ua

Abstract. This article analyzes the possibilities of social networks Facebook and Instagram to disseminate information about cultural tourism in the Odessa region. The most unique and aesthetically pleasing objects have been identified, on the basis of which a rating list has been developed, presented in the form of separate posts on its own channel on the social network Instagram. The main goal was to analyze the results of one week of content existence and determine the degree of interest of the people of Ukraine in the objects of historical and cultural heritage. Methods of monitoring and analysis of information were used. The systematization method was also used during the creation of the channel. The development of social networks and the ease with which they disseminate information, makes the study relevant in terms of raising user awareness of objects of recreational value. This work can stimulate the further development of similar studies on other types of tourism in the Odessa region

Keywords: Facebook, Instagram, Odessa region, cultural tourism

Вступ. Розвиток та популяризація культурно-пізнавального туризму позитивно впливає на розкриття туристичного потенціалу тієї чи іншої адміністративної одиниці. Перш за все, це

збільшення конкурентоспроможності певної області на ринку туристичних послуг, як національному так і міжнародному. По-друге, розвиток відповідної інфраструктури для обслуговування туристів, що створить додаткові робочі місця та покращення якості дорожнього полотна до туристичних об'єктів, що беззаперечно є важливим завданням для вирішення. І найголовніше – привернення уваги до історико-культурних пам'яток: їх збереження, охорона, реставрація, протидія незаконному зносу чи привласненню. Одещина має значний потенціал у цій сфері. Тут знаходяться різноманітні пам'ятки різних епох: Давньої Греції, Османської імперії, Російської імперії, тощо. Однак, на ринку туристичних послуг, область більшою мірою представлена причорноморськими курортними містами/селищами. Поїздки з метою культурно-пізнавального туризму, зазвичай, обмежуються власне м. Одесою, та частково м. Білгородом-Дністровським, ігноруючи інші райони області.

Тому, постає необхідність збільшити обізнаність населення України щодо усього потенціалу історико-культурних об'єктів області. Провідну роль у розповсюдженні інформації, на сьогодні, відіграє мережа Інтернет. Різноманітні форуми, веб-сторінки, соціальні мережі, тощо надають широку можливість розширити кругозір користувачів та привернути увагу до цікавих об'єктів та речей. Враховуючи той факт, що абсолютна більшість жителів держави має вільний доступ до електронної інформації, популяризація даних про об'єкти культурно-пізнавального туризму може мати позитивний ефект у широкій перспективі.

Визначити привабливість Одещини з точки зору розвитку культурно-пізнавального туризму дає змогу саме аналіз відповідних даних. Над дослідженням рекреаційно-туристичного потенціалу області працювало багато науковців. Значна кількість публікацій стосується загального вивчення потенціалу рекреаційних ресурсів Одеської області для організації туристичної діяльності. Враховуючи значущість об'єктів історико-культурної спадщини, їм присвячена досить велика частина досліджень. Переважно розкриваються теми споруд півдня області, м. Одеси, Білгорода-Дністровського та Ізмаїла. До цієї групи належать дослідження Михалюк О. (Михалюк, 2016), Ніколаєвої О. (Ніколаєва, 2018), Яковчука О. (Яковчук, 2020), Горун В. (Горун, 2013), Воробйової О. (Воробйова, 2011), Куниці М. (Куниця, 2020), та Яценко В. (Яценко, 2017).

У напрямку дослідження історико-культурної спадщини міста Одеси працювали: Дергачов В. (Дергачов, 2001), Галкіна А. (Галкіна, 2017), Письмак Ю. (Письмак, 2017), Постернак І. та Постернак С. (Постернак, Постернак, 2016) Тищук Є. (Тищук, 2013). У даних публікаціях подається детальна інформація щодо історії міста, його будівель, сучасного стану; висвітлюється не лише головні визначні місця міста, але й деякі маловідомі пам'ятки історії, місцевий колорит. Праця Добролюбського А. (Добролюбський, 2017) розкриває особливості Одеських катакомб; наводяться дані з історії, археології, сучасного стану та використання катакомб у туристичній діяльності.

Праці Давиденко І. (Давиденко, 2020) та Ярьоменка С. (Ярьоменко, 2020) стосуються загального опису потенціалу історико-культурних ресурсів області для ведення культурно-пізнавального туризму. Зазначається про необхідність раціонального використання та збереження об'єктів історії. Окремі доробки Красножон А. (Красножон, 2017) та Ромашук Р. (Ромашук, 2016) присвячені дослідженню пам'яток османського Акермана (фортеця, мечеть, церкви). Наголошується на унікальності цього міста, заснованого ще за часів Стародавньої Греції. Цінні роботи мають Татаринов І. (Татаринов, 2020) та Тимофієнко В. (Тимофієнко, 2006), де висвітлені особливості пам'яток німецьких поселень на півдні області. Ці маловідомі місця, однак вони мають унікальну архітектуру, що може слугувати значним фактором розвитку туризму в регіоні.

У праці Сторожук С. і Пронченко А. (Сторожук, Пронченко, 2018) висвітлюється інформація про палаци та маєтки Одеської області, як важливі елементи культурної спадщини. Область багата на дані об'єкти туризму та має значний потенціал. Праця Патокової Є.

(Патокова, 1959) висвітлює пам'ятки археології розташовані по течії р. Савранки в Одеській області. Район по течії річки відомий своїми поселеннями культури полів поховань черняхівського типу. Балджи М. у своїй праці (Балджи, 2014) досліджує особливості південної Одещини (Буджак) та розглядає перспективи її розвитку. Досить значна увага приділяється історико-культурній спадщині регіону. Тут знаходиться велика кількість церков, у тому числі протестантських німецьких кірх, руїни мечетей османської доби.

Об'єктом дослідження є територія Одеської області. Метою даного дослідження є вивчення соціальних мереж як засобу поширення інформації про туристичні об'єкти та аналіз створеного власного контенту у соціальній мережі Instagram, задля популяризації інформації стосовно потенціалу Одеської області у контексті розвитку культурно-пізнавального туризму та визначення ступеня зацікавленості громадян. Головними завданнями дослідження виступають: визначити об'єкти історико-культурної спадщини області, що можуть становити значний інтерес для розвитку культурно-пізнавального туризму; провести аналіз соціальних мереж для визначення ступеня висвітлення інформації та власне створити власний контент, обравши попередньо для цього мережу.

Матеріали і методи досліджень. Проведене дослідження базується на аналізі наукових літературних джерел та тематичного контенту соціальних мереж Facebook та Instagram. Контент сайтів мережі та соціальних мереж вивчалися методом моніторингу інформаційних ресурсів, зокрема, методом веб-сервер-аналізу, що полягає у вивченні тематичного змісту сайтів в мережі Інтернет в режимі он-лайн для виявлення наявності або відсутності визначених пошуковими потребами кількісних і якісних характеристик. Ефективність даного методу обумовлена максимальною наближеністю до способів пошуку заданих категорій інформації звичайними користувачами офіційних сайтів. Для проведення дослідження було обрано Instagram як найбільш зручну платформу для створення власного каналу поширення географічної інформації. Для визначення тематики наповнення та концепції контенту, були використані методи порівняння, систематизації та аналізу, що дало змогу виділити зручний і цікавий, більшості користувачам, формат. Завдяки методам моніторингу інформаційних ресурсів, були визначені основні тенденції поширення даного виду географічної інформації серед користувачів.

Результати та їх аналіз. Першим етапом роботи, було проведення аналізу наявних літературних джерел, що зазначалися вище, задля виокремлення головних об'єктів історико-культурної спадщини Одещини, що становлять та можуть становити у подальшому високу атрактивність. Переважна їх більшість знаходиться в Одесі, Білгороді-Дністровському та на південному сході області – в історико-культурному регіоні Буджак. При цьому, важливо розуміти, що південна Одещина стикається з проблемою погано розвинутої туристичної інфраструктури, що уповільнює розвиток культурно-пізнавального туризму регіону.

Наступний крок – дослідження можливостей мережі Інтернет для поширення інформації стосовно туристичних ресурсів того чи іншого регіону. З огляду на стрімкий розвиток інформаційних технологій у XXI ст. можна простежити відповідне зростання популярності соціальних мереж, які не тільки відіграють роль засобів для спілкування і комунікації, а ще й інформативних чи розважальних ресурсів. Тому, найбільш доцільним є моніторинг саме соціальних мереж для визначення ступеня зацікавленості жителів України рекреаційним потенціалом Одеської області та роллю її об'єктів історико-культурної спадщини і розвитку туризму..

Для пошуку необхідної інформації використовувались ресурси мереж Facebook та Instagram: сторінки, групи, спільноти, окремі пости (табл. 1). Загалом у мережі Facebook було знайдено 10 публікацій, які відповідали параметрам пошуку, з них 4 – відноситься до локальних груп області. Абсолютна більшість відноситься до загальних груп, пов'язаних із подорожами по Україні, де розповідається про пам'ятки історико-культурної спадщини

Одеської області. Значна увага в них приділяється спадщині м. Одеса та Аккерманській фортеці у м. Білгород-Дністровський.

Таблиця 1 Аналіз соціальних мереж [укладено авторами за результатами власних досліджень]

№ п/п	Назва спільноти/публікації	Мережа	Інформація
1	«ОДЕССА и все о ней»	Facebook	Висвітлюється найрізноманітніша інформація щодо Одеси, її історії, цікаві факти, відомих жителів та визначних історико-культурних споруд
2	«Архітектурна спадщина України»	Facebook	Група присвячена висвітленню унікальних історико-культурних пам'яток нашої держави. Значна увага приділяється м. Одеса, як одному з найбільших міст України з великою архітектурною спадщиною
3	«Департамент культури та розвитку Одеської міської ради»	Facebook	Дана сторінка присвячена визначенню туристичного потенціалу м. Одеса, популяризацію міста на міжнародному ринку туристичних послуг. Враховуючи багатий історико-культурний потенціал міста, на ньому сконцентрована значна увага департаменту.
4	Ukrainer_net	Instagram	На сторінці групи подається інформація щодо цікавих місць України. Представлена детальна інформація щодо історико-культурних пам'яток Одеси та Буджаку
5	Публікація «Акерманська фортеця», група «Європейська Солідарність»	Facebook	Публікація направлена на збільшення інтересу українців до історико-культурних пам'яток власної держави та розкриває особливості будівництва фортеці, її місцезнаходження, значення, тощо
6	«Ukraine Travelling»	Instagram	Даний канал присвячений подорожам по Україні та висвітлює найцікавіші її місця. Декілька публікацій цього каналу присвячені Одесі, головна увага сконцентрована саме на історичному центрі міста
7	«Visit UA»	Instagram	Даний канал, як і попередник висвітлює цікаві місця України, задля популяризації туризму. Декілька публікацій присвячені Одесі та Аккерманській фортеці, що у Білгород-Дністровському
8	Публікація «Церква Св. Іоанна Богослова» канал «Travel to Ukraine»	Instagram	Дана публікація висвітлює унікальну архітектуру величної церкви Св. Іоанна Богослова у с. Покровка, Одеської області
9	Публікація «Замок монстрів», канал «My magical Ukraine»	Instagram	Публікація присвячена інформації щодо маєткового комплексу початку ХХ ст. у м. Одеса
10	Публікація «Палац Ашкеназі», канал «My magical Ukraine»	Instagram	Представлена інформація щодо маловідомого палацу сім'ї Ашкеназі на Французькому бульварі в Одесі
11	Публікація «Млин в Будеї», канал «My magical Ukraine»	Instagram	Подана інформація, щодо млина ХVІІІ ст. У с. Будеї, Одеської області
12	Публікація «Курортне», група «Подорожуючи Україною»	Facebook	Користувачем передані враження від відпочинку с. Курортне в Одеській області. Окрім пляжів, акцентується увага на одному з найстаріших в Україні маяків, що розташований поблизу села
13	Публікація «Білгород-Дністровська фортеця», група «Подорожуючи Україною»	Facebook	Подана інформація, щодо історії та архітектури Білгород-Дністровської фортеці у Одеській області

14	Публікація «Палац-садиба Курісів», група «Подорожуючи Україною»	Facebook	Публікація висвітлює інформацію щодо маловідомого палацу-садиби Курісів у с. Петрівка, Одеської області
15	Публікація «Незвідана Одещина», група «Windrose – reliable wings»	Facebook	Публікація присвячена висвітленню цікавої інформації, щодо туристичного потенціалу Одеської області. Значна увага приділяється історико-культурній спадщині, а саме історичний центр Одеси, Аккерманська фортеця, пам'ятки регіону Буджак
16	Публікація «Туризм / Мандрівник світу Теодор Резвой», група «Спортивна Одещина»	Facebook	Дана публікація представляє собою інтерв'ю із світовим мандрівником на тему туристичного потенціалу Одеської області. Група пропагує активний відпочинок та дослідження маловідомих місць, тож в інтерв'ю приділена увага маловідомим місцям області, зазначається про історико-культурні пам'ятки південної Одещини
17	Публікація «Каталог туристичних об'єктів Одеської області за видами туризму», група «Управління туризму, рекреації та курортів Одеської ОДА»	Facebook	Дана публікація представляє собою дуже цінний матеріал, адже надає головні свідчення щодо усіх туристичних об'єктів, що можуть бути використані в організації культурно-пізнавального туризму в області.

Окремі групи, загалом, розкривають туристичний потенціал області, однак концентрують значну увагу на висвітленні саме історико-культурних ресурсів. Поміж цього варто відзначити публікації з інформацією щодо палацу-садиби Курісів у с. Петрівка та найдавнішого маяку в Україні поблизу с. Курортне. Не можна не сказати про унікальний каталог туристичних об'єктів області, складений управлінням туризму, рекреації та курортів Одеської ОДА, де можна знайти усю інформацію щодо історико-культурних пам'яток області.

У мережі Instagram було знайдено відповідно 7 публікацій у п'яти каналах, всі вони належать до груп із тематикою подорожей по Україні. Незважаючи на це, вони розкривають значно більше інформації щодо унікальних та маловідомих місць Одещини, менше концентруючи уваги на загальновідомих Одесі та Білгород-Дністровському, що, беззаперечно, є перевагою, в порівнянні з мережею Facebook. Як приклад, можна навести млин XVIII ст. у с.Будеї та церкву Св. Іоанна богослова у с. Покровка. Окрім цього, в мережі Instagram більш детально висвітлена інформація щодо туристичного потенціалу регіону Буджак на півдні Одещини, що має значний потенціал, однак малу популярність.

Виходячи з результатів отриманих в ході дослідження контенту інформаційних ресурсів, можна зробити висновок, що у мережі Facebook та Instagram приблизно однаково висвітлюється туристичний потенціал області, однак Instagram надає більш унікальний та неповторний контент. Загалом, тематика культурно-пізнавального туризму достатньо розкривається у соціальних мережах, однак все ще є «білі плями» стосовно спадщини міст південної Одещини, залишків німецьких поселень, тощо. Тому є доцільним розробка власного контенту щодо об'єктів історико-культурної спадщини для організації культурно-пізнавального туризму в Одеській області задля комплексного представлення туристичного потенціалу та висвітлення не лише відомих, а й «забутих» пам'яток історико-культурної спадщини, що можуть в майбутньому слугувати потужним каталізатором розвитку туристичної галузі Одещини.

Наступним етапом було створення власного каналу та виходячи з вищенаведених даних було прийняте рішення обрати мережу Instagram, адже, вона має досить значне коло користувачів, однак низьку частку спільнот пов'язаних безпосередньо з туризмом в Одеській області. Концепція каналу полягала у висвітленні десяти найбільш цікавих об'єктів історико-

культурної спадщини. Подібні рейтингові списки користуються популярністю серед користувачів Інтернет, адже висвітлюють лише головну інформацію, не навантажуючи зайвим текстом.

Загалом було опубліковано десять постів, кожний з яких містить фотографію об'єкта та коротку інформацію щодо історії будівлі, архітектурної привабливості та унікальності, відомих людей що пов'язані з місцем, та сучасний стан споруди. Також під кожним постом було розміщено декілька хештегів задля поширення інформації серед користувачів. До головних об'єктів, за якими була представлена інформація, належать:

- **Аккерманська фортеця** у м. Білогірод-Дністровський – історико-культурна пам'ятка, що знаходиться на території давньогрецького міста Тіра. Одна з найбільших фортець на теренах Східної Європи. Тривалий час використовувалася Османської імперією, що відобразилося в архітектурі. Наразі функціонує, як музей-заповідник, на її території проводяться різноманітні фестивалі.

- **Одеський театр опери і балету**. Збудований у 1809 р. у стилі бароко. Театр має пишне архітектурне оздоблення, на фронтоні будівлі встановлені бюсти російських діячів культури та мистецтва – Гоголя, Пушкіна, Глінки, Грибєдова. Був одним із головних театральних закладів Російської імперії. Тут проводились вистави П. Чайковського, Н. Римського-Корсакова, С. Рахманінова, тощо. Наразі функціонує за призначенням та є однією з головних пам'яток Одеси.

- **Воронцовський палац** у м. Одеса. Збудований у 1828 р. у стилі ампір. Розташовується на місці колишньої османської фортеці Хаджибей. Комплекс ансамблю має пишне оздоблення та є однією з відомих пам'яток Одеси.

- **Палац-садиба Дубецьких** у с. Василівка. Збудована між 1830 і 1854 роками. Ансамбль включає руїни палацу та прилеглий парк із фонтаном. Пам'ятка славиться тим, що тут виріс та проживав найвідоміший пацієнт З.Фрейда Сергій Панкєєв. Наразі перебуває у занедбаному стані, є ризик повної руйнації унікального об'єкта.

- **Палац-садиба Курісів** у с. Курісове. Збудований упродовж XIX ст. у стилі еклектики, що надає особливе значення будівлі; стиль ансамблю нагадує турецькі споруди. Наразі територія палацу перебуває на реставрації.

- **Грязелікарня Андрієвського** у м. Одеса. Збудована наприкінці XIX ст. та є першою грязелікарнею в Україні. З моменту заснування і до сьогодні функціонує як санаторій на березі Куяльницького лиману. Знаходиться у досить доброму стані збереженості.

- **Мала мечеть** в м. Ізмаїл. Колишня османська мечеть, споруджена у XV-XVI ст. Єдина частина турецької фортеці, що збереглася до наших днів. Наразі є частиною ізмаїльського музею Суворова та не функціонує за призначенням.

- **Церква Івана Богослова** у с. Покровка. Православний храм, збудований на початку XX ст.. Є точною копією храму у м. Відень в Австрії. Наразі функціонує за призначенням та входить до багатьох туристичних маршрутів області.

- **Собор Пресвятої Трійці** у с. Лиманське. Руїни католицького собору у колишньому німецькому постеленні Кандель. Збудований у 1892 р. у стилі неоренесансу. Був остаточно закритий у радянські часи.

- **Собор Успіння Пресвятої Богородиці** у с. Лиманське. Руїни католицького собору у колишньому німецькому постеленні Кандель. Збудований на початку XX ст.. Тривалий час був найбільшим римо-католицьким собором південної України. Наразі збереглися лише руїни.

Найбільшу кількість вподобань користувачів набрали публікації, щодо собору Успіння Пресвятої Богородиці та собору Пресвятої Трійці у с. Лиманське (51 та 32 вподобань відповідно), що може свідчити про нерозкритий туристичний потенціал поселень німецьких колоністів та відносно високу ступінь зацікавленості користувачів (рис. 1,2).

Рис. 1 Собор Пресвятої Трійці (<https://cutt.ly/YTvgx3W>) (<https://cutt.ly/vTvgnlI>)

Рис. 2 Собор Успіння Пресвятої Богородиці

Загалом, середня кількість вподобань на каналі складає 23. Найменшу кількість набрали Одеський театр опери і балету та палац-садиба Дубецьких (по 16 у кожного). За тиждень існування каналу, станом на 10:00, 28.02.2021 нараховувалось 311 підписників. Така кількість, є свідченням високого інтересу користувачів до непізнаних унікальних об'єктів історико-культурної спадщини, що може позитивно вплинути на розвиток культурно-пізнавального туризму Одещини.

Висновки. Викладений матеріал дає змогу побачити, значний вплив соціальних мереж на формування уявлення користувачів щодо того чи іншого матеріалу. Україна має низку районів зі значним туристичним потенціалом, який, однак, не має достатнього рівня розвитку. Тому, задля поширення знань, стосовно рекреаційно значущих об'єктів доцільно використовувати ресурси соціальних мереж. Це може привернути увагу багатьох користувачів та, відповідно, позначитись на підвищенні числа самодіяльних турів до місцевості. Розвиток останніх може викликати інтерес влади та інвесторів, що стимулюватимуть розвиток туризму в регіоні. Популяризація інформації щодо туристських об'єктів є актуальною для усіх регіонів України без виключення, соціальні мережі виступають найпростішим та найефективнішим способом для цього.

Список використаних джерел

- Baldzhy M.D. Stan ta perspektyvy rozvytku terytorii ukrainskoho Budzhaku // ONEU. 2014. S. 28-32.
- Vorobiova O.A. Problemy ta perspektyvy rozvytku rekreatsiino-turystychnoi diialnosti v pivdennykh raionakh Odeskoi oblasti // Ekonomichni innovatsii, Vyp. № 44. 2011. S. 46-56 (in Ukrainian).
- Halkina A.O. Kulturna spadshchyna «staroi» Odesy // Naukovyi visnyk PNPu im.. K.D. Ushynskoho. 2017. S. 153-154 (in Ukrainian).
- Horun V. Otsinka rekreatsiino-resursnoho potentsialu Odeskoi oblasti // Naukovyi visnyk LNU im., Franka. Seriia heohrafichna. 2013. S. 24-31 (in Ukrainian).
- Davydenko I.V. Kulturnyi turizm yak suchasnyi napriamok vykorystannia ta zberezhenia istoryko-kulturnoi spadshchyny Odeskoho rehionu // Naukovyi visnyk ONEU. 2020. S. 187-197 (in Ukrainian).
- Derhachov V. Fenomen Odesy //Den. - 2001. - 31 serpnia. - С. 16 [Electronic source] Acces mode - <http://incognita.day.kyiv.ua/fenomen-odesi.html> (in Ukrainian).
- Dobroliubskiy A.O. Odeski katakomby yak unikalnyi istoryko-arkheolohichniy dzherelnyk // Podzemnye sooruzheniya Odessy y Odeskoi oblasti : sbornyk materyalov I nauchno-praktycheskoi konferentsyy (11–12 noiabria 2017 h.). — Odessa : Fond yzucheniya y sokhraneniya naslediya Odessy «Pamiat», 2017. — S. 5–8 (in Ukrainian).

- Krasnozhon A. Shchodo kultovykh sporud osmanskoho Akermanu u svitli ostannikh publikatsii // Naukovyi visnyk PNPU im. K.D. Ushynskoho. 2017. S. 125-133 (in Ukrainian).
- Kunysia M.P. Rekreatsiino-turystychnyi potentsial Odeskoi oblasti: struktura, suchasnyi stan ta perspektyvy vykorystannia // Poltava. 2020 S. – 79 (in Ukrainian).
- Mykhaliuk O.L. Mykhaliuk O.L. Analiz pryrodno-resursnoho, kulturnoho i ekolohichnoho potentsialiv dlia rozvytku turyzmu v Odeskii oblasti // Naukovyi visnyk ONEU. 2016. №4(236). S.204-217.
- Nikolaieva O.I. Rekreatsiyni hospodarskyi kompleks Odeskoho rehionu : avtoref. dys. ... kand. heohr. nauk : 11.00.02. Kharkiv, 2018. 20 s (in Ukrainian).
- Patokova Ye.F. Arkheolohichni pamiatky po techii r. Savranky // Materyaly po arkheolohyy Severnogo Prychernomoria: Sb. nauchn. tr. — 1959. — Vyp. 2. — S. 131-134 (in Ukrainian).
- Pysmak Yu.O. Problemy zberezhenia ob'ektiv arkhitekturnoi spadshchyny Odesy, stvorenykh pid vplyvom brytanskoj arkhitektury // Naukovyi visnyk ODABA. 2017. S. 148-149 (in Ukrainian).
- Posternak I. M., Posternak S.O. Orhanizatsiina struktura dlia rekonstruktsii budivel istorychnoi zabudovy Odesy // Naukovyi visnyk ODABA. 2016. S. 51-59 (in Ukrainian).
- Romashuk R.Iu. Bilhorod-Dnistrovska fortetsia – unikalna pamiatka oboronnoi arkhitektury KhIII-KhV st. na Pivdni Ukrainy // Naukovyi visnyk ONU im. Mechnykova. 2016. S. 270-272 (in Ukrainian).
- Sotsialna merezha Instagram [Electronic source] Acces mode <https://www.instagram.com/?hl=ru> (in Ukrainian).
- Sotsialna merezha Facebook [Electronic source] Acces mode <https://uk-ua.facebook.com/>(in Ukrainian).
- Storozhuk S., Pronchenko A. Doslidzhennia kulturnoi spadshchyny Odeskoi oblasti. Palatsy ta maietky // Naukovyi visnyk KNUBA. 2019. S. 126-134 (in Ukrainian).
- Tatarynov I. Arkhitektura suspilnykh ta relihiinykh sporud nimetskykh kolonii Pivdennoi Bessarabii // Naukovyi visnyk IDHU. 2020. S. 55-61(in Ukrainian).
- Tymofiienko V. Tserkvy nimetskykh kolonistiv v Pivdennii Ukraini // Naukovyi visnyk IDHU 2006.
- Tyshchuk Ye. Dyvosvit Pivdennoi Palmiry // Viche №9(35). 2013. S. 56-58. [Elektronnyi resurs] Rezhym dostupu - <https://cutt.ly/nkDP7cZ> (in Ukrainian).
- Iakovchuk O.V. Problemy ratsionalnoho vykorystannia resursnoho potentsialu Odeskoi oblasti v turystychnii sferi // Naukovyi visnyk KNTEU. 2020 (in Ukrainian).
- Iaromenko S.H. Pamiatky kulturnoi spadshchyny Odeskoho rehionu yak potentsial dlia rozvytku turyzmu // Naukovyi visnyk ONEU. 2020. №45. S.. 198-205 (in Ukrainian).
- Iatsenko V.A. Shliakhy pidvyshchennia efektyvnosti upravlinnia sferoiu rekreatsii ta turyzmu v Odeskii oblasti // Natsionalna akademiia derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy. 2017. S. 237-248 (in Ukrainian).

ВИМОГИ ДЛЯ АВТОРІВ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ (детальну інформацію щодо оформлення та подання статей подано на сайті журналу <http://constructgeo.knu.ua/index.html>)

Редакційна колегія журналу «Конструктивна географія та раціональне використання природних ресурсів» приймає оригінальні, не опубліковані раніше наукові статті, які висвітлюють актуальні питання теорії, методології конструктивної географії та раціонального використання природних ресурсів, територіального планування та регіонального розвитку, охорони природної і культурної спадщини, географічного краєзнавства, географії рекреації та туризму, географічної освіти та суміжних наукових напрямів.

Статті, що надходять до редакційної колегії, не повинні одночасно перебувати на розгляді в будь-якому іншому журналі та не повинні бути опубліковані в інших виданнях у аналогічному або несуттєво зміненому вигляді. Автор не має права передавати в інші видання статтю, прийняту редакцією та ухвалену редакційною колегією до друку.

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ:

Мова та обсяг публікації: Статті мають бути написані українською або англійською або російською мовами. Редакційна колегія залишає за собою право здійснювати літературне редагування поданих статей та відхиляти статті, написані з недотриманням наукового стилю викладу матеріалу, а також з численними орфографічними та синтаксичними помилками. Обсяг статті повинен складати 6-10 сторінок (2250-4000 слів).

Назва статті (подається українською та англійською мовами). Оформлюється – 14 pt, 1 рядковий інтервал, напівжирний, вирівнювання по центру, без абзацу, НЕ прописними літерами.

Перелік авторів (подається українською та англійською мовами) – прізвище та ініціали автора/авторів. Оформлення – 12 pt, прямий, 1 рядковий інтервал, не жирний, вирівнювання по центру, без абзацу.

Організація, місто, країна, e-mail кореспондуючого автора (подається українською та англійською мовами) – оформлення – 11 pt, курсив, 1 рядковий інтервал, не жирний, вирівнювання по центру, без абзацу

Анотація, ключові слова (подається українською та англійською мовами).

Анотації, що супроводжують статті, повинні подаватися англійською та українською мовами. У випадку подання статті українською мовою – англійська анотація повинна мати обсяг не менше 200 слів (1800 знаків з пробілами), україномовна – не менше 100 слів (до 1000 знаків з пробілами). У випадку подання статті англійською мовою – навпаки.

Анотація ідентифікує зміст публікації, не повинна бути формальною. Анотація на статтю має бути короткою характеристикою того, що міститься у змісті. Обґрунтовується мета написання, актуальність дослідження, методи та основні результати. Анотація не повторює назву статті, не містить загальних фраз, не дублює подані в статті висновки. Потрібно пам'ятати, що анотація до наукової публікації є основним джерелом інформації щодо змісту статті.

До анотації статті додаються ключові слова (4-6 слів) англійською та українською мовами відповідно.

Оформлення анотацій та ключових слів – 12 pt, курсив, 1 рядковий інтервал, не жирний, вирівнювання по ширині, без абзацу, напівжирним подаються слова Анотація/Ключові слова.

Структура наукової статті:

Вступ. Повинен містити актуальність проблематики, характеристику дослідженості проблемного питання (не менше ніж за останні 5 років), об'єкт, мету і завдання дослідження.

Матеріали і методи досліджень. Стосуються опису суттєвих характеристик використовуваних в дослідженні даних, основних теорій, концепцій, емпіричних результатів, на яких базується дослідження із характеристикою дослідницьких методів та методик.

Результати та їх аналіз. Зупиняються на оцінці результатів з точки зору мети і завдань дослідження та аналізі в контексті існуючих теорій та концепцій та вже існуючих результатів дослідження цього або подібних питань.

Висновки. Повинні відбивати найважливі результати дослідження, які містять наукову новизну і мають певне наукове значення (фундаментальне чи прикладне). Висновки мають сягати 5-10 речень (1-3 абзаци тексту).

Список використаних джерел (або References у випадку подання статті англійською мовою) укладається за алфавітом, а не за порядком згадування у тексті, не нумерується. Всі джерела, цитовані в тексті статті, повинні бути присутні у списку використаних джерел.

Бібліографічний опис повинен відповідати стилю APA – American Psychological Association (5th ed.) <https://www.library.cornell.edu/research/citation>

Структурні підрозділи статті повинні починатися з нової строки без абзацу.

Форматування тексту публікації

Загальне форматування тексту: текст статті подається у текстовому редакторі Microsoft Word. Шрифт “Times New Roman”, 12 pt, прямий, 1 рядковий інтервал, не жирний, вирівнювання по ширині), поля сторінок – 2 см кожне, абзац – 1,25 см, орієнтація сторінок – книжкова (виключення можливе для окремих рисунків і таблиць альбомного формату).

Після назви статті, автора/авторів, назви організації, анотації, ключових слів (укр/англ), основного тексту та перед бібліографічними посиланнями проставляється інтервал в 1 рядок.

Оформлення графічних ілюстрацій: стаття може містити не більше 4 рисунків. Ілюстрації (рисунки) повинні бути виконані в растровому вигляді (розширення *.tif, *.jpg, *.gif, *.bmp) з роздільною здатністю не менше 300 dpi. Автори можуть самостійно вставити малюнки у текст, проте обов'язково подавати окремо файли малюнків, графіків, схем тощо в електронному вигляді, та вони не повинні обтікаться текстом ні зліва, ні справа. Нумерація рисунків наскрізна. Рисунки повинні мати назву та посилання на джерела. Підписи до рисунків також розміщують як незалежний об'єкт. Підпис розміщується за форматом рисунку, без абзацу, (напівжирний шрифт тільки для слова **Рис.1**. Назва рисунку) – 11 pt, прямий, 1 рядковий інтервал, вирівнювання по центру. Підписи і позначення усередині самого рисунку виконуються в тому ж редакторі, що й рисунок. Посилання на джерела подаються в квадратних дужках.

Оформлення таблиць: стаття може вміщувати не більше 3-4 таблиць. Таблиці повинні бути створені засобами Microsoft Word. Таблиця не повинна створюватися як рисунок. Таблиці не повинні виходити за межі тексту. Табличні матеріали розміщують у тексті безпосередньо після першого згадування про них. Нумерація таблиць наскрізна. Таблиця повинна мати заголовок та посилання на джерела. Таблиці повинні бути оформлені однаково по всьому виданню – шрифти, лінійки, заголовки, графі, розбивка між рядками тощо. Табличні матеріали розміщують у тексті безпосередньо після першого згадування про них. Слово Таблиця та номер таблиці набирається 11 pt, напівжирним, прямим, з 1 рядковим інтервалом, вирівнюванням по лівому краю. Після слова Таблиця йде Назва таблиці – 11 pt, не жирний, прямий, 1 рядковий інтервал, вирівнювання по лівому краю (**Таблиця 1**. Назва таблиці). Текст таблиць – 10 pt, 1 рядковий інтервал, не жирний, по ширині. Якщо необхідно розділити таблицю посторінково, то на кожній наступній сторінці необхідно набрати «Продовження табл. номер» (11 pt, не жирний, курсив, 1 рядковий інтервал, вирівнювання по правому краю) та повторити шапку таблиці або цифрової графі до неї. Посилання на джерела подаються в квадратних дужках.

Оформлення формул: формули набираються у редакторі формул додатку для Word – «Microsoft Equation». Використовуються одиниці Міжнародної системи вимірювання.

Формули по усьому виданню уніфікуються за оформленням: гарнітура шрифту, застосування індексів та ін. Номер формули розташовується точно по середині її лінії,

наприкінці рядків в півкруглих дужках (у формулах, об'єднаних фігурною дужкою, - проти вістря дужки). Номер формули набирається як основний текст, а не у формульному редакторі.

Оформлення посилань по тексту публікації: подається в круглих дужках (для таблиць і рисунків – у квадратних) наступним чином – (Прізвище, рік) або (Прізвище, рік; Прізвище, рік (ініціали подаються у випадках однакових прізвищ авторів, мовою оригіналу

Детальніше див. APA (American Psychological Association (5th ed.)). <https://www.library.cornell.edu/research/citation>

Оформлення списку використаних джерел – References: перелік літературних посилань наводиться за алфавітом, а не за порядком згадування у тексті (*джерела не нумеруються*). Оформлення бібліографічних посилань – 11 pt, 1 рядковий інтервал, не жирний, по ширині, без абзацу).

Необхідно до опису статті вносити всіх авторів, не скорочуючи їх трьома чи чотирма. Україномовні/російськомовні назви публікацій перекладаються та транслітеруються на англійську мову. Перекладаються також назви видань. Також вказується для таких посилань мова оригіналу у дужках (In Ukrainian або In Russian). Автори, рік. Назва джерела у транслітерованому варіанті. [Переклад назви статті англійською у квадратних дужках]. Вихідні дані з позначенням англійською мовою або тільки цифрові.

Приклади оформлення бібліографічного опису:

- Dolishnij, M. I., Nudel'man, M. S., Tkachenko, K. V., 1984. Karpatskij rekreacionnyj kompleks [Carpathian recreation complex]. – К.: Naukova Dumka, 1984 (in Ukrainian).
- Hodge, G., Gordon, D. L. A. (2008). Planning Canadian communities. 5th ed. Toronto: Thomson Nelson. 416 Retrieved from <https://doi.org/10.1177/0885412209332931>
- Recreation, Open Space and Greening Planning. 2014. Hong Kong planning standards and guidelines. Chap. 4. Department the government of the Hong Kong special administrative region. Retrieved from https://www.pland.gov.hk/pland_en/tech_doc/hkpsg/full/pdf/ch4.pdf
- Zorin, I.V., Preobrazhenskij, V.S., Vedenin, Ju.A. 1975. Raznoobrazie territorial'no rekreacionnyh sistem ta ih tipizacija //Teoreticheskie osnovy rekreacionnoj geografii. [Diversity of territorial recreational systems and their typification. in the book: Theoretical foundations of recreational geography]. М.,1975 (in Russian).
- Bauer, N., Wallner A., Hunziker M., 2009. The change of European landscapes: Human-nature relationships, public attitudes towards rewilding, and the implications for landscape management in Switzerland. J. Environ. Manag. Retrieved from <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2008.01.0213>.
- Shhur, Ju. V., Dmytruk, O. Ju., Romanchuk, S. P., 2002. Suchasna landshaftno-morfologichna struktura ta fizyko-geografichni procesy na terytorii' Kanivs'kogo zapovidnyka [Modern landscape-morphological structure and physical-geographical processes on the territory of the Kaniv reserve] Zapovidna sprava v Ukrai'ni. Tom 8. Vypusk 1. (in Ukrainian)
- Brook, I., 2013. Aesthetic appreciation of landscape. In: Howard, P., Thompson, I., Waterton, E. Eds., The Routledge Companion to Landscape Studies. Routledge, London. Retrieved from <https://doi.org/10.4324/9781315195063>
- Shevchyk, V.L., 2012. PZ Kanivs'kyj // Fitoriznomanittja zapovidnykiv i nac. pryrod. parkiv Ukrai'ny. Ch.1. Biosferni zapovidnyky. Pryrodni zapovidnyky // Za red. V.A. Onyshhenka i T.L. Andrijenko [Kaniv Nature Reserve // Phyto-diversity of nature reserves and national nature parks of Ukraine] – К.: Fitosociocentr (in Ukrainian)
- Caves, R. 2005. Encyclopedia of the City. London: Routledge Retrieved from <https://doi.org/10.4324/9780203484234>.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**КОНСТРУКТИВНА ГЕОГРАФІЯ ТА РАЦІОНАЛЬНЕ
ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ**

Науковий журнал

Випуск 2 № 1
2022 рік

*Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір даних, точність наведених фактів, цитат, транслітерацію власних імен та подання решти відомостей
Редколегія залишає за собою право редагувати подані матеріали*

Комп'ютерна верстка – Т. Купач, С. Дем'яненко
Дизайн обкладинки* – Д. Купач

**При розробці дизайну обкладинки наукового журналу «Конструктивна географія та раціональне використання природних ресурсів» використані стилістика і елементи малюнку, графіки та шрифтів українських художників Василя Кричевського та Георгія Нарбута*